

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU POLİTİKASI VE İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİMDALI

AFGANİSTAN'DA SSCB MÜDAHALESİYLE BAŞLAYAN
SAVAŞ YILLARI VE BARIŞI KORUMA ÇABALARI (1979-2014)

Yüksek Lisans Tezi

Mohammad Kazim RAHİMİ

Danışman
Yrd.Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ

Nevşehir
Şubat 2018

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

MohammadKazim RAHİMİ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Afganistan’da SSCB M¼dahalesiyle Başlayan Savaş Yılları ve Barışı Koruma abaları (1979-2014)” adlı Y¼ksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli ¼niversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼ Lisans¼st¼ Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mohammad Kazim RAHİMİ

Danışman

Yrd.Doç. Dr. Abdullah ¼ZDAĐ

Kamu Politikası ve İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ danışmanlığında Mohammad Kazim RAHİMİ tarafından hazırlanan “Afganistan’da SSCB Müdahalesiyle Başlayan Savaş Yılları ve Barışı Koruma Çabaları (1979-2014)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası ve İşletmeciliği Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ”

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ
Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
Üye : Doç. Dr. Mehmet KAYA

İMZA

[Handwritten signatures]

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 15 / 02 / 2018 tarih ve 2018.02.171 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

15 / 02 / 2018

[Handwritten signature]
Yrd.Doç.Dr.Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

**AFGANISTAN'DA SSCB MÜDAHALESİYLE BAŞLAYAN SAVAŞ YILLARI
VE BARIŞI KORUMA ÇABALARI (1979-2014)**

Mohammad Kazim RAHİMİ

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kamu Politikası ve İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Şubat 2018
Yrd.Doç.Dr. Abdullah ÖZDAĞ**

ÖZET

Savaş koşulları insanî kalkınmanın tahrip edilmesine elverişli ortamlar doğurmaktadır. Siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda yaygın yolsuzluklara neden olur ve toplumu çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakır. Ancak, savaşın aksine barış, herkesin ihtiyacına en iyi şekilde hizmet eder ve insani gelişim döngülerini yüksek seviyelere çıkarır. Afganistan, tarih boyunca dünyanın sömürgeci ülkelerinin savaş alanı olarak telakki edilir. Sömürgeci ülkeler arasındaki bu rekabet Afganistan'ın kendi yolunda yürümesini engellemiştir. Britanya'nın müdahalesinden Sovyetler Birliği'nin işgaline kadarki süreç, gelişmeye engel olan tüm politikalara ortam hazırlamış ve Afganistan'da iç savaşın çıkmasını tetiklemiştir.

Afganistan, sömürgeci ülkelerin saldırısına ek olarak, daima etnik siyasetin kurbanı olmuştur. Afganistan'da etnik siyasetin olumsuz getirileri çoktur. Ancak bunlardan en yıkıcı olanının ulusal kimlik krizi olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan Afganistan'da etnik siyaset kısmen başarılı olmuştur. Bu durum günümüz Afganistanı ile Horasan'ın görkemli uygarlığına dayanan geçmişi arasındaki ilişkiyi tamamen kesintiye uğratmıştır.

Ülkenin, bu zorlu krizleri aşması için rasyonel ve barışçıl yollar aramasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumlarda, Afganistan'ın iç sorunlarını diplomasi gibi etkili unsurları kullanarak çözmek daha tutarlı bir yol olur. Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanmasında diplomasi çok önemli bir rol oynar. Zira ülke politikacıları, diplomatik araçları kullanarak Afganistan'da kalıcı barış ortamı yaratabilir ve ülkede ilerleme umutları sağlayabilirler.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Diplomasi, Etnisite, Kriz, Savaş

YEARS OF WAR STARTING WITH USSR INTERVENTION IN AFGHANISTAN AND PEACEKEEPING EFFORTS (1979-2014)

Mohammad Kazim RAHIMI

NevşehirHacıBektaşVeli University, Institute of Social Sciences

Department of Public Policy and Management, Master Thesis, February, 2018

Supervisor: Asst. Prof.Dr. Abdullah ÖZDAĞ

ABSTRACT

War conditions cause favorable situations for the destruction of human development. It has caused widespread corruption in political, economic and cultural field and confronted society with various problems. However, in contrast to war condition, peace serves the needs of everybody in the best possible way and raises human development cycles to high levels. Throughout history, Afghanistan has been regarded as the battlefield of the colonial countries of the world. This rivalry between colonial countries has harmed Afghanistan and prevented Afghanistan from building its own future. This process, which was ongoing from British intervention to invasion of Soviet Union created political conditions that hinder the development and triggered civil war in Afghanistan.

In addition to the attacks of colonial countries, Afghanistan has always been a victim of ethnic politics. Besides, In Afghanistan, ethnic politics have a lot of negative consequences. However, it is possible to say that the most destructive one is the national identity crisis. Ethnic politics in Afghanistan have been partially successful. This situation interrupts relations between to-days Afghanistan ve its past that base on glorious civilization of Aghanistan.

Afghanistan needs to seek rational and peaceful means to overcome these challenging crises. In these cases, it would be more consistent to resolve Afghanistan's internal problems by using influential elements such as diplomacy. Diplomacy plays a very important role in ensuring peace and stability in Afghanistan. Because, by using diplomatic means, country politicians can create lasting peace in Afghanistan and provide hope for progress in the country.

Keywords: Afghanistan, Diplomacy, Ethnicity, Crisis, War

TEŐEKKÖRLER

Bu alıŐma sűresince yardımlarını esirgemeyen deęerli hocam Yrd. Do. Dr. Abdullah ÖZDAĖ'A sonsuz saygı ve teŐekkűrlerimi sunarım. Ayrıca çalıŐmam esnasında bana tahamműl eden ve destek olan aileme ۆzellikle anne ve babama teŐekkűrlerimi ederim. Bu çalıŐmam boyunca emeęi geçen tűm hocalarıma ve arkadaşlarıma teŐekkűr ederim.

Mohammad Kazim RAHİMİ

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	I
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	II
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜRLER	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTANIN JEOPOLİTİK DURUMU VE SOSYAL YAPISI

1.1.Afganistan'ın Jeopolitik Önemi	4
1.2.Afganistan'ın Sosyal Yapısı.....	10
1.2.1.Peştunlar	11
1.2.2.Tacikler.....	13
1.2.3.Hazaralar	13
1.2.4.Özbekler	14
1.2.5.Türkmenler	15
1.2.6.Diğer Grupları	16
1.3.Etnik Kırılmalığın Afganistan Üzerindeki Etkileri.....	17
1.3.1.Siyasi Gücün Oluşumunda ve Tespitinde Etnik Yapının Rolü.....	21
1.3.2.Siyasi İktidarın Etniğe Dayalı Yapısı.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGAL DÖNEMİ VE SONRASINDA YAŞANAN İÇ SAVAŞ YILLARI

2.1.Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı İşgal Nedenleri ve Amacı.....	26
---	----

2.1.1.Mücahitlerin Hâkimiyetinin Artması	30
2.1.2.Komünist Partisinin Kendi Aralarında Tartışmaları	30
2.2.Afganistan'ın İşgali 1979-1989	31
2.2.1.SSCB'nin Afganistan'ı İşgal Süreci.....	32
2.2.2.SSCB İşgaline Karşı ABD Stratejisi	35
2.2.3.Cenevre Sözleşmeleri	37
2.2.4.SSCB ve Afgan Hükümetine Karşı Ayaklanma 1980.....	39
2.2.5.Çıkış stratejisi 1985-1987.....	41
2.2.6.SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişi 1887-1889	42
2.3.Necibullah Dönemi veUlusal Uzlaşma Programı1986-1992.....	44
2.4.Mücahitlerin Yükselişi.....	46
2.5.İktidarın Komünistlerden Mücahitlere Geçişi.....	48
2.6.Burhaneddin Rabbani'nin Dört Aylık hükümeti	52
2.7.Mücahidin Hükümetinin Pakistan ve Diğer Komşularla İlişkileri.....	53
2.8.Mücahidin Hükümetinin Çöküşü	56
2.9.Taliban'ın Oluşturulması Teorisi.....	57
2.10.Taliban Grubunun Ortaya Çıkışı, Savaşın Şiddetlenmesi.....	58
2.10.1.Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Pakistan'ın Rolü.....	60
2.10.2.İran'ın Afganistan Politikası	62
2.10.3.Hindistan'ın Afganistan Siyasetine Etkisi.....	63
2.11.Taliban'ın Çöküşü ve Uluslararası Toplumun Afganistan'da Yeni Bir Hükümet Kurma Çabası.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA BARIŞI SAĞLAMA ÇABALARI VE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLE

3.1.Afganistan'da Barış Süreçleri.....	67
3.1.1.Afganistan'da Barış Sağlamak İçin Kalkınma.....	67
3.1.2.Afganistan'da Ulusal Birliği Sağlama Çabaları ve Ulus İnşası	69
3.1.3.Afganistan'da Vatandaşlık Haklarına Dayalı Ulusal Kimlik.....	70
3.1.4.Bonn Konferansı'nda Güç Paylaşımı	73

3.2.Afganistan Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Uygulanması	74
3.3.Afganistan'da Barış Sağlama Sürecinde Karşılaşılan Engeller	77
3.3.1.Barış Sürecinde NATO ve ABD'nin Afganistan Politikası.....	78
3.3.2.Taliban'ın Afganistan Politikası.....	81
3.3.4.Bölgesel Aktörlerin Afganistan Üzerindeki Politikaları	82
3.4. 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası Afganistan'daki Çatışmalara Müdahil Olan Aktörler	85
3.4.1. İç Aktörler	85
3.4.2.Bölgesel Aktörler	85
3.4.2.1.Afganistan'daki Taliban Sonrası Gelişmelerde Pakistan Etkisi.....	86
3.4.2.2.Afganistan'daki Taliban sonrası Gelişmelerde İran Etkisi.....	87
3.5.Afganistan İçin Sürdürülebilir Barışın Göstergeleri	90
3.5.1.Ulusal Güvenliğin Sağlanması Talepleri.....	90
3.5.2.Yolsuzluğu ve Adaletsizliği Engellemek	91
3.5.3.Ekonomik Refahın ve Sosyal Adaletin Sağlanması.....	92
3.5.4.İnsan Haklarını Korumak ve Geliştirmek	93
3.5.5.Yüksek Barış Konseyi Süreci.....	94
3.5.6.Sıradan Afganların Barış Sürecine Dâhil Edilmesi Gereği	94
3.5.7. İsyancılar ve Taliban'ı Barış Sürecine Dâhil Etme İhtiyacı	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	100
EKLER.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	122

GİRİŞ

Geçmişte Horasan olarak bilinen Afganistan'ın eski ve tarihî toprakları Doğu Asya, Batı Asya, Orta Asya ve Güney Asya'nın iletişim hattı olarak jeostratejik bir konuma sahiptir. Afganistan, uzun süreli çalkantılı tarihinde göç, yerleşim, asker çıkartmaları, istilalar, nüfus ve kültürlerin çöküşü, medeniyetlerin ortaya çıkışı ve çöküşü ve diğer büyük olaylara ve dalgalanmalara tanık olmuştur (Najafi, 2011: 1).

Günümüzde süper güçlerin bu ülkeye doğrudan erişim ve mevcudiyetlerinin, jeostratejik konumları ve küresel düzen hegemonyaları açısından yüksek bir önemi olduğu söylenebilir. Son birkaç yüzyıldaki gelişmeler, Afganistan'ın, stratejik öneminin daima korunduğunu gösteriyor. Gelecek yıllarda da, Afganistan'ın stratejik ve jeopolitik konumunun korunmasının devam edeceği öngörülebilir (Peshgâhi ve Rahimi, 2008: 102). Afganistan, stratejik konumundan dolayı dış mihraklar tarafından sürekli yara almıştır. Ancak etnik egemenlik, kabilecilik ve mezhepçilik gibi dâhili faktörler yüzünden daha fazla acı çekmiştir.

Araştırmacıların Afganistan üzerindeki kapsamlı incelemeleri, Afganistan'ın birçok farklı dili konuşan etnik gruba, çeşitli mezhep ve dinlere ev sahipliği yaptığını gösteriyor. Gerçi tedricen kültürel birlikteliğe doğru ilerleme vardır ve bu konuda dikkate değer ölçüler mevcuttur. Ancak tarihsel ve coğrafi nedenleri birçok durumda bu çeşitliliğin yaratılmasına ve korunmasına sebep olmaktadır (Sayed Vaziri, 2013, *Sâkhtâr-i İjtimaî-yi Afganistan*, Mecelle-i Âftâb).

Uzun bir geçmişten beri, Afganistan devlet yönetiminin mihrakları üzerinden şekillenmektedir. Afganistan'daki etnisiteyi bir kriz faktörü olarak değerlendirmek mümkündür. Olmuş vakıalar Afgan toplumunun bu durumunu doğrulamaktadır. Ne yazık ki bu olgu, ulusal dayanışma ve uzlaşmanın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir (Mashriqi, 2010: 74).

Afganistan'ın geçmiş ve mevcut politik sistemi kadrolaşma ve etnik yapıya bağlıdır. Afganistan'ın tarih hafızasındaki politik yapısı, sosyal, kültürel ve ekonomik sistemi, tamamen ırkçı ve kabileci tabanın düşünceleriyle ki, bunlar aşırı, bölgesel ve köktenci geleneklere dayanıyordu, düğümlenmiştir (Amiri, 2010: 177).

Afganistan'da, kısa bir döneme demokrasi dönemi adı verilmiştir. Bu dönem, Muhammed Zahir Şah krallığının son on yılıdır. Afganistan'ın çağdaş tarihindeki bu on yıl, yönetimin en parlak dönemlerinden biri sayılır ve 1973 darbesiyle Davut Han tarafından sona ermiştir. Davut Han, Afganistan'ın son kralı Zahir Şah'ın amcaoğluydu. Davut Han, krallık rejimini cumhurbaşkanlığına dönüştürdü. Afganistan Demokrat Halk Partisi liderlerinden biri olan Nur Muhammed Taraki, 1978 darbesiyle Davut Han Hükümetini devirerek yönetimi ele geçirdi. Taraki, 1979 yılında Hafizullah Amin'in adamları tarafından Cumhurbaşkanlığında öldürülünce, Afganistan Demokrat Halk Partisi'nin güçlü üyelerinden biri olan Amin, aynı partinin lideri olarak iktidarı ele geçirdi. Taraki'nin ölümünden sonra Demokrat Halk Partisi, Halk ve Perçem olarak iki kola ayrıldı. Hafizullah Amin, yüz gün sonra Perçem kolu tarafından katledildi. 1979 yılında Rus işgali başlayacaktı ki, beraberinde, karşısına tepki olarak çıkan Mücahid adında gerilla tipi grupları getirecekti (Ghuravi, 2016:198).

Batı Blok'u Soğuk Savaş döneminde, Doğu Blok'una karşı Mücahitleri Kızıl Orduyla savaşları sürecinde destekledi. Mücahitlerin hükümeti de aynı şekilde kabile, etnisite ve mezhep temelinde oluşan yerel değerleri sergiliyordu. Hâlbuki Afganistan'a hâkim komünist hükümetler bu gelenekleri ve yerel değerleri terk etmiş, komünist partiye dâhil bütün etnik grupların tamamının devlet dairlerinde yer almalarına imkân tanımıştı (Haydari, 2011: 78).

Mücahitlerin, güç ve etnik köken temeline dayalı yarattıkları huzursuzluk ve iç çatışmalar, Taliban'ın ortaya çıkışını beraberinde getirdi. Peştunlardan oluşan Taliban yönetimi, hiçbir zaman diplomasi dilini kullanmadı ve sürekli güç kullanarak hükmetti. 11 Eylül 2001 yılı olayından sonra ABD, terörle mücadele adında bir

koalisyon oluşturarak, 11 Eylül saldırısının baş şüphelisi olan Taliban grubunu ortadan kaldırmak için Afganistan'ı istila etti (Ataee ve Shafae, 2013: 90).

Afganistan'da barışın tahkimi için diplomasinin rolü, Taliban rejiminin çöküşünden sonra, Bonn Antlaşması esasında kurulan yeni hükümette açıkça görülebilir. Afganistan halkı, ilk defa özgür ve genel bir seçimi Taliban rejiminin yıkılmasından sonra tecrübe etti (Ahmadi ve İsmail Zadeh, 2014: 14).

Gerçekten yeni hükümet, Bonn Konferansı'nda oy ve diplomasi temelinde kurulan tek hükümetti. Bonn Antlaşması, çeşitli Afgan gruplarının temsilcileri tarafından imzalandı. Birleşmiş Milletler bu anlaşmayı onayladı (Bonn Antlaşması, 2001). 11 Eylül 2001'de yaşanan gelişmelerden sonra ABD ile NATO'nun aktif varlığı ve buna ilaveten Afganistan'da güçlü bir merkezi hükümet kurma çabaları, Afganistan'da etnik, dini ve yerel yapılar arasındaki geçmişe dayanan çatışmayı bertaraf edememiştir. Amerikalılar, Kabil'de güçlü bir merkezi hükümet kurarak, etnisiteye dayanan güçleri yıkmak suretiyle ulus-devlet ve ulusal kimlik inşası oluşturabileceklerine, bütün kabile ve etnik grupları güçlü ve merkezî olan tek bir devlet çatısı altında toplayabileceklerine inanıyorlar. Ancak, tarihsel olarak negatif bir hafızaya sahip olan farklı milliyetlerin birliğinin sağlanması başarılı olsa da, bu, mutlak bir otokrasinin oluşmasına yol açacaktır (Haydari, 2011: 78). Örneğin Afganistan hükümeti, Bonn Konferansı'nda yapılan anlaşma komutlarına ilk yıllarında uymuştur. Bonn Konferansı'nda dizayn edilen güçlerin bölüştürülmesi, hakim olan etnik (Peştunlar) tarafından tartışmaya götürüldü; Bonn'da, Afganistan'da yaşayan bütün etnik gruplara tanınmış olan hak çoğunluğu oluşturan etnik tarafından görmezden gelindi.

Afganistan devletinin temel sorunu, siyasetçilerin, barışa yanaşmak ve uzun zamandan beri özlenilen bu arzunun gerçekleştirilmesi yerine, toplumu barıştan koparmayı tasavvur etmelerindedir. Daha açık bir ifadeyle, hükümetin barış meselesini belirli hedefleri gerçekleştirmek için bir araç olarak görmesidir. Hâlbuki vatandaşın barışa karşı bakışı açısı çok yönlü ve kapsayıcıdır. Afganistan hükümeti barış diyalogunu her ne kadar devlet muhalifleriyle sürdürüyorsa da, bu, pratik olmaktan daha çok teşrifatıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN JEOPOLİTİK DURUMU VE SOSYAL YAPISI

1.1.Afganistan'ın Jeopolitik Önemi

Afganistan kuru ve dağlık bir ülke olmak üzere Orta Asya'da bulunur. Afganistan 652.000 km²'lik bir yüz ölçümüne sahiptir. Afganistan, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğuda Çin, güneyde Pakistan ve batıda da İran ile komşu bulunur (Salihy, 2014: 3).

Afganistan'ın bu coğrafyaya sahip olması devlet politikasına ve halkın mizacına yansımıştır. Bu durum dünyada ender görülen olaylardan biridir. Afganistan'ın İran-Arap Denizi-Hindistan ile Orta Asya-Güney Asya arasında bir kavşak noktasını oluşturan konumu, bu ülkeye tarih boyunca büyük önem kazandırmıştır. Afganistan'ın coğrafi özelliklerine bakıldığında; orta kısmı yüksek dağlık, kuzeyi ovalık, güney batısında platolar olmak üzere üç farklı bölgeden ve sıra dağlar bulunan yaylardan oluştuğu belirlenmiştir. Afganistan topraklarının %75'i dağlıktır. Orta bölgelerdeki dağlar Himalayalara kadar uzanır. Doğuda Pamir yaylasına ulaşan bölgeler Hindikuş (7697 m.) Kuhibaba, Sefidkuh (3500 m), Bend-i Beyân'dır. Güneyindeki dağlar Süleyman, kuzeyindekiler ise Bend-i Türkistan dağlarıdır. Vahan koridoru, en yüksek kesimi olarak adlandırılır. Bu bölgenin en alçak vadisi 5000 m. yüksekliktedir. Bunlar Hindikuş'tan Afganistan'ın ortasındaki dağlık bölgeye kadar devam ederken Çin ile Afganistan arasındaki 100 km.lik kısmı da içine almaktadır. Afganistan şeklen güney batıdan kuzeydoğuya doğru ve denizle bağlantısı olmayan, güney batı ve kuzey doğu doğrultusunda 3500 metreden 7500 metreye kadar yükselen dağ silsilesine sahip bir ülkedir. Hindikuş Dağları Pamir-i Hurd (Küçük Pamir)'dan Herirûd Nehrine kadar 600 km. boyunca uzanır ve en yüksek noktası Saleng Dağı (7.697 metre) olarak bilinir. Süleyman Dağları'nın

güney uzantısı Sind ve Belucistan Havzalarını birbirinden ayırmıştır (Muhtat, 2011: 4).

Afganistan; Kafkasya, Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu arasında bir kesişme noktasındadır. 1747 tarihinden bu yana Afganistan adıyla bilinen bugünün “Afganistan İslam Cumhuriyeti”, çağdaş dönemlere kadar Aryana, Ortaçağ’da Horasan diye adlandırılmıştır. Afganistan, coğrafi konumunun özelliği bakımından, tam bir kilit ülke durumundadır. Coğrafi, tarihi, kültürel ve stratejik olarak Orta Asya ve Güney Asya arasında bir parça olan Afganistan’ı, siyasi ve dini yapısı, Güney Asya ve Ortadoğu’ya yakınlaştırmaktadır. Afganistan, M.Ö. 500 tarihinden sonra birçok devletin işgaline maruz kalmıştır. Bu devletlerarasında; Kuşanilerden Makedonya Kralı İskender, Sakalar, Ak-Hunlar, Araplar, Gazneliler, Suriler, Harzem Şahlar, Guriler, Moğollar ve Hotekiler yer almaktadır. Afganistan; 19. yüzyılda İngiltere ve Rusya’nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur (Muhtat, 2011: 4).

Coğrafi yapı bakımından Afganistan’ın doğal coğrafi konumu asırlardan beri Hindistan’ın fethi için anahtar öneme sahiptir. Hindistan üç taraftan (Doğu, Batı, Güney) suyla kapılıyken kuzey Himalaya ve Karakurum büyük dağları ile çevrilidir. Dolayısıyla Hindistan’a ulaşabilmenin en önemli yolu Afganistan idi. Yaklaşık altı tarihsel güzergâh (Chitral, Khyber, Kram, Gomal, Brogil ve Bolan) kullanılmaktaydı. Bu yollardan istilacı kavimler efsanevi Hindistan ovalarına inmekteydi. Bu nedenle Kornil Holdig buna ilişkin Kitabına Hindistan’ın kanalı/yolu adını (The gats of India) verdi. Afganistan’ı araştırmasının alanına dâhil etmiştir. Hindistan’ın muhteşem zenginliğinin elde edilmesi Afganistan üzerindeki bölgelerden geçilmesine bağlıydı. Mesela Afganistan’ın Hindistan açısından ne kadar önemli bir ülke olduğu Napolyon Bonaparte’ın İngilizleri Hindistan’dan çıkarmak için Afgan lideri Shah Zaman Timur Şah ile anlaşmak istemesi göstermektedir(Haqju, 2011: 101).

Diğer yandan jeolojik açıdan da Afganistan oldukça önemli maden kaynaklarına sahiptir. Bu kaynakların değerlendirilmesi için batılı ülkeler Afganistan üzerinde de egemenlik kurmak istemişlerdir. Afganistan jeolojik önemi açısından bakıldığında Himalaya ve Kafkasya gibi iki yapısal kayış bölgesinin ortasında olup, el değmemiş

madenleri vardır. Örneğin; Afganistan'ın kuzeyindeki bölgelerde petrol ve gaz bulunmaktadır. Nitekim Herat vilayetine uzanan bu alanda onbir farklı petrol ve gaz madeni vardır (Haqju, 2011: 97). Buna ilaveten Herat'tan Jabul Saraj bölgesine kadar (Kabil yakınında) önemli madenler yer almaktadır. Büyük Haji Gak bölgesindeki demir cevheri 17 milyar ton olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu bölgede 8-10 ton arasında saf demir vardır. Dahası kurşun, kükürt, pirit, hematit, kromit, Limonit, Aragonit vb. maden kaynakları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra zengin altın rezervleri de bir çizgi oluşturacak şekilde bu bölge boyunca uzanmaktadır. Güneyindeki Süleyman dağlarından Kuzeydoğu boyunca ağır mineraller bulunmaktadır. Platin, altın ve bakır başlıca maden rezervleri arasında yer almaktadır. Afganistan'ın Kuzeydoğusu'nda önemli bir mineral daha vardır ki bunlar: Biroc, zümrüt, Azure, Nar, Moskof, Yeyotit, Slyst, Altın, Çeyrek, Beyril (Haqju, 2011: 98).

Işık ve Piç vadilerinde iki yüz çeşit Biroc türü ve Künzit (Byryl) bulunmaktadır. Bu taşlar stratejik silahlarda Nükleer bombalarda kullanılmaktadır. Ayrıca Afganistan kuzeyinde (Badakhshan ve Takhar) alüvyon altın veya altın Plysr bulunmaktadır. Bölümlerin büyük miktarları Borşlar da ve Knglvmralthallh bozulması ve sediment kayaçlar gözlenmektedir. Muhammed Davud Han Cumhuriyeti zamanında Afganistan'ın kuzey bölgelerinde Fransız "Total Petrol Mevduat Şirketi" tarafından başka madenler de keşfedildi. Ancak bölgede kontrolü kaybetmek istemeyen Ruslar Afganistan üzerinde baskı kurmuşlardır. Ayrıca Kandahar ve Leş kar Gah (Helmand) etrafında Uranyum madenleri keşfedildi. Rusya ve ABD diğer maden havzalarında olduğu gibi uranyum yatakları üzerinde de rekabete girişmişlerdir. Nitekim Muhammed Zahir Şah zamanında ABD'nin bu zengin maden rezervlerinden dolayı ilgisi artmıştır. Öte yandan Rusya'da orta Asya üzerindeki egemenliğini pekiştirerek Afganistan'a sarkmıştır (Haqju, 2011: 100).

Afganistan, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Çarlık Rusya ve Büyük Britanya arasında önemli bir çekişme merkezi haline gelmişti. Çünkü 19. yüzyılda sömürgecilik alanındaki rekabet iki ülke arasında da mevcuttu. Büyük Britanya'nın Hindistan üzerindeki hâkimiyeti sonrası Afganistan'a yönelmesi Çarlık Rusyası'nı tedirgin etmişti. Bu nedenle Çarlık Rusya, Afganistan coğrafyasının kuzey bölgesi

olan Orta Asya üzerinde nüfuz sağlamak istemişti. Nitekim bu güçler, 1880 yılında Afganistan'ı bağımsız ve tarafsız tampon devlet olarak kabul ettiler. Daha çok güvenlik için İngiltere, Afganistan Hükümeti ile 1893 yılında sömürge sınırlarını belirleyen Durand Hattı Antlaşması imzaladı. Durand Hattı Afganistan ve Pakistan arasında günümüzde de devam eden jeopolitik sorun haline geldi. Afganistan, Amir Abdul Rahman Han (1880-1901) zamanında Durand Hattı olarak bilinen bu haritaya sahip oldu(Haaju, 2011: 30).

Amir Abdul Rahman Han'ın, ölümünden sonra yerine sırayla Amir Habibullah Han (1901-1919) ve Amir Amanullah Han gelmiştir. Amanullah Han kendisine muhalefet olanların üzerine gitmiştir. Üçüncü İngiliz-Afgan savaşından sonra Amanullah Han da dâhil Afgan sivil ve asker devlet adamları büyük endişeye kapılmışlardır. Amir Amanullah Han Hindistan'daki İngiliz valisine bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsızlığını istemiştir. İngilizlere gönderdiği mektubun cevabını beklemeyen Amir Amanullah Han özgür ve egemen bir politika izleyerek 11 gün sonra yani 13 Mart 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Dahası SSCB'ye diplomat göndererek Afganistan'ı resmiyette tanımamasını istemiştir. SSCB Afganistan'ı resmen tanıyan ilk devlet olurken İngiltere Afganistan'ın bağımsızlığını tanımamıştır (Hesari,2011: 89).

Bu durum Afganistan ve İngiltere arasında bir başka savaşın başlamasına neden olmuştur. 19 Ocak 1929'da İngilizler, Amir Amanullah Han'a karşı muhalefeti güçlendirmiştir. Başlangıçta Amanullah Han'a hizmet eden ordu da görev yapan Habibullah Kalakani, İngilizler tarafından desteklenmiştir. Hindistan'da bulunduğu süre boyunca İngilizlerle yakın ilişkiler içinde olan Habibullah Kalakani, Afganistan'a döndükten sonra muhaliflerle birleşerek hükümete karşı harekete geçmiştir. Nitekim Habibullah Kalakani, 5 Ocak 1929 yılında hükümeti ele geçirdi. Ancak iktidarı Peştunların kendisini düşman görmelerinden dolayı uzun sürmedi (Alikhani, 2011: 93). Çünkü Peştunlar 1747'den 1929'a kadar Afganistan'ı idare etmişler ve diğer kabilelere gerek olmadığı müddetçe hükümet işlerine dâhil etmemişlerdi. Bu sebeple Tacik olan birinin saltanatını kabul edemiyorlar, bunu kendilerine bir utanç olarak görüyorlardı (Hesari,2011: 89). Nihayetinde 1929'da Amir Amanullah Han'ın amcasının oğlu Muhammed Nadir'in sınır dışında olan

güçleri Kabil'e girmeyi başarmış ve Habibullah Kalakani'nin 9 aylık hükümetine son vermiştir (Mocaddadi,2011: 86). Muhammed Nadir Han idareyi ele aldıktan sonra da iktidarını pekiştirmek amacıyla Habibullah Kalakani taraftarlarının üzerine gitmiştir. Ayrıca Nadir Han çıkarmış olduğu kanunlarla ülke içindeki farklı etnik grupların tepkisini çekmiştir. Nadir Han Peştü olmayanlar ve Kuzeydekilere yaptığı zulüm ile ülkeden düşmanlık tohumlarını atmıştır. Esasen İngilizlerle yapılan savaşlarda elde edilen toplumsal birlik Nadir Han'ın iktidara gelmesiyle kaybedilmiş oldu. Hatta farklı etnik gruplar sadece mezhep ve ırk açısından değil aynı zamanda bölgesel olarak da birbirinden ayrılmıştır. Nadir Han'ın dört senelik iktidarı 8 Kasım 1933'te Hazara asıllı bir öğrenci tarafından tabancayla vurularak öldürülmesinden sonra bitmiştir (Rahmand, 2013: 139).

Nadir Şah'ın on dokuz yaşında olan oğlu Muhammed Zahir Şah 8 Kasım 1933'te babasının yerine iktidara geçmiştir. Devlet tecrübesinden yoksun olan Zahir Şah, keyfi idaresiyle kendisine karşı büyük bir muhalefet kitlesi yaratmıştır. Birçok devlet görevlisinin yerinin değiştirildiği bu dönemde siyasi istikrarsızlık belirgin bir hale gelmiştir (Sharifi,2012: 82).1946'da Afganistan'ın BM katılmasının ardından dünya ülkeleri ile olan siyasi ilişkileri görece bir düzelme gösterdi. 20. Yüzyılın ikinci yarısında daha artan demokratik söylemler Afganistan üzerinde de etkisini gösterdi. Afgan Hükümeti Afganistan içerisindeki demokratik söylemlere ve baskıcı yönetimlere gösterilen muhalefete karşı daha radikal karar almıştı(Haqju,2001: 34).

17 Temmuz 1973 günü, Davut Han, Muhammed Zahir Şahın amcasının oğlu hükümete karşı darbe yaptı ve iktidara ele geçirdi. Davut Han, rejimi devirerek cumhuriyeti ilan etmiş ve bu cumhuriyete "Afganistan Cumhuriyeti" (Cumhuri-yi Afganistan) adını vermiştir. Bu devrim "Afganistan Krallığı'na" son vererek ilk cumhuriyet hükümetinin temelini atmış ve bu hareket solcu subaylar, Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) ve Parçam Partisi tarafından desteklenmiştir.Davut Han iktidarı ele geçirdikten sonra ekonomik gelişme, hızlı kalkınma ve Peştunistan konularını takip etmeyi hedeflemiş ve SSCB ile olan yakın ilişkiye başlamıştır. ABD başta olmak üzere İran ve Pakistan'ın Davut Han rejimine baskı yapıp Davut Han'ı SSCB'den uzaklaştırarak kendi birliklerine çekme çabaları sonuç vermiştir. Böylece

Davut Han SSCB'den uzaklaşarak İran ve Pakistan'la yakın ilişkilere girmiştir (Salihi, 2014: 17-22).

Davut Han'ın SSCB'den uzaklaşması başka bir darbeye sebep oldu ve böylece Davut Han'ın hükümeti 1978 yılında sona erdi. Darbe komünist ADHP tarafından önceden planlandığı gibi ilerlemiş ve Nur Muhammed Traki'yi Cumhurbaşkanı olarak ilan etmişlerdir. İlk komünist Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Traki 1978 yılında iktidara ele geçirdi. Nur Muhammed Traki reform programında klasik Marksist-Leninist doğrultuda yönetsel önlemlere yer vermiştir. (Mehrin, N, Jamea ve Farhang, <http://www.dw.com/fa-af> (2012).

Afgan toplumundaki krizlerin gelişmesi ve yoğunlaşması, dönemin Sovyet yöneticileri aklına Hafızullah Amin'in ve Nur Muhammad Taraki'nin suikastı planını koydu. Bu plan, Perçem ve Halk partileri arasında uzlaşmayı amaçlıyordu. Ancak bu plan başarısız oldu, Hafızullah Amin hayatta kaldı ve Nur Muhammed Hafızullah Amin tarafından öldürüldü. 1979'da Hafızullah Amin'in Halk Demokratik Partisi'ndeki önderliği ve parti yönetimi Sovyet'in dostluk sloganıyla ve bu dostluğa ve Sovyet sistemi ve ideolojisine saygıyı vurgusu ile başladı. Hafızullah Amin, 103 gün boyunca hükümetin başında idi (Andishmand, 2009: 352).

Hafızullah Amin'in ölümü ve hükümetinin düşüşünden sonra Perçem kolu lideri Babrak Karmal Halk Demokratik Partisi'nin lideri oldu. İlk konuşmasında, Hafızullah Amin'in devrilmesini, Afgan Ordusu'nun yardımıyla Halk Demokrat Partisi'nin işi olduğunu açıkladı. Halbuki Hafızullah Amin, ikamet yeri olan Tac Bek Kalesi Tepesinde Sovyet birlikleri tarafından saldırıya uğramıştı. Dolayısıyla bu dönemde Afganistan coğrafyasında ABD ve SSCB rekabeti yeniden başlamıştır (Andishmand, 2009: 381).

Bu bağlamda Rus İmparatorluğu'nun sıcak denizlere inme politikasında Afganistan en yakın yolu oluşturan ülkeydi. Ancak SSCB'nin bu dış politik hedefi parçalanmasıyla sona ermiş oldu. ABD için Afganistan'ın jeopolitik önemi güneyden kuzey yönüne Rusya ve Çin'in stratejik gücünü zayıflatmaktır. Afganistan'ın Çin, Hindistan (Keşmir), Pakistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan ve İran gibi

lkelerle ortak sınırları vardır. Pakistan hariç bu ülkeler çoğunlukla uluslararası ilişkiler açısından Amerikan politikalarının karşısında bulunmaktadırlar. Bu bağlamda Afganistan coğrafyasının jeopolitik önemi ABD'nin agresif genişleme siyasetine karşı kilit noktada olmasıdır. Orta Asya'ya hakim olmak aslında, dünyaya hakim olmaktır.” Afganistan gerçekten bu alanın çatısıdır. Afgan Pamirli Dağı'nın bazı metinlerde “ Dünya çatısı” olarak alınması boş yere değildir. Bu nedenle Afganistan Asya kıtasının diğer ekonomik ve stratejik alanlarını kontrol etmek için uygun bir yerdir (Haqju, 2011: 38).

Bu jeopolitik özellikleri (bağlantı ve geçiş noktası) Halbach'a göre Afganistan'ın uluslararası önemi ortaya koymaktadır. Karayolları ile yapılan ticaretin yanısıra enerji hatları da Afgan coğrafyasından geçer. Nitekim 1464 kilometre doğalgaz boru hattının Türkmenistan'ın güneyinden Pakistan'ın merkezine kadar devam etmesi bunun göstergelerindedir. Dolayısıyla Afganistan, Asya için Avrupa'ya geçiş noktasını oluşturur. Eski İpek Yolu'nun yeniden canlanması bölgenin önemi bir kez daha artıracaktır. Orta Asya lkeleri açısından ise açık denizlere inmek için Afgan coğrafyası Pakistan'a gidebilmek için neredeyse tek güzergah konumundadır (Halbach, 1998: 37).

1.2. Afganistan'ın Sosyal Yapısı

Afganistan'ın kültürel, tarihi, dini, dilsel durumu Afganistan'ın sosyal kırılmasını etkilemiştir. Yüzyıllar boyu değişik ordular tarafından işgale uğrayan ve birçok devletin, imparatorluğun hüküm sürdüğü Afganistan'da, Afgan ulusunun oluşumunu geciktiren yoğun bir etnik, kültürel ve dinsel karışım vardır. Yerel ve ulusal düzeyde bütünleşmenin yetersiz ve zayıf kaldığı ülkede, ortak bir ulusal kimlik ve ortak milli ideolojinin ortaya konamaması, coğrafi şartlar kadar ağır ve büyük bir toplumsal sorun olarak durmaktadır (Büyükbaş, 2006: 13).

Afganistan'da bireyler kendi kimliklerini ön plana çıkardıklarından dolayı ortak bir kimlik oluşamamaktadır. Bu durumda, bir siyasetçi olarak parti lideri ya da hükümet yetkilisinin kimliği iç çatışmalara neden olabilmektedir. Geleneksel toplumun hâkimiyeti nedeniyle zayıf kamu kurumları ve sosyal grupların kendi aralarındaki güvensizlik ve kaçınması kamu yararını azaltmaktadır. Çünkü bir ulusu oluşturan

etkenler, bir grubun basit meselesine ve hatta bir ferдин sorununa feda edilebilmektedir. Siyasi yaşamda çatışmalar ve anlaşmazlıklar, toplumda genellikle sosyal boşluklardan kaynaklanmaktadır. Sosyal boşluklar, toplum güvenliğini kesintiye uğratarak, kriz ve istikrarsızlığa yol açabilir (Khosroshahi,1991: 139).

Afganistan'ı günümüzde tanımayan bir ülke yoktur. Ancak Afganistan, tarih boyunca hiçbir zaman tam olarak bir ulusa ait olmamış, millet duygusu ortaya çıkmamıştır. İnsanlar kendisini, ait olduğu bir etnik yapı veya kabile ile tanımlamışlardır. Bu ülkede yaşayanlar arasında dini, etnik ve kabilesel milliyetçilik daima ön plandadır.(Büyükbaş, 2006: 13) Afganistan'da bir kişinin kimliği saygın bir vatandaş olarak saygı görür ve kişi bazı sivil haklara sahiptir. Aşiret sistemi yaygın olan geri kalmış ülkelerde bireysel haklar kişinin kabilesine mensubiyetiyle ilgilidir. Dolayısıyla Afganistan'da etnik bölünmelerin nedenlerinden biri de düşünsel yapısıdır. Çünkü birisi bir suç işlediğinde, ceza onun kabilesinin tamamına uygulanır. Nitekim bu durum günümüzde de mevcuttur (Kordozo,2000: 247).

Afganistan'ın nüfusuna göre: yaşayan tüm etnik gurupların büyüklüğüne bakıldığında, Peştunlar'ın %42 gibi bir oranda en büyük etnik gurubu oluşturduğu görülmektedir. Peştunlar'ı, %27'lik oranla Tacikler takip etmektedir. Hazaralar %9, Özbekler % 9, Aymaklar %4, Türkmenler %3, Beluciler ise %2'lik bir nüfusa sahiptir. Geriye kalan diğer küçük guruplar %4 civarındadır (Büyükbaş, 2006: 14). Burada araştırmaya uygun olarak Afganistan'ın siyasi yapısına etkili olan büyük etnik ve milliyet de zikredilir.

1.2.1.Peştunlar

Peştunlar Afganistan'daki en büyük etnik grubu teşkil ederler. Peştunlar'ın Orta Asya kaynaklı bir etnik grup olduğu, 10. yüzyılda Güney Afganistan'da yaşamış olan Halaç Türkleri soyundan geldikleri de iddia edilmektedir. Peştun aşiret adları ve kullanılan bazı Türkçe kelimelerin varlığı, bu iddiaları desteklemektedir. Afganistan'da en büyük ve hâkim etnik gurubunu teşkil eden Peştun'ların kökeni kesin olan ifade edilecek olursa, anayurtları olan Himalaya ve Kuzey Hindistan bölgesinden Afganistan'a geldikten sonra, hem burada yaşayan yerli halk ile hem de daha sonraları kuzeyden gelen Halaç (Ak-Hun, Eftalit) Türkleri ile karışmaları

üzerine, bugünkü Patan-Pathan (Peştun-Pathun) adını aldıkları, yerli halkın tesiri ile de onların konuştuğu Paştun (Peştun) dilini benimsedikleri, böylece bugünkü Peştunlar'ın meydana geldiği kabul edilebilir. Peştunca, Hind-Avrupa dil ailesinden gelmektedir. Peştunlardan bazıları Kabil'de Farsça konuşan etnik gruplar olarak da yaşamaktalar. Çünkü Peştunların konuştuğu Fars lehçesi olan Darı dili Hint-Avrupa ailesinin İran dalına aittir. Ve Peştunlar mezhepsel olarak Hanefi Sünni Müslümanlardır, çok az bir kısmı Şii'dir (Büyükbaş, 2006: 15).

Peştunlar, 1747'de Afgan hükümetini kurdu ve ülke etnisitesinin heterojen olmasına rağmen, hâkimiyetlerini 1992'ye kadar sürdürdü. Durani İmparatorluğu ilk Peştun İmparatorluğu oldu. Durani İmparatorluğu ilk kez Peştun'ları tek bir siyasi merkezin kontrolü altına almayı başardı. Kabile savaşçıları, imparatorluğun askeri gücünün belkemiğini oluşturuyorlardı ve hükümet de ayrıca Peştun'ları diğer raiyetine nazaran ayrı tutuyordu. Peştunlardan alınan vergiler diğerlerinden daha düşüktü, kabileleri, özellikle de Durani kabilesi, devletin bahşiş olarak verdiği topraklardan en büyük pay sahibiydi. Hükümet fonları ve harcamalarından faydalanan ilk kişilerdi. Kısaca Peştun Duran İmparatorluğu döneminde Peştunlar, Afganistan'da sistematik ve kurumsallaşmış şekilde askeri, siyasi ve ekonomik avantaja sahiplerdi. Durrani imparatorluğunun çöküşünden sonra bile, Afganistan büyük ölçüde bir Peştun ülkesiydi (Ahadi, 2006: 3).

Abdul Rahman Han (1880-1901) döneminde Afganistan ve Britanya Hindistanı arasındaki Durand Antlaşması, Afganistan'da Peştun hâkimiyeti için iki karşıt sonuç doğurdu. Bir taraftan Hindistan ve Afganistan arasındaki 1893 tarihli Durand Antlaşması, Peştun'ların yarısından fazlasını Afgan hükümetinin kontrolünden çıkardı ve Afganistan'daki göreceli nüfusunu önemli ölçüde azalttı; öte yandan merkezi hükümetin illere tam hâkimiyet kurması, göçer peştunları kuzeye yerleştirilmesi ve Hazarların bastırılması, Peştun hâkimiyetini Afganistan'ın tümüne yaydı ve güçlendirdi (Mizer 2003: 3).

Nur Ahmed Khaleedi, Razzak Mamoun'un yazdığı Sakaviyi Evvel kitabından şöyle anlatıyor: Peştun yönetimi ya da Peştun egemenliği 1929'da Tacik asıllı Emir Habibullah Kalakani tarafından sekteye uğratıldı. Emir Habibullah Kalakani

Amanullah'ın yönetimini devirerek tahta oturdu. Kendisini dinin bir hizmetkârı olarak tanıtan Emir Habibullah Kalakani, Peştun olmayan ilk kraldı. Ancak Emir Habibullah Kalakani'nin 9 aylık yönetimi Nadir Şah tarafından devrildi (Khalidy, 2017: 3). Peştunların etnik egemenliği 1980'lere kadar devam etti ve komünist partilerin hâkimiyete gelmesiyle etnik egemenlik bir kez daha ortadan kalktı. Fakat bu etnik egemenlik 1994 yılında Taliban terörist grubu tarafından tekrar kuruldu.

1.2.2.Tacikler

Tacikler Afganistan'ın Peştunlardan sonra ikinci büyük etnik grubudur. Tacikler eski zamanlardan beri bu coğrafyada yaşamışlardır. Ağırlıklı olarak Kabil'in kuzeyinde Panjshir Vadisi'nde ve Parwan, ülkenin kuzey ve kuzey doğusunda, ayrıca Takhar, Badakhşan, Baglan ve Samangan'da yaşamaktadırlar. Buna ilaveten Tacikistan coğrafyasından gelenlerde bu bölgede Tacik olarak yaşamaktadırlar. Hem de Tacik yanı sıra ailelerinden ayrılmış olan vatandaşlar da Tacik olarak adlandırılmışlardır. Fiziksel olarak Tacikler, Akdeniz ırkının hali gibilerdir. Bunlar Hint-Avrupa ailesinin farklı lehçeleri ve kollarından biri olan Darice ile konuşurlar. Dinsel olarak Taciklerin büyük çoğunluğu Sünni Hanifi mezhebine bağlıdırlar. Tacikler etnik açıdan herhangi bir ayırımı tutulmamışlardır (Farhang, 2001: 511).

Afganistan tarihinde politik olarak, bu iki önemli etnik unsur arasında her zaman bir denge sistemi oluşturulmuş, yönetim Peştun olduğunda alt kadrolar Taciklerle dengelenmeye çalışılmıştır ve kısa bir sürede Tacikler hükümeti 1928 yılında ellerine almıştır. Afganistan'da Tacikler ile Peştunlar arasında kökenleri eskiye dayanan bir rekabet vardır. Bu durum ülkenin yakın tarihine ve bugünkü yönetim yapısına da damga vuran bir gerçektir. Ancak 1978'den beri Tacik askeri liderler tanınmış figürler olmuştur. Özellikle Panjshir vilayetinde Ruslara karşı mücadele eden Ahmet Şah Mesut ve Afganistan Cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbanî gibi isimler ifade edilebilir (Azimi, 2012: 105).

1.2.3.Hazaralar

Hazaralar, Afganistan'ın en eski etnik gruplardan biridir. Afganistan'daki Hazaralar M.Ö. 300'lerde egemenlik süren Kuşanlar'a veya onlardan önce bölgede bulunan

Saka'lara kadar götürülebilir. Bazı araştırmacılar Hazaraların Moğol olduklarını bazılar ise Türk olduklarını iddia etmektedirler. Ancak kültürel olarak Türklerin ve Moğolların etkilerinin günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Hazaralar Afganistan'ın dağlık alanlarında yaşadıklarından bölgeye kendi isimleri olan Hazarajat vermişlerdir. Hazaraların diğer bir kısmı Badakhshan'da yaşamışlardır. Tarihsel olarak 19. yüzyılda merkezi idare ile mücadele eden Hazaralar sürekli takip altında tutulmuşlardır. Nitekim bazı Hazaralar Batı Türkistan ve Javzan Devletlerinin parçası Badghis'e yerleşmek zorunda kalmışlardır (Gubar, 2011: 518).

Dr. Sayed Makhdoom Raheen'in "Horasan'ın Gözyaşları" adlı kitabında Çinli gezgin Hsuan Tseng'e atfederek Hazaralar hakkındaki şu ifadeler yer vermektedir: Hazaralar'ın Moğol veya Türk oldukları konusu halen tartışmalıdır. İslam'ın gelişinden önce yüzyıllardır Hazara insanları Afganistan topraklarında yaşarlardı. Bunlar fiziksel olarak Moğollara benzerler ama aslında bu insanlar etnik olarak Türkler ve Moğolların bir karışımıdır. Bazı araştırmacılar, Hazaralar'ı Cengiz Han'ın Afganistan ve Hindistan seferleri esnasında bölgede kalan Moğol askerleri olarak kabul ederken, bazı yazarlar Hazaralar'ı Moğol ordusu içindeki Türklerin soyundan olduğunu iddia etmektedirler. Hazaralar Farsça konuşmaktadır ve dilin içinde birçok Türkçe ile Moğolca kelimeyi kullanırlar. Hazaralar'ın mezhepsel olarak çoğunlukla Şii ve az bir kısmının da sunni olduğu bilinmektedir. Abdul Rahman döneminde bazı Hazaralar Şiilerden Sünnilere dönüştürülebilmişlerdir (Azimi, 2012: 81).

Hazaralar kendi liderlerini, Mir veya Han olarak adlandırır. Amir Abdul Rahman Han 1891 den bu yana itaat etmeye zorladı bu onların güç kaybına neden oldu. Çünkü Abdul Rahman Han, Peştun bir yerel yönetim kurdu ve vergi politikası sıkı milenyum dayatıldı ve Peştun kabileleri ve bunların toprakları, önce o erişimi vardı ki Peştunlar arasında dağıtılmaktadır(Azimi, 2012: 90).

1.2.4.Özbekler

Afganistan'da en eski milletlerden biri Özbeklerdir. Özbekler, kendi bağımsız ülkeleri haricinde, birçok ülkede olduğu gibi, Afganistan'da da yaşamaktadır. Kuzey ve kuzey doğuda Afgan bölgesinde yaşayan bu etnik grup daha çok ticaret, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Genellikle Sünni Müslüman olan Özbeklerin Karluk,

Kıpçak, Kongurat, Çağatay ve Katağan Özbekleri şeklinde farklı alt etnikleri vardır. Diğerleri Orta Asya'da bilinen orijinal adı ile alınır. Özbekler son derece ataerkil toplumsal yapıya sahiplerdir. En önemli halk gümrüklerinden biri olan, etnik kurum evliliğidir. Ancak bu alt etnikler sadece dillerindeki çok küçük ayrıntılarla birbirinden ayrılır. Özbek sosyal yapısı oldukça ataerkindir. Orta Asya kökenli olan Özbekler'in Kuzey Afganistan'da etkin politik güç olarak yükselmeleri, Herat merkezli Timur Hanedanlığı'nın ortadan kalkmasıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Günümüzde Kuzey Afganistan'da Özbek etkinliği ve hâkimiyeti sürmektedir (Büyükbaş, 2006: 19).

Afganistan'daki Özbekler aslında Orta Asya'dan geldi ve Kuzey Afganistan'da baskın siyasi güç olarak ortaya çıktılar. Kurulan güçlü liderliğindeki Kunduz ve Fariyab vilayetinde on bir güçlü Emirliği kurdular ki bunlardan bazıları bağımsızdır ve bazen sadakatinden dolayı Buhara veya kabloların üstünlüğü sadece böyle bir görünüm ile görünürdü (Alikhani, 2011: 198).

Afganistan'da en yakın tarihinde Özbekler alanların yani kuzeye göç ederken 1920 ve 1930 yıllarda Peştunlar programı konuşlandırılan Özbekler arasında yer aldı ve yavaş, yavaş Özbekleri hakim olduğu bölgeler, küçük bir azınlık ve zayıf hale getirdiler (Yarkin, 2013: 86).

1.2.5.Türkmenler

Afganistan'da bir grup Türkmenlerdir. Büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan Türkmenler, Herat, Meymene, Andhoy, TaşKurgan, Mezar-ı Şerif, Belh, Akça, Katağan, Bedahşan ve Bala Murgab'da yaşamaktadırlar. Türkmenler 1932 yılında Rusya'nın Bolşevik devletine karşı çıkmak için, şuan ki Türkmenistan da, Afganistan'daki Herat vilayetine ve Ehtçi bölgesine göç ettiler. Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin çoğunluğunu Alieli boyu ile Teke, Salur, Sarık, Çavdar ve bilhassa Ersarı boyları oluşturmaktadır. Afganistan'da yaşayan en kalabalık boy, Ersarı boyudur. Bunun yanında değişik zamanlarda bu bölgeye göç ile gelen Türkmenler de olmuştur. Türkmenler Belh ve Herat kentini kurdu yani şu anda orada yoğunlaştığı yerlerde, övendiler. Daha küçük gruplar Kunduz'da yerleştirildi. Bu guruplar Belh Bölgesinden Herat'a kadar olan bölgede yoğun yerleşim yerleri

kurmuşlardır. Bazı küçük guruplar ise Kunduz bölgesine yerleşmiştir. Türkmenler modern Türkçe'ye çok yakın bir dil kullanırlar (Büyükbaş, 2006: 20).

Afganistan Türkmenleri için çiftçiler ve ekonomik işbirliğinin önemlidir. Afganistan'da on iki büyük gruptan oluşan Türkmen kabilelerinin ana yapısıdır. Babanın safkana dayanarak izlenebilir bilinmektedir. Üst düzey, önemli güce sahiptir. Eski göçebe ve savaşçı, konvoylar Türkmen yıldırım baskınlar endişe ediyor (Alikhani, 2011: 200).

1.2.6.Diğer Grupları

Afganistan'daki diğer küçük etnik gruplar arasında Çaraymak, Araplar, Kızılbaş Türkler, vb. yer almaktadır. Ayrıca Hindistan alt kıtasından gelen diğer gruplar da vardır. En eskileri muhtemelen Peşeyiler dahil Hindu-Aryan dilini konuşanlardır. Peşeyice konuşanlar Nuristan'ın batı ve güney sınırları boyunca yaşıyor ve çoğu Şii'dir. Badahşan eyaletinin güneyinde Peşay olarak bilinen başka bir bölge vardır. Bu bölgenin sakinleri yeşil gibi bir cilde sahiptir ve özel bir dilde konuşmaktadırlar. Sihir ve karanlık ritüelleri ile meşhurdurlar ve Budistler. Erkekler küpeler ve gümüş, altın, inciler ve değerli taş çiçekli giysiler giyerler. Kuzey Afganistan'da bazı Arap toplulukları yaşıyor. Kendilerini İslami fetihlere katılan ilk Arapların torunları olarak görüyorlar. Ancak muhtemelen Amir Timur zamanında Semerkant ve onun çevresine zorla yerleştirilen Araplardır (Sebzevari, 2011: 30-31).

Afganistan'ın batısında, Tacik kültürünün etkisi altında yaşayan Çaraymaklar, Moğol kökenli bir halktır. Farsça konuşan Çaraymakların toplum nüfusunun 450 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Genellikle göçebe ve yarı göçebe bir hayat sürdüren Çaraymaklar, " yurt" adı verilen çadırlarda yaşar. Öteki aşiretlerden farklı olarak Teymuri boyunun yurtları, tıpkı Afganistanlı Arapları gibi siyahtır (Oğuz, 2001: 50).

Dayı veya Dahi olarak bilinen ve Shiberghan'ın Hoca Du Köy bölgesinde yaşayan bir başka grup vardır. Bunlar Afganistan'ın Hazaraları ile yakın ilişki içerisinde olup muhtemelen Dahistan (Hazaracat)'dan kalanlardır (Sayedi, 2009: 80).

Başta büyük kentlerde yaşayan diğer bir topluluğa Kızılbaş Türk denir. Kızılbaş Türkler çeşitli ve sayısız Türkmen kabilesi ile bağlantılı olan Selçuklu kabilelerindedir. 12. yüzyılın başından 13. yüzyılın sonuna kadar Türkistan'dan toplu olarak Semerkant'a ve buradan Horasan'ın (Afganistan) diğer şehirlerine yerleştiler. Kızılbaş Türkler şu an Afganistan'ın büyük şehirlerinde ve çoğunlukla Kabil'de yaşıyor. 15. yüzyılın sonlarından 18. yüzyıla kadar Sakviler tarafından desteklenen 12 kenarlıklı (12 Şiî İmam için) kırmızı bir şapka takan Türkmenlerdir. Ülkede genellikle önemli idari pozisyonlara sahiplerdir. Onların sayısı şu anda 30 bin civarındadır. Kızılbaş Türkler Farsça konuşmaktadırlar (Mohebi, 2011: 16).

1.3.Etnik Kırılmanın Afganistan Üzerindeki Etkileri

Etnik kırılmanın, toplumsal grupları bölen veya birbirleriyle karşı karşıya getiren ölçütler ve sınırları tanımlar. Başka bir deyişle, toplumsal kırılmanın toplumsal bağlamda etkin veya etkili olan farklı grupların toplumsal normları, soyları ve toplumsal ve kültürel işlevleri boyunca var olan farklılaşma ve çatışma çizgilerini temsil etmektedir. Bazen bu grupları çeşitli nedenlerle karşı karşıya getirmektedir. Bir başka deyişle, normları, inançları, değerleri, haysiyetleri ve yetkileri üzerindeki toplumsal rekabet çizgisi ve çatışmadır. Etnik kırılma daha genel ve daha geniştir ve ailelerin, nesillerin ve cinsiyetin farklı alanlarında bulunabilirler, ancak politik sosyolojinin genel kuralı, her ülkedeki siyasi yaşamın toplumsal bölünmeler ve formülasyonu ile birçok açıdan çeşitli şekillerde etkilenmesidir. Sosyal boşlukların tartışılması, toplumdaki çelişkileri ve kırılma ile alan bir sosyoloji konusudur. Güçler ve sosyal gruplar tesadüfi değil, aynı zamanda toplumun yapısı içindeki çeşitli menfaatlere dayanır. Bu tür ilgiler genelde sosyal boşlukların etrafında şekillenir. Fakat bazı sosyologlar boşluk yerine sosyal çatışma ve kutuplaşmadan söz ederler. Fakat toplumsal Kırılmanın bizatihi toplumun parçalanması ve bölünmesine ve gruplaşmaların oluşumuna yol açar. Bu gruplar siyasi organizasyonlar ve örgütler durumuna gelebilir. Sosyolojideki genel kural, etnik kırılmanın toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkması ve toplumsal grupları ve güçleri etkilemesidir (Mozaffari, 2009: 170).

Etnik kırılma ve onun oluşumunu incelerken coğrafi çeşitlilik ve farklı geçmişleri unutulmamalıdır. Bu, toplumsal kırılmanın oluşumunun türü sayısı ve şekli, bir

toplumdan diğer bir topluma ve dönemden döneme değişir. Örneğin; Bazı toplumlarda sosyal boşlukların oluşumu etnik kökene veya mezhepler arasındaki dini farklılıklara dayanmaktadır. Etnik kırılğanlığı olmayan veya yalnızca bir tek sosyal bölünmesi olan hiçbir toplum bulunmaz. Genellikle toplumlarda, cinsiyet, ırk, soy vb. ile ilgili çeşitli boşluklar vardır. Ancak her biri belirli bir süre boyunca çeşitli faktörlerden dolayı aktif veya pasif olabilir. Aktif etnik Kırılğanlılı, farkındalık, örgütlenme ve siyasi eylemi temel alan kırılğanlığına denir. Bazı kırılğanlıklar bir süre etkisiz hale gelmiş olabilir ve bir noktada pasif duruma gelmiş olabilir ve tersi durumda pasif bir boşluktan aktif boşluk durumuna geçiş gibi karmaşık süreçleri içerir. Genel olarak dört etnik kırılğanlığın bu bağlamda tartışılmıştır (Bashiriye, 1999: 99).

Afganistan'daki mevcut durum ile eşleşen etnik kırılğanlığın Beş kategorisi burada listelenmiştir:

- 1- Ekonomik çıkarların çatışmasını temsil eden yapıyla ilişkili etnik kırılğanlıkları; sınıf bölünmeleri gibi...
- 2- Yurtları ve kimlikler ile ilişkili farklılıkları ve uyumsuzluklar gösterir ve toplumsal durumlar gruplarıdır. Irk ve etnik kırılan gibi;
- 3- İdeolojilerin çatışmasını temsil eden tutumsal kırılğanlıklar;
- 4- Uyumsuzluk sosyal davranışları gösterir davranış pateni kırılğanlıkları siyasi ve bireyler ve gruplar arasında farklı sosyal ve yapısal kırılğanlık, bu kırılğanlıklar olduğu söylenir ki İnsan toplumlarının bazı sabit ve daimi özelliğinin gereksinimlerini oluşturulmuştur ve her zaman oradadır.
- 5- Tarihsel Boşluklar Tarihsel boşluklar, yapısal zorunluluğu olmayan kırılğanlıklardır. Ancak toplumdaki herhangi birinin tarihi geçmişinin bir sonucudur. Dinsel, mezhepsel, dilsel, etnik bölünmeler, din ve hükümet arasındaki kırılğanlıklar, vb. Afganistan'da önemli sosyal boşluk türleri Mezhepsel ve Etniktir(Bashiriye, 1999: 100).

Mezhepsel kırılmalık, sosyolojik olarak diğer olgularla birlikte toplumsal bir g6r6ng6 olarak g6r6l6r. Sosyolojik tartışmalarda dinin 6z6 6zerinde durulmadan dini inançlara ve değerlere y6nelik davranış ve eylemler ile dini 6đretilerin, normların ve inançların toplumdaki bireylerin sosyal davranışlarını ve etkileşimlerini ne derecede etkilediği incelenir. Bu nedenle dini inanç ve uygulamalar, iktidar ve siyaset 6zerindeki ve siyasal sosyolojideki etkiler y6n6nden tartışılmaktadır (Sajadi, 2012: 34).

Mezhebi, Afgan halkının sosyal ve politik yaşamını etkileyen toplumsal bir fenomen olarak g6r6rsek, genel bir b6l6nme ile şii ve S6nni mezheplerin takipçileri olmak 6zere iki kategori ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, takipçilerden her biri 7eşitli alt kategorilerde gruplandırılmıştır. Karşılıklı inanç ve 7atışmalarda Afganistan, mezhepsel etkileşimlerin yol a7tığı ana mezhepsel 7atışmaya maruz kalmıştır. Mezhepsel ayrımın veya mezhepsel 7atışmanın anlamı, g6çlerin gerginliği ve d6şmanlığının, mezhepsel inanışlara g6re şekillenmesi toplumsal d6şmanlık ve muhalefet s6recinin eğilimi temelinde oluşturulduğu bir durumdur. Bazı insanlar kendi değerlerini başkalarına dayatmaya 7alıştıklarında, inanç ve değerlerdeki ciddi farklılıklar nedeniyle sosyal 7atışmaları farklı hedeflerle etkileyen toplumsal koşullara ve i7sel etkilere ters d6şen mezhepsel 7atışmalara yol a7maktadır (Sajadi, 2012: 35).

Etnik kırılmalık ise farklı ırklara mensup insanların birbirleriyle olan etkileşimini ifade eder. Afganistan'da kavmiyet/etnik, m6şterek k6lt6rel unsurlardan ve Afganistan'ın oluşmasına ortak, belirli insan6 bir cemiyetten ibarettir. Orada yaşayan etnikler arasında, m6şterek bir ecdadın olması d6ř6ncesi olmalı ve bu şekilde ortak değerlere inanılmalıdır. Milliyetler Afganistan'ı kendilerine ortak bir tarih olarak g6rmeli; milliyetlerin ortak tecr6belerinin olması gereklidir ve ortak menfaatlerinin olması sebebiyle de toplumsal birlikteliğe sahip olunmalıdır. Etnik kimliğin teşkilinde k6lt6rel unsurların rol6 olmasına rağmen, tarihi tecr6beler k6lt6rel unsurların Afganistan milliyetlerinin b6l6ř6m6nde 6neminin olmadığını g6steriyor. 6rneğin; dil ile mezhep, k6lt6rel unsurların bir c6z'i sayılıyorlar. Afganistan'da Farsça konuşan bir s6r6 Peştunvardır ki, Farsça konuşmanın yanı sıra Farsların olduğu b6lgedeki k6lt6rel -elbise giyme tarzı, aile ve akraba ilişkileri gibi- değerlere

önem verirler. Fakat bununla birlikte kendilerini Peştun olarak bilirler. Onlar, birçok konuda -ister siyasi davranış ve ister toplumsal mevzular olsun- kültürel kimliklerine değil, etnik kimlik ve menfaatleri üzerine yöneliyorlar. Buna benzer önemsenecek kadar Hazaralar içinde de bir toplum var ki, Sünni olmalarına rağmen Şia olan Hazaraların mezhebine karşı, muhalefet göstermekle birlikte kendilerini Hazara olarak tanıtıyorlar. Bunların da birçok konuda mezhep anlayışı etnik kimliği üzerine ağır basıyor (Naimi, 2017: 8).

Afganistan etnik açısından Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar, Aymaklar ve diğer küçük etniklerden, yani heterojen bir toplumdandır oluşmaktadır (Ahadi, 2006: 3). Ali Najafi kendi eserinde, George Arniden şöyle aktarıyor: Peştun milletinin yanında en az 21 farklı etnik grup var ve bunlar otuzdan fazla farklı dillerde konuşuyorlar (Najafi, 2011: 37). Etnolog araştırmacı Yasemin Mizer, kendi eserinde şöyle yazıyor: 55 etnik grup Afganistan sınırları içinde yaşıyor. Göçmenler ve sığınmacıların eski Sovyetler Birliğinden geliş ve ikamet etmesiyle, 1920'lerde Bolşevik yönetimini yenme amacı ve 1930'da kolektif çiftçilikten kaçmalarıyla, Peştun olmayan etniklerin nüfusları çoğalmıştır. Bu etniklerin birçoğu Afganistan'ın kuzeyinde yerleşmişlerdir (Mizer, 2003: 4).

Afganistan'da ilk harita Sovyetler Birliği tarafından düzenlenmiştir. Bu harita 1955 yılında Sotiskaya dergisinde yayınlanmıştır. Bu harita Afganistan'ın 16 etnik gruptan oluştuğunu gösteriyor ve 1970 yıllarına kadar defalarca bu şekilde kullanılmıştır. Hâlihazırda Atlas Yakın Ortadoğu (TAVO) Almanya Coğrafya Üniversitesi Enstitüsüne ait olan en iyi etnik haritada, 57 etnik grup yani Peştunlardan başlayarak, Mişmest ve Hindu... etnik guruplarına kadar tanıtılmıştır (Najafi, 2011: 38).

Antropologlar ve aktüerler Afganistan'ın etnik gruplarını saymak için büyük bir çaba göstermişlerdir; fakat çok farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Abdul Kayyum Seccadi kendi eserinde Afganistan'ın etnik guruplarının belirlenmesi hususundaki çabaların birçoğunu, Aryen Arival ve yardımcılarının vasıtasıyla olduğunu belirtir. Arival ve yardımcıları Afganistan'da 55 etnik gurubun ismini söylemiştir. Arival, etnik grupların ismini şu şekilde zikretmektedir: Arap, Aymak, Beluç, Berahuyi, Eşkaşimi, Farslar, Firuzkuhiler, Gavrubati, Gurbet, Gocer, Hazara, Hindu, Celali, Cemşidi, Cet,

Cogi/Çingene, Kırgız, Kotana, Melki, Maveri, Mişmest, Moğol, Tacik, Monçayi, Nuristani, Orsoy, Perçi, Peşei, Peştun, Karluk, Pikraç, Kazak, Kıpçak, Kızılbaş, Roşani, Sengliçi, Tacik, Tatar, Timuri, Tirehi, Türkmen, Özbek, Vahi, Behudi ve Vezri (Sajadi, 2012: 77).

Etnik çeşitlilik geniş çaplı ve farklı bir temadır; çünkü geniş bilgi, uzmanlık ve kurumsal ve kurumsal olmayan eylemler gerektirir. Bu nedenle etnik farklılıkların yönetilmesinin bir bölüm veya ilmi disiplin olma potansiyeli vardır. Karmaşıklıkta etnik kırılganlıkları yönetmek istikrar, güvenlik, gelişme ve benzeri konularla yakından ilgili olduğundan, sistematik ve kapsamlı bir strateji tasarımı gerektiren bir tür stratejik yönetimdir. Bir organizasyonun hedeflerine ulaşmak için kullanılan stratejilerin tasarımına götüren bir takım kararlar ve eylemlerin stratejik yönetimidir. Dolayısıyla, etnik bölünmeler yönetimin başarısı için, yönetimin çerçevesi içinde olduğu yapı ve organizasyonun doğru bir şekilde tasarlanması ve formüle edilmesi ve hedefe ulaşmak için uygun politikalar ve stratejiler tasarlanması gerekmektedir. Son olarak, toplum yöneticileri bu konuda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalıdır(Sajadi, 2012: 38).

1.3.1.Siyasi Gücün Oluşumunda ve Tespitinde Etnik Yapının Rolü

Hükümet ve kabilelerin tek bir sistem kurdukları ve birbirlerini tamamladıkları ölçüde Afganistan'da hükümet kurma esası ve temeli kavim ve kabile eksenine dayalı olmuştur. 1747'de Afganistan'ın kuruluşundan 1980'e kadar ülkedeki hükümetler tek bir etnik grubun iktidarı ve egemenliği altında olmuştur. Nitekim son iki yüzyılda Afganistan'da siyasetin tarihsel özü olarak etnik köken her zaman siyasal iktidarın belirleyici faktörü olmuştur. Başka bir deyişle etnik köken kanalının siyasal gücü ve dolayısıyla tarihi belirlemesi Ahmet Şah Abdali döneminden bu yana siyasi sistemde yalnızca bir etnik grubun(Peştunların) istek ve talepleri doğrultusunda gerçekleştiği görülmektedir (Amiri, 2005: 12).

Son iki yüzyılda Afganistan'daki herhangi bir siyasi sistemin meşruiyeti üç temele dayanır:

- 1- Saltanat: Siyasi sistemin şeklini belirler.
- 2- Din (Hanefi gelenek)

3- Etnik yapı. Bu da Peştun hükümeti ile eşanlımlı olmuştur. (Pahlavaniyan, 1998: 108).

Bu üç paye arasında etnisite, siyasi gücü şekillendiren ve meşrulaştıran en etkili ve önemli unsur olmuştur. 1929'de Tacik etnik gurubundan olan Habibullah Kalakani'nin kısa süreli hükümetinin öyküsü, etnisitenin Afganistan'daki siyasi sistemin meşruiyetinde ve siyasi iktidarın oluşmasında en önemli unsur olduğunu ortaya koydu. Çünkü o hem Hanefi mezhebini hem de kendini sultan olarak tanımladı. Ama Tacik'ti Peştun değildi. Bu yüzden aceleci bir hükümeti vardı ve çok kısa sürede hükümet gücünü kaybetti. Afganistan'ı araştıran birçok araştırmacıya göre, etnik köken bu rejimin çöküşünde en etkili faktörlerden biri oldu (Herevi, 1983: 48).

Hâlbuki o birçok dini ve mezhebi iddia ile siyasi güce sahip olmuştur. Etnik kökene dayalı siyasal iktidarın oluşumu ve kurulması arasındaki ilişki iki yönlü bir ilişkidir. Bir yandan; iktidar yapısını inşa etmek ve onların üstünlüğünü tesis etmek etnik ve kabilesel desteği gerektirir. Öte yandan etnik köken, politikayı etkileyen faktör olarak, halkın desteğine karşı, halkın taleplerine iktidar yapısına girerek iktidar sahiplerini bu talepleri karşılamak ve savunmak zorunda bırakmaktadır. Güç ve etnik köken arasındaki bu birbirine bağlı ilişki, uzun vadeli bir tarihsel süreç içinde Afganistan'daki siyasetin ve iktidarın doğasını belirledi ve bunu doğal bir hale getirdi (Herevi, 1983: 49).

İktidar ve etnik egemenlik yapısında etnik köken rolünün önemli unsurlarından biri, siyasal iktidarın güçlendirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında etnisite unsurunun kullanılmasıdır. Böylece, bu unsur, siyasal iktidarın kazanılmasında hayati bir rol oynadığı gibi, iktidarın temellerinin güçlendirilmesinde de özel bir yere sahiptir. Siyasal iktidarın pekiştirilmesi için etnisitenin kullanılması birçok hususa sahiptir. Bunlardan biri, devletin müttefik etniğin, diğer kabileleri baskı altına alıp boyunduruk altına almaya yönelik güç ve hislerinin kullanılmasıdır. Bu yöntem her zaman Afganistan'da stratejik ve stratejik bir çözüm olarak kullanılmıştır. Afganistan'ın ünlü tarihçisi Ghulam Mohammad Gubar, Abdul Rahman Han'ın acımasızlıklarını bildirdikten sonra, sistemine ve insancıl olmayan politikalarına

karşı ayaklanmaların bastırılması konusunda şöyle diyor: “*Böyle durumlarda Abdul Rahman Han’ın en zararlı yöntemi yerel bir isyanı bastırmak için sadece silahlı askerleri göndermekle yetinmezdi, belki de farklı bölgelerden, zorunlu olarak silahlı askerler oluşturur ve isyancılara karşı kullanırdı. Böylece; Afganistan’ın farklı etnik grupları arasında düşmanlık tohumlarını ekerdi. Birlik ve ulusal birliği yaralardı*”(Gubar, 1993: 663).

Bu politika çeşitli şekillerde Afganistan tarihinde kullanılmıştır. En yakın durumda, Taliban’ın, dini ve mezhebi iddialarına rağmen, Afganistan'daki diğer kabilelere egemenlik kurmak için etnik gücü ve duyguları kullandığını hatırlamalı. Dini temellerin yanı sıra, Taliban'ın oluşması ve genişlemesinin en önemli kaynağı ve felsefesi etnik amaç ve menfaatleri idi (Arifi, 1999: 195).

Taliban'ın tarihsel misyonu, 1990'lı yıllardan itibaren yavaş yavaş bozulan ve 2000'li yıllarda son nefesini çeken Peştun yönetimini ve etnik egemenliği yeniden sağlamaktı. Bu nedenle, Taliban'ın coğrafi kaynağı, Afganistan'ın Peştun ikametgâhı olan güney ve doğu kısımlarıdır. İktidarı güçlendirmek için etnisite unsurunu kullanmanın diğer bir yönü, diğer halkları iktidardan çıkarmak ve zayıflatmaktır. Bu konudaki temel hedef, bu halkların iktidardaki etniğin egemenliğine karşı birleşmesini önlemektir. Madalyonun diğer tarafında iktidarın dışında kalan diğer etnik gruplar arasına nifak sokmak ve iktidardaki etniği birleştirmek yatıyordu (Arifi, 1999: 196).

Böylece etnik eksenli siyasal iktidar yapısı, bir taraftan diğer insanlara karşı etkin etniğin dayanışma ve birliğini artırırken öte yandan, siyaset dışında kalmış diğer etnik gruplar arasında bölünmeler yaratan önlemler alınmaktaydı. Nihai hedef etnik egemenliği herhangi bir yöntemle korumak ve pekiştirmektir. Bu bağlamda, etnik çıkarları sağlamak ve egemenliği pekiştirmek için din ve mezhepsel duyguların çokça faydalandığına şahidiz. İktidarın konsolide edilmesi ve genişlemesi için etnisite unsurunu kullanmanın diğer bir yönü, eğilimlerin, motivasyonların, değerlerin ve hatta etnik geleneklerin giderek politik iktidarın egemenliğine karar vermesidir. Politik ideolojilerin temel işlevi, siyasal iktidarın meşrulaştırılması ve iktidar ilişkilerini genişletmek ve derinleştirmektir. Bu nedenle siyasi güç ve

sürekliliği daima politik ideolojiyi gerektirir. Bu politikanın tüm boyutlarının etnik çatışmalara neden olduğu ve şiddetlendirdiği açıktır. Diğer halkları bastırmak ve kontrol altına almak için kuvvetlerin ve etnik ideolojinin kullanılması Afganistan'daki kabileler arasında nefret tohumlarına ve derin sosyal nşfaka sebep olmuştur. Dahası, etnik egemenliği sağlamlaştırmak için bir çözüm olarak halklar arasında bir anlaşmazlık yaratılması etnik ilişkilerde çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ve nihayet, etnik milliyetçilik (Pashtuntime) ve haklı bir etnik güç ideolojisi olarak seçilmesi, ulusal bir kimlik krizine ve etnik çatışmaların yoğunlaşmasına yol açmıştır (Arifi, 1999: 198).

1.3.2.Siyasi İktidarın Etniğe Dayalı Yapısı

Siyasi iktidarın oluşması ve pekişmesi için etnisite kullanımı, birbirleriyle bağlantılı mekanizmalardaki etnisite ve politik gücün hayatta kalma ve süreklilik için birbirlerini gerektirdiği daha karmaşık bir ilişkiyi ortaya çıkardı. Bu karşılıklı etkileşim, ulusal ve kabile dışı çıkarlara hizmet etmek yerine politik gücün etnik istek ve taleplere hizmet etmek için kullanımına yol açtı. Çünkü siyasi iktidar belirli bir halk tarafından rehin alınır ve yalnızca o halkın menfaatine hizmet eder onlar tarafından tekelleştirilir. Bu durumda, siyasi güç, ülkenin kapsamlı gelişimini desteklemek için kullanılmak yerine etnik egemenliği genişletmek için kullanılacaktır. Etnik ilişkilerdeki krizin ötesinde, bu tür bir iktidar yapısı, ülkenin ekonomik, politik ve sosyal kalkınması önündeki ana engeli olmuştur(Qoli, 1994: 65).

Siyasi gücün etnosentrik mantığına dayanması, Peştun halkı için çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal fayda sağlarken, diğer kavimler, özellikle Hazaralar ve Özbekler, birçok tarihsel dönemde yok olma ve soykırım tehdidi ile yüz yüze kalmıştır. Bir yandan, diğer halkların mülkleri yağmalanırken diğer yandan belli bir etniğe keyfi bahşişlerde bulunmaya dayanan ekonomi sistemi ekonomiye ve siyasete büyük bir darbe indirmiştir. Bu durum toplusal yapıda derin nefret yarattı; bu da toplumdaki kabile ilişkilerinin pekişmesine ve çoğalmasına yol açtı. Sürekli gerginlikler, güvensizlik, hoşgörüsüzlük, yağma ve soygun, tekel ve zulüm, vs... aşiret toplumunun temel özelliklerindendi(Qoli, 1994: 67).

Afgan toplumunda bu özelliklerin devam ettiği gerçeği göz önüne alındığında, etno-milliyetçi yapıların yıkıcı sonuçlarının ana hatları çizilebilir. Afganistan'daki siyasal iktidarın kabilesel doğası, iktidar sahiplerinin farklı yaşam biçimlerini ve önemini tanımamasına ve bunu ulusal ortak kültürün teşvik edilmesi için kullanmasına izin vermedi. Çünkü kabilecilik, kendi kabilesinin kültür ve değerlerini üstün görmek ve bunları yargılama kriteri olarak bilmek başkalarının yaşam ve kültürüne olan saygının anlaşılmasını engeller ve farklı etnik grupların birbirleriyle barış içinde anlaşmaya varmalarına ve birbirleriyle barış içerisinde yaşamalarına izin vermez. Kısaca, siyasal iktidar Afganistan'daki etnik unsurlar tarafından rehin alındı ve etnik egemenliği sağlamlaştırmak için her zaman kullanıldı. Monarşi hükümet ve iktidarın uygulanması biçimi ise etnisite de içeriğini belirlerdi. Bu nedenle, Afganistan'da, kalkınma odaklı ya da ulus oluşturan siyasi sistemi konuşmak yerine, etnik odaklı siyasi sistemden söz etmek gerekiyor. Özünde kalkınma odaklı ve ulus-inşasının siyasi gücü, toplumda istikrar, denge ve barışı sağlamaktadır. Ancak etnik güç mantığı, şiddet, istikrarsızlık ve sürekli gerginliklere dayanmaktadır (Kövin, 1993: 306).

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGAL DÖNEMİ VE SONRASINDA YAŞANAN İÇ SAVAŞ YILLARI

2.1.Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı İşgal Nedenleri ve Amacı

Siyaset bilimi araştırmacıları ve uluslararası ilişkiler uzmanlarının dikkatini çeken konu Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinin nedenleri olmuştur. Herkes farklı bir açıdan bu konuyu ele almış ve birkaç farklı hipotez ortaya atılmıştır. Dolayısıyla Rusya'nın Afganistan'ı işgal nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir: (Danishyar, 1992: 124).

- 1- Afganistan'ı ikinci bir Finlandiya haline getirerek Sovyet güney sınır bölgelerini güvence altına almak
- 2- Afganistan'daki bakir madenlerini kullanarak Sovyet ekonomik ihtiyaçlarının bir kısmını karşılamak
- 3- Güneydeki sıcak sulara ulaşmak
- 4- Çin'i stratejik kuşatma altına almak
- 5- Bölgede Sovyet jeopolitik üstünlüğünü korumak
- 6- Bölgedeki askeri-politik dengeyi Rusların lehine bozmak
- 7- Komüniter ilkesine dayanarak (Dünya çapında komünistlere destek) sloganı ile nüfuz alanları üzerinde egemenlik kurmak
- 8- İran İslam Devrimi'nin olası yayılmasını engellemek
- 9- Afganistan halkının ülke çapında ayaklanması ve komünist rejimin zayıflaması, Afganistan'da komünizm karşıtı mücahitler hâkimiyetinin kurulma ihtimali
- 10- Halkın silahlı ayaklanması karşısında Afganistan'daki Demokrat Parti hâkimiyetinin yetersiz kalması

11- Yayılma yolu ile kendini korumak için güvenlik koridoru oluşturma ve nihayetinde komşu ülkeleri işgal etme teorisi

12- Orta Doğu ve Hint okyanusunun irtibat ve hâkim bölgesi olmasından dolayı sonraki işgaller için Afganistan'ın jeopolitik önemi. Afganistan'da milli-İslami ve komünizm karşıtı kimliğin yeniden hayat bulması ihtimaline karşı Orta Asya cumhuriyetlerinde güvenliği ve siyasi istikrarı koruma (Mustawary Kashani, 1992: 57).

Genel olarak, çeşitli görüşlerle Afganistan'a Sovyet askeri müdahalesinin farklı yönleri tanımlanmıştır. Ancak yukarıdaki nedenlerin herhangi biri, tek başına Afganistan'ı Sovyet işgaline hedef gösteremez. Ancak bu gerekçelerin toplamı Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi gerçeğini ortaya koymaktadır (Haqju, 2011: 91).

Rusların Afganistan'a yönelik saldırganlığı komünist Ruslarla sınırlı değildir. Daha önceleri Çarlık Rusya'sı da bu topraklara göz dikmiştir. Rusya, 19. ve 20. yüzyılda egemenlik kurmak için her zaman farklı yerlere yönelmiştir. Nitekim Tataristan işgali, Orta Asya Moğolistan, Doğu Avrupa ve nihayet Hint projesi başlatılmıştır. Sıcak sulara hâkim olmak emperyalist Rus imparatorluğunun uzun süredir devam eden rüyalarından biriydi. Rus siyasetinin analiz ve psikanaliz faktörleri daha sonra Sovyet Sosyalist birliğine ilham kaynağı oldu. Bu düşüncenin (dünya proletarya devriminin merkezi) merkezi olarak Rusya, üçüncü dünya'nın küçük veya fakir ülkelerini Marksizm-Leninizm anlayışının çelişkileri içerisine düşürecektir (Gorbaçov, 1990: 160).

Rus saldırganlığının hedefindeki ülkelerden biri olan Afganistan; Amin, Karmal ve Necip gibi Rusya'ya yakınlığı ile bilinen kişilerin çıkması ile siyasi ve sosyal iki yüzlülüğe karıştı. 1978 yılında Afganistan'da çekçeleştirilen darbe direkt olarak ülkeyi Rus sömürüsü altına soktu. Rusların düşüncesine göre; komünist rejimin varlığı ile bölgede iç işlerinde yarı serbest bir otonom sistem kurulacak, dünya proleter devriminin merkezi olarak Moskova'ya hizmet edecek ve Afganistan bir üsse dönüştürülüp Hint okyanusuna kadar olan bölgenin tamamı onların ekonomik ve politik etkisi altına alınacaktı. İlk olarak din adamlarının ortadan kaldırılmasıyla dini figürler etkisini kaybedecek ve Afgan ulusuna sesleniş ile hedeflerinin genişletilmesi

için yol açılacaktır. Ruslar tarafından desteklenen komünist rejim yöneticileri öyle bir katliamlara giriştiler ki ülke tarihinin gelmiş geçmiş en korkunç katliamı olduğu düşünülmektedir. Satılmış Afgan yönetimi ve her şeyden bihaber Rus danışmanları tarafından sahnelenen tecrübe edilmemiş eylemler, sadece Rusların aleyhine dönüşmekle kalmayıp ülke hatta dünya çapında Mücahidin adında bir halk ve İslami direniş güçlerini seferber etmiş oldu. Dünya çapında haklı mücadelenin bariz bir örneği olarak tanınan 14 yıllık bu direniş Mücahidi'ni yenilmez olduğunu ispatladı (Gorbaçov, 1990: 161).

Rusların boş bir hayale kapıldıkları, 14 yıl sonra Afganistan'a saldırmalarının bir hata olduğunu itiraf etmeleriyle görülecektir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi yirmi yedinci Kongresi'nde Mihail Gorbaçov, şunları söylemiştir: Bizim birçok komşularımız var. Onlar birbirlerinden farklılar ve bizim onlardan herhangi bir toprak iddiamız yoktur ve bunların hiçbiri tehdit edilmez. Ama deneyimlerimiz defalarca göstermiştir ki, bir avuç insan ülkemiz veya komşu ülkelerin çıkarlarını göz ardı ederek Sovyetler Birliği'nin sınırlarını kötü yapmaya çalışıyorlar. Örnek olarak; Afganistan'ı kanları akmakta olan yaraya dönüştürmüşler, biz yakın gelecekte Afganistan'daki Sovyet birliklerini çıkarmak istiyoruz. Rusları Afganistan'da bekleyen korkunç gelecek konusunda, uluslararası toplumla iyi ilişkiler içinde olunması gerektiği ve özellikle Afganistan hakkında Gorbaçov şu ifadeleri kullanmıştır: Sovyetler Birliği her zaman komşularıyla iyi ve barışçıl ilişkilere sahip olmalı, çünkü hayati çıkarları ve ulusal politikamız bu siyasete bağlıdır ve bu husus dış politikamızın en önemli hedeflerinden biridir (Gorbaçov, 1990: 162).

Rusların iddia ettiğine göre, 7 Mayıs 1978 darbesinin başından bu yana, Kabil'deki komünist rejimin tüm liderleri Rusların Afganistan'a askeri müdahalede bulunmasını istemiştir. Afganistan Başkanı Taraki ve Sovyet Başbakanı Alexei Kosygin'in Herat Ayaklanması sırasında tercüman yardımı ile gerçekleştirdiği bir telefon görüşmesi bu iddianın doğruluğunu göstermektedir¹ (Gromov, 1995: 26-28).

¹Kosygin: Bu konu (Herat ayaklanması) ile ilgili olarak size ne gibi yardımda bulunabiliriz?

Trahky: Biz pratik insani alanda değil silahlı olarak yardımcı olmanızı istiyoruz.

Kosygin: Bu çok zordur.

Taraky: Aksi takdirde militanlar (Mücahit) Kandahar'a ulaşır ve sonra Kabil'e gelir. Eğer Herat'ı şimdi vurmazsanız, Mayıs Devrimi (Komünist darbesi) kaybedilmiş olur.

Kosygin: Tüm dünya bu işin peşinde olacaktır...

Afganistan'daki Rus birliklerinin komutanı General Gromov'un yazdığına göre Gromov koyu Kremlin'e haberdar etti. Afganistan'da durum ile ilgili tüm konularda Başbakan yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Amin ile görüşmeler yapmıştır. Amin direkt olarak Sovyetler Birliği askerlerinin Herat'a getirilmesini söylemiştir (Gromov, 1995: 30).

Aralık 1979 tarihinde Moskova'da Savunma Bakanı basın toplantısında Sovyet liderlerin Afganistan'a asker gönderme kararı aldıklarını açıkladı. 24 Aralık günü Orta Asya Askeri Komuta Merkezi'nin 40. bölümü Bandar-i-Hayratan köprüsü (Dostluk Köprüsü) aracılığıyla Afganistan'a beş bin kişilik birlikle girmiştir. Gromov'un iddiasına göre, Sovyet Büyükelçisi ve Hafızullah Amin zaten Kabil'de görüşmüştü. Amin, personel şefi General Baba Jan'a ve Abdullah'a Kunduz kenti kuzeyinde bulunan 40. Bölük Genel Komutanı (Tukharinf) ile müzakere görevi verdi. Ruslar operasyonlarını hızlandırmak için, Amu Nehri üzerinde birkaç geçici köprü kurdular. Sovyet zırhlı birliği, Afganistan'a geçerek hiç durmadan Kabil ve Ghazni'ye girdi. Torghondi üzerinden geçiş yapan diğer motorlu birlikler Herat, Kandahar ve Afganistan'ın tüm idari ve siyasi merkezlerini ele geçirdiler. Hava Komando (103) tugayı da paraşütle Kabil havaalanına indi. Rus nakliye uçakları L-76 her üç dakikada bir Khaca Rawash ve Bagram havaalanlarına iniş yaparak askeri kamyon, asker, tank ve Sovyetler Birliği askeri araçlarını Afganistan'a naklettiler. Afganistan'a Rus birlikleri girmeden önce, savunma bakanı yardımcısı Mareşal S L S Kulov Genel Askeri Komutan Orgeneral Yur Maksimov zaten Kabil'de idi. Moskova'daki Resmi kaynaklara göre Afganistan'daki Rus birliklerinin sayısı 100 bin ila 120 bin idi. Batılı ülkelere göre bu sayı 150 bindir. Mücahitlerin kaynaklarına göre ise 250 bin Rus askeri Afganistan'a intikal etmiştir. Çünkü 1979 Ocak ayından itibaren toplam 201 bin Rus askeri ayrıca gönderilmiştir. Kızıl ordu arasındaki Orta Asya kökenli askerler mücahitlere hoşgörülü davranışlarda ve hatta bazen de işbirliği yapmışlardır (Tanvir, 2000: 265).

Trahky: Yalvarıyorum, yardım... Neden Sovyetler Birliği Özbekler, Tacikler ve Türkmenler sivil giysi ile göndermiyor. Onları hiç kimse tanıyamaz.

Sovyetler Birliği Afganistan üzerindeki askeri varlığını giderek büyütmişti. Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Mareşal SLS Kulov, Afganistan'daki işgal güçleri için “Sovyet birliklerinin sınırlı parçası” ismini verdi. Afganistan’ın büyük kuzey komşusu olan Sovyet ülkesi, dost ülke olarak isim almıştı. İnsanlar komünist rejimin doğasının farkına birkaç ay sonra varmıştı. Binlerce Sovyet danışmanı eşliğindeki 150 ile 200 bin civarındaki Sovyet birlikleri Kabil saldırdılar.” (Tanvir, 2000: 266).Yukarıda sayılan birçok nedenden dolayı Afganistan'da Rus askerlere karşı direnişin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ama burada zikredilenlerden en önemlilerinin daha detaylı şekilde açıklanması gerekmektedir.

2.1.1.Mücahitlerin Hâkimiyetinin Artması

Afganistan’da Nuristan, Badgis, Herat, Kunar, Paktia, Logar, Panjshir ve Laghman gibi şehirlerdeki insanlar Kremlin yöneticilerine karşı önceden beri direniş içerisinde olmuşlardı. Kabil rejimi Kremlin yöneticilerini, kısa bir süre içerisinde üstünlük sağlayabilmenin mümkün olduğuna ikna etti (Tanvir, 2000: 267).

Faryad Afgan, bir araştırmacıdan alıntı yaparak Afganistan'a Sovyet askeri müdahalesinden önce ülkenin dörtte üçünün Kremlin destekli hükümdarların kontrolü altında olduğunu ifade etmiştir. Esasen Kabil rejimi kendi başına mücahitlerin isyanlarına karşı gelemezdi. Ruslar ise karşılarında sadece mücahitlerin olduğu hayaline kapılmışlardı. Rusya’ya göre mücahitler her hangi bir şekilde eğer yalnız başına Kabil rejimini devirirse Afganistan’daki yönetim köktendinci İslami devlet haline dönüşecekti ve bunun yurtdışına da etkileri olacaktı (Faryad Afgan, 2012: 119). Rusların bu düşüncesi Afganistan'da barışın yok edilmesine neden oldu. Ve ne yazık ki bu güne kadar Afganistan sıkıntı ve kargaşa içinde kaldı ve kalıcı bir barış sağlamada başarısız oldu.

2.1.2.Komünist Partisinin Kendi Aralarında Tartışmaları

Bu tartışmalar ve anlaşmazlıklar geçmişten beri vardı ve son olarak 1978 yılını 7 Mayıs darbesi ile doruğa ulaştı. Parti liderleri Karmal ve Emin çatışması o kadar derindi ki herhangi bir koşulda birbirlerini kabul edemediler. İki taraf arasındaki bu anlaşmazlık, ülke yönetiminde olumsuz bir etkiye ve baskıya neden oluyordu. Bu mücadele sonunda onların da yok olmasına neden oldu. Komünist partililer bu

rekabet ile kendilerini diğerlerinden daha samimi bulmakta ve Moskova'ya kendilerini ezilen bir ulusun seçilen temsilcileri olarak kabul ettirmeye çalışmaktaydılar. Komünist partilerin aralarındaki bu çatışmalar Afganistan halkını ateşe atmış ve egemen oldukları dönemde binlerce kurban veren Afganistan halkı olmuştu. Moskova ayrıca mücahitler ile Komünist Parçam Partisine de destek vermekte, sonra çapraz olarak pozisyon değiştirmekteydi. Moskova temel olarak farklı görüşlere kapı aralayarak ülke içindeki dinamikleri kendi lehine çevirmekteydi. Nitekim Ruslar, bölgede temelli kalma ve Afganistan zenginliklerini sömürme peşinde idi (Gromov, 1995: 107).

Afganistan Komünist Partisi içindeki bölünmeler sosyal ayrışmalara yol açmıştır ki tarih hiçbir zaman onu göz ardı edemez. Kuşkusuz, komünist partiler ve sosyal ayrışmadan doğan sonuçlar, yıkım ve kan dökülmesine neden olmuştur. Her zaman bu partiler kendilerine çıkar sağlama uğruna çalışmıştır. Ne insanların isteklerine ne de ülkenin barış ve istikrara kavuşmasına dikkat etmişlerdir.

2.2.Afganistan'ın İşgali 1979-1989

Afganistan yakın tarihi ile ilgilenen bazı yazarlara göre, Afganistan'a Sovyet askeri gönderme kararı, Rus komisyonda, sınırlı sayıda lider tarafından benimsenmiştir. Sovyetler Birliği'nin operasyon kararının ardında nasıl bir siyasi amaç olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak belli olan şu ki yıldırım hızı ile böyle bir karara varılmasıdır. Farhang'ın ifadelerine göre Amerikan Meclisi Dış İlişkiler Komitesine bağlı alt komitelerin 1981'de yaptığı toplantılarda Afganistan'daki durum ele alınmış, bu konu ile ilgili hükümetin eylemlerini dört aşamaya ayrıldı ki işgal birliklerinin gönderilmesi son aşamayı teşkil ederdi (Farhang, 2001: 990).

Amerikalı uzman Yusuf Bodanski, Sovyetlerin Afganistan'a asker gönderme stratejisini eleştirmekle birlikte bunun, Brejnev Doktrininin kaçınılmaz sonucu olduğu kanaatinde. Bilindiği gibi Brejnev Dönemi Sovyet doktrinine göre, Komünist sistemi (Moskova hattını) korumak için herhangi bir ülkede eğer sistem çöküşle karşı karşıya kalırsa askeri müdahaleye izin verilmekteydi. Sovyet yazarlardan birinin daha sonra yazdığına göre “Afgan hükümeti çöküşün eşiğinde idi. Dış desteği olmadan Afganistan bu şekilde terk edilirse emperyalist güçlerin Sovyet

sınırına ulaşmasına yol açardı.“ Böylelikle, ülkede gerçekleştirilen Mayıs darbesinin (1978) ardından, Sovyet yönetimi adına sosyalist devlet adı ile kurulan rejimin arka planı anlaşılıyordu. Sonuç olarak rejimi korumaya hükümetin gücü yetişmeyecek ve Sovyet askeri müdahalesi kaçınılmaz olacaktı. Ancak bunun uygulanması, zamanlaması ve sonucu olaylara bağlıydı (Farhang, 2001: 991).

2.2.1.SSCB'nin Afganistan'ı İşgal Süreci

SSCB tarafından Afganistan'a askeri müdahale daha önceden planlanmıştı. Ancak Ruslar bu gerçeği açıklayamazlardı. Afgan komünistleri yönetimi ele aldıktan sonra, Kabil'de siyasi durumun çıkmaza girmesi, Taraki'nin öldürülmesi ve Karmal'ın kaçması işin gerekçesi olacaktı. Diğer taraftan mücahitler, Kabil'in eteklerine kadar Afganistan'ın her tarafında güçlü bir şekilde mevzilenmişlerdi. Konu gözlemcilerine göre, Orta Asya'daki Kızıl Ordu birlikleri Kasım ayı sonlarına doğru yarı hazır duruma geçmişlerdi. Köprü yapımı için gerekli malzemeler Afgan sınırına transfer edilmiş ve Afganistan'daki operasyonlardan sorumlu olan Mareşal Sergey El. Sokolov Afganistan'ın sınırına doğru yola çıkmıştı (Farhang, 2001: 994).

6 Aralık 1979 yılında, Kızıl Ordu'nun 40. Zırhlı Birliği Afganistan'a geçti. İşgalin ilk aşamalarında, birkaç militan grup ile ilk çatışmalarını yaptılar. Sovyet hava ve kara askeri birlikleri ülkeye girer girmez başlıca kent merkezleri ve stratejik önemi olan askeri üsleri kontrol altına almak için hızlı bir şekilde hareket ettiler. Ancak Sovyet birliklerinin varlığı ülkede güvenliği sağlayamaması bir yana milliyetçilik duyguları ve huzursuzluğu şiddetlendirdi (Korna, 2004: 54).

Yeni Afgan Başkan Babrak Karmal artan huzursuzluk ve çatışmaları yatıştırmada Afgan ordusu müdahalesinin yetersiz ve etkisiz kaldığı anda 40. Kolordudan bastırılmasını talep ediyordu. Aksi takdirde Sovyetler mücadeleye için harekete geçebilirdi. Hatta Sivil aktivistler ve aşiret güçlerine karşı bile Sovyetler harekete geçmekteydi. Bazı bölgelerde Afgan ordusunda da artış olmuştu. Onlar savaşta çaresiz kalınca sürekli hava ve topçu atışı ile destek verilmekteydi (Kara Gözlü, 2007: 147).

Nisan 1985'e gelinceye kadar savaş başka bir biçim kazandı. Sovyet ordusunun birlikleri kasaba ve ana yolları tutmaktaydı, hâlbuki mücahit gruplar gerilla savaşı taktiği ile küçük birliklere ayrılmıştı. Ülkenin hemen hemen yüzde sekseninin kontrolü hükümetin elinden çıktı. Kuzey ve kuzeydoğudaki stratejik alanlarda özellikle Kabil'e giden yol boyunca askeri birlikler yerleşmişlerdi. Batıda, Ruslar İran'dan gelecek tehdidi önlemek için deneyimli özel kuvvetler birlikleri ile İran'da yerleşmiş mücahitlere karşı gizli operasyonlar yaptı. Nuristan'ın bazı bölgelerine, Kuzeydoğu ve Afganistan'ın iç kesimlerinde dağlık alanlardaki Hazarajatın bazı bölgelerine işgalciler neredeyse hiç dokunamıyorlardı. Bazen ordu, çok sayıda birlik ile mücahitlerin kontrolü altındaki bölgelere saldırı düzenliyordu. 1980 ve 1985 yılları arasında Panjshir vadisi Dokuz (9) stratejik taarruza maruz kaldı. Ancak bu bölgede hükümetin kontrolü üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Pakistan sınırında yerleşik hükümetin elindeki iller, kasaba ve karakollara toplu saldırılar gerçekleşti. Sovyetler Birliğinin ağır saldırıları ile kuşatmalar kırılıp bölge mücahitlerden temizleniyor olsa da çok geçmeden tekrar onların eline geçiyordu. Batı ve Güneyde, daha çok çatışma vardı (Dayk, 1988: 97).

Herat ve Kandahar kentleri hariç her yer mücahitlerin kontrolündeydi. Sovyetler Birliği, mücahitlere karşı mücadelede aktif bir rol oynamak için hazırlanmamıştı ve uzun süreli savaşa gireceklerini düşünmemişlerdi. Genellikle cephe arakasından mücahitlerle mücadele eden Afgan ordusunu destekledi. Her halükarda, ülkedeki Sovyet varlığı karşı etki yarattı. İstikrarı sağlamada yardımcı olmak yerine, mücahitler safına katılan gönüllülerin sayısının artmasına neden oldu. Ancak, Sovyet birliklerinin varlığı Afgan ordusunun güçlenmesine neden olmakla birlikte, büyük şehirlerde güvenliğin sağlanması, haberleşme ve ulaşım hatlarının güvenliği açısından büyük destek sağlamıştı. Afgan ordusundan bazı zamanlar firar olmaktaydı. Özellikle savaşlarda, zırhlı araçlara ve topçu araçlarına yerleştirilen Sovyet birlikleri yanında piyade olarak kullanılırdı. Az da olsa Afgan askerinin etkisiz ve yararsız olarak kabul edildiğini görmek moral zayıflığına uğramalarına neden oldu. Ayrıca, Afgan güçleri içindeki askerlerin birçoğu devlet ve onun ideolojisine bağlı oldukları için değil de sadece aylık maaş için orduya katılmışlardı (Hyman, 1984: 99).

Sovyetler, ayaklanmayı bastırmak için üç strateji hazırladı. İlk olarak korku salmak ve toplu imha için hava bombardımanı yapılacak ki kara harekâtı daha verimli olsun. Bu bombardıman, Mücahitlere yakın köylerin, hayvanlarının ve tahıllarının yok edilmesini amaçlamaktadır. Sovyet askeri konvoylarına yapılan saldırılara bizzat katılmış olabilecekleri ya da Mücahitlere yardım etmiş olabilecekleri sebep olarak gösteriliyordu. Yerli halk ya evinden kaçmak zorunda kaldı ya da günlük bombardıman altında ölümlerle burun burna yaşamak zorunda kalmıştı. Bazen de direnişçilerin umudunu kırmak ve sığınak bulmalarını engellemek için insanlar ikamet ettikleri yerden merkeze göç ettiriliyordu. Bir sonraki strateji ise insanları buldukları yerlerde yok etmektir. Bu strateji, direnişçi grupların arasına casus yerleştirmek gerektiriyordu. Önce casuslardan bilgi elde edilir ve mahalle büyüklerine rüşvet verilmek suretiyle hedef tespit edilirdi. Nihayet Sovyet askeri harekete geçer ve ortadan kaldırılması için gerilla direnişçisi bulunan bölge çembere alınır. Bu stratejiler ile direnişin bastırılmasını tamama erdirmek; verileri toplamak ve mücahit grupları etkilemek üzere yalan haber ve bilgi yaymak için güçlü bir istihbarat servisinin kullanılmasına (Devlet İstihbarat Hizmetleri Servisi), aşiret silahlı adamlarına rüşvet verilmesine ve bir askeri güç kullanılmasına bağımlıydı. Ancak, KHAD'ın (Devlet İstihbarat Hizmetleri Servisi) başarılı performans sergileyebilmesi için mücahit grupların arasına nüfuz etmek gibi zor bir engeli vardı. Ama yine de hep zor olmamıştır. Bunda, Afganistan, Pakistan ve İran'da birçok farklı direniş gruplarının olması etkili olmuştur (Hyman, 1984: 101).

KHAD, mücahitlerin iç ihtilafını alevlendirmede, özellikle direnişçi grupların aralarındaki siyasi farklılıkları kullanmayı düşünmüştü. Ancak sonuçlar düşündüğü gibi olmadı. KHAD farklı kabilelerin mücahitlerden yana politik pozisyon almalarını önlemek için defalarca tarafsızlık anlaşması yapmayı denedi. Tabii ki bu hususta bazı başarılı sonuçlar göze çarpmaktadır. Ancak bu vakaların çoğu etkisizdi ve kısa süreliydi. Bazı direnişçiler uygun maaş, tabanca ve bir çift botu alınca mutlak surette komünist sistem yanlısı olmaktadır. Diğer taraftan bu düşünülmesi gereken bir konuydu. Çünkü mücahitler karşı gruplara da bu yöntemle sızabilmekteydi. Silâh altına alınan kuvvetlerin birçoğu aslında mücahit grupların üyelerindendi. Eğitim, para, silah ve mühimmata erişmek için ve Serenduy (Sivil Polis) üyesi olmak suretiyle gelecekteki operasyonlar hakkında bilgi toplamak için devlet safına

katılmışlardı. 1985 yılında çatışma ülke çapına yayıldı. Böylece, bu yıl savaşın en kanlı yılı olmuş oldu. Her nasılsa, savaşın zorluklarına rağmen Sovyetler'e karşı savaşta mücahitler direniş kabiliyeti gösterdi (Jeyak, 1988: 79-80).

2.2.2.SSCB İşgaline Karşı ABD Stratejisi

Amerika, Afganistan'da 1978 yılındaki Marksist darbeden sonra özellikle Sovyet ordusunun bu ülkeyi işgalinden sonra konuya müdahil olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Pakistan'a doğru ilerlemesini önlemek için Pakistan vasıtası ile Afganistan halkına politik, propaganda ve silah desteği vermek suretiyle Afganistan'da cihat güçleri krizini yaratmada katkıda bulunmuştur. Aralık 1979'da Sovyet birliklerinin doğrudan Afganistan'a girişi Amerika ve Sovyetler Birliği ilişkisi tarihinin ikinci bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Çünkü barış zamanında ilk defa, Sovyet güçleri Varşova Paktı alanı dışında faaliyette idi. Dikkat edilirse İran'da İslam Devrimi zafer elde etti. Amerika da bölgeyi istikrarsızlaştırmak için bir yer bulmuştu. Öte yandan Batı, Afganistan'ın Kızıl Ordu tarafından istila edilmesinden daha ziyade, Afganistan'daki Sovyet işgalinin amacının Basra Körfezi sıcak sularına ilerlemek olduğundan çekinmekteydi. Afganistan'ın Sovyetlerce işgali karşısında Amerikan tepkisi üç başlık altında ele alınabilir: Sovyetler Birliği ile ikili ilişkiler düzeyinde, küresel düzeyde ve bölgesel düzeydedir. Sovyetler Birliği ile ikili ilişkiler düzeyinde ele alındığında ABD Afganistan'ı Sovyet işgalinden sonra ilk olarak daha çok propaganda amaçlı kullanmış, bir baskı ya da yaptırım amaçlı politika geliştirmemişti. ABD'nin Sovyet işgaline tepkisi şunlardan ibaretti:

1. Amerikan Moskova büyük elçisinin geri çağırılması
2. SSCB'ye gıda yaptırımları (Sovyet'e tahıl ambargosu)
3. Moskova Olimpiyatlarına katılmama kararı
4. Sovyetlerin Amerika sularında balıkçılık deneyiminin iptali
5. Amerika'nın doğrudan kendisi ve Sovyetler Birliği ile işbirliği olan diğer ülkeler üzerinden her türlü ileri teknolojinin Sovyetler Birliği'ne aktarılması üzerinde güçlü kontrol uyguladı. Rusya ile ikili ilişkiler geliştiren ülkeler Amerika tarafından ya eleştirildi ya da çeşitli ekonomik yaptırımlarla tehdit edildi (Haqju, 2011: 106).

ABD'nin küresel düzeydeki tepkisi ise, Sovyetlerin askeri giderlerinin artırılması şeklindeydi. Bu ise üstünlük kurma çabasıyla silahlanmayı tahrik etmek şeklinde oldu. Özellikle teknolojik yaptırım olmak üzere ekonomik yaptırımlar yoluyla Sovyetler Birliği üzerindeki ekonomik baskıyı artırarak değişim için zemin hazırlamayı amaçladı. Özgür dünyanın savunmasında daha etkin bir rol oynamak üzere savunma faaliyetlerini genişletmeleri için müttefikleri üzerinde baskı uyguladı. Amerika Sovyetlerin Afganistan'ı istila etmesinden sonra Afgan mücahitlerine tam destek politikasına geçti. Afgan direnişine destek adına Pakistan, Çin, Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Krallık ile bir koalisyon kuruldu. Amerika ile Doğu Bloğu ticareti Avrupa ve Japonya ticari ve teknolojik faaliyetleri yani bir ortak aracılığıyla sınırlıydı. Bu durum ortadan kalktı. Amerika, Avrupa ve Japonya ile işbirliği yoluyla Sovyetler Birliğine karşı bir tür ekonomik savaş başlattı. Amerika stratejisinde meydana gelen bir başka derin değişim ise aslında Amerikan stratejisi, ikinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği ile olası savaş aynı zamanda Çin ve Üçüncü Dünya ülkelerini (Sovyet uydularını) kapsayacak şekilde kuruldu. Bu strateji, iki buçuk savaş stratejisi olarak bilinmekteydi. Afganistan'ı Sovyet işgalinden sonra Çin denkleminden elendi ve bir buçuk savaş stratejisi iki buçuk savaş stratejisi yerini aldı (Haqju, 2011: 107).

Bu gelişmelerin ardından Amerika ve Çin arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler farklı bir aşamaya geçti. Çinlilere ileri askeri savunma teknolojisi verildi. Zira, Sovyetler ile siyasi sınır ve ideolojik anlaşmazlıkları olan Çin'in güçlendirmesi kaçınılmaz olarak Sovyetler Birliğine baskıya yol açacaktı. Bu yaklaşım üç yönlü bir düzeyde ilişkileri bulunan aktöre dayanır ta ki üçüncü aktör daha kötü bir durumda olsun. Çin ve Amerika arasındaki sorunlar çözülür ama Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki sorunlar ise çözülmez problemler olarak kabul edildi. Bu denklemde, Amerika ve Sovyetler Birliği arasındaki sorunları temel alırsak sonuç olarak koalisyonun mümkün olduğunu ya da en azından Çin'in Amerika'ya yaklaşmasının mümkün olacağını çıkartabiliriz. Oysa Çin ve Sovyetler Birliği arasında bir yakınlaşma olması mümkün görünmüyordu. Bunun sonucunda kalıcı olarak Sovyetler Birliği daha kötü bir durumdaydı. Yani, Çin'le yakınlaşma yolu ile Amerika, Sovyet'e yönelik siyasi, askeri ve ideolojik baskısını arttırabilecekti. Çin de kendi çapında Sovyetler Birliğine siyasi, askeri ve ideolojik baskı uygulayabilecekti. Bölgesel etkiye gelindiğinde çoğu

akademisyene göre, Afganistan'ı Sovyet işgali ABD tarafından bölgesel düzeyde kalmıştı (Haqju, 2011: 108).

2.2.3.Cenevre Sözleşmeleri

İslamabat ve Kabil rejimi arasında imzalanan Cenevre Sözleşmeleri Amerika ve Sovyetler Birliği aracılığıyla sağlanan ikili bir antlaşmadır. Bu antlaşma 25 Nisan 1988 tarihinde Cenevre'de imzalandı. ABD Dışişleri Bakanı George Shultz ve Sovyetler Birliği dışişleri bakanı Shvartsev denetimi altında Afganistan'dan Rus güçlerinin çıkış programının başlaması ile alakalı üç tane ikili antlaşma imzalandı. Ruslar, bu program sözleşmesi ile Kabil'deki komünist rejimin meşruiyet kazanmasını ve kendi güçlerinin çekilmesi esnasında tepki çekmemeyi amaçlamışlardır. Aslında antlaşmalar Afgan halkının aldatılmasıyla anılacaktır(Arnold ve Klass, 1988: 2).

BM kararı 1981 yılı 27 Kasım günü Afganistan'da yayınlandı. Bu karar ile Amerika konunun çözümünü BM'ye bıraktı. O dönemde, Kabil rejimi, PMOI (People's Mojahedin Organization of İslami), Zahir Şah, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nin tavsiyesiyle Diko Kordiyoz özel temsilci olarak Pakistan temsilcileri ile Afganistan konusunu görüştü bunun üzerine bir anlaşmaya varabilmek için çalışmaya başlandı. Pakistan, Kabil rejimini tanımamak için çabaladı ve şiddetle Kabil rejimi ile görüşmeleri reddetti. Birleşmiş Milletler için içinde olmasına karşın, Cenevre antlaşması yapılamadı ve Pakistan ile Kabil rejimi arasında bir toplantıda bu konu konuşuldu. Yabancı müdahalesinin son bulması ve Kabil rejiminin tanınması konuşuldu. 1983 yılında Diko Kordiyoz, sorunun bir bölümünün çözüldüğünü ve ancak Rus birliklerinin Afganistan'dan bir an önce çekilmesi durumunda kabul edileceğini açıkladı. Görüşmeler, milli egemenlik, siyasi bağımsızlık ve Afganistan toprak bütünlüğünün korunması ve müzakere bu dört konu esasında olmalıdır: Milli egemenlik, siyasi bağımsızlık, Afganistan toprak bütünlüğünün korunması, seçime dayalı hükümetin teşkili, yabancı askerlerin geri çekilmesi (Rus Kızıl Ordusu), Afganistan'a mültecilerin dönüşü, konuları tartışıldı (Ali Abadi, 1993: 179).

Cenevre görüşmeleri dört yıl boyunca devam etti. Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler de görüşmeleri bazen askıya aldı ve tekrar başladılar. Sovyetler Birliği, Kasım 1987 den başlayarak Afganistan'dan güçlerinin çekileceği ile ilgili basın ve uluslararası siyasi forumlarda bir gürültü başlattı. Ancak 8 Şubat 1988 tarihinde Mihail Gorbaçov, 8 Şubat 1988 tarihinde Cenevre sözleşmesi taraflar arasında imzalandığı takdirde Mayıs 1988'den başlayarak dokuz ay içerisinde Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan tamamen çekileceğini resmen ilan etti. Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Jimmy Carter Rus yönetiminin bu aceleci davranışına şüphe gözüyle baktılar ve bunu mücahitlerin etkisi olarak açıkladılar. Gorbaçov tevazu ile Regan'ı Sovyet eylemlerine güvenmelerine ikna etti. Zira Ruslar daha önce güçlerinin çekilmesini uzun vadeli bir programla (dört yıl) olacağını açıklamışlardı ki mevcut durum ile çok tezattı (Ali Abadi, 1993: 180).

Amerika Senatosu da bu duruma şüphe ile yaklaştı ve Amerika Dışışleri Bakan yardımcısı Robert AIPAC kamuya politikasını açıkça ilan etti. Amerika Senatosu, Kabil rejimine Sovyetler Birliği'nin askeri yardımı devam ettiği müddetçe Amerika'nın da Mücahitlere yardım edeceği kararını aldı. Pakistan Devlet Başkanı General Ziya ül Hak da bu öneriye karşı idi. Ancak Amerika'nın siyasi baskısı, sorunla ilgili Washington'la anlaşmaya vardıktan sonra Gorbaçov'un Pakistan'a baskısı ve ultiyatomu ve istihbarat servisi ajanları tarafından sabotaj olaylarının yaratılması sonucu Pakistan da Cenevre Sözleşmesini imzalamayı kabul etmek zorunda kaldı. Antlaşma 1988 Mayısının 25'inde Kabil rejimi ile Pakistan hükümeti arasında Cenevre'de imzalandı ve Afgan mücahitleri ayrı bir konu olarak dışarıda kaldı. Bu sözleşme birkaç anlaşmadan ibaretti. Taraflar arasındaki ilk antlaşma, karşılıklı ilişki ile ilgili özellikle birbirlerinin içişlerine karışmama ve saldırganlığın sonlandırılması hususundadır. İkinci anlaşma göçmenlerin gönüllü olarak geri dönüşü, üçüncü anlaşma ilişkilerle ve Afganistan'daki durumun çözümü ile ilgilidir. Amerika ve Rusya'yı anlaşmaya uluslararası garantörlük bildirgesi de imzalandı. Amerika heyeti başında Shultez, Rusya heyeti başında Shvartnatsey, Pakistan heyeti başında Sahib zadaYaqub Han ve Kabil rejimi heyeti başında Abdul Wakil' bulunmaktaydı (Ali Abadi, 1993: 181).

2.2.4.SSCB ve Afgan Hükümetine Karşı Ayaklanma 1980

1980'lerin sonuna doğru Afgan direnişçiler de Birleşik Devletler, Pakistan, İran, Suudi Arabistan, İngiltere, Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve dünyadaki bazı ayrılıkçı grupların yardımı ile Sovyet destekli orduya karşı direnmeye çalıştı. Amerika aslında Afgan savaşını soğuk savaşın bir uzantısı olarak görmüş ve böylece CIA, mücahitlere yardım eden Pakistan istihbarat servisini takviye etmişti (Hyman, 1984: 102).

Buna benzer bir durum da Müslüman Arap ülkelerinden Afganistan'a gidecek savaşçıların çıkması idi. Para ya da inanç uğruna komünist güçlere karşı cihat için Afganistan'a yollandılar. Aralarındaki en önemli karakter ise Suudi genç Usame bin Ladin adında biri idi, o daha sonra Arap Grubu el-Kaide ile uluslararası bir üne sahip oldu (Milli, 1998: 74).

Ortaya çıkan kargaşa ortamında Afgan direniş hareketi genişledi ve o temel üzerinde başarı kazandı, böylece belli bir kalpta yönetilmedi. Söylenene göre tüm anlaşmazlıklar Kabil ve yerel diktatörler tarafından destekleniyor, her hangi bir bölgede çatışma ne kadar artarsa diğer bölgelere yayılması için dış destek de o denli arttı. Dolayısıyla mücahit faaliyetlerinin artması her zaman tabanının artmasına yol açmıştır. Afganistanlı araştırmacıların tahminlerine göre, savaşın başlamasından beş yıl sonra, 4 bin Mücahit bu üsse katıldı. Çoğunluğu Pakistan merkezli yedi büyük partiden biri ile irtibattaydı. 300'den fazla önemli lider, birkaç üs ve en azından bir bölge kontrollerindeydi. Başlarda din adamalarının örgütte aktif bir rolü vardı. Panjshir vadisinin en ünlü mücahit komutanı Ahmet Şah Mesut Kabil'in kuzeyi bölgesinde çokça ve kapsamlı operasyonlar yürüttü. O, savaş sonuna dek yaklaşık 10 bin silahlı adamı eğitti. Afganistan'ın kuzey Batı bölgesinde geniş bir bölgenin kontrolü Kuzey Denetim Kurulu elindeydi (Milli, 1998: 76). O da, çeşitli etnik ve mezhepsel bağa göre bölgenin tarifini yapmaya başladı. Doğu, Güney ve Güneydoğu'da Peştun ve aşiret yapısında olan bölgelerde sayısız alt bölümler ortaya çıktı ve askeri liderlik için birbirleri ile rekabet etmeye başladılar. Halk hareketleri ve güç mücadelesi genellikle geleneklere bağlı bölünmeleri ortaya getirdi. Bu oluşumlar hareket için büyük yardımlar sağlayabildi. Bilindiği üzere sayıları hızla 10 bine ulaşan militanlar doğu illerinde Sovyet ve hükümet birlikleri ile hem büyük

çatışmalara girdi hem de büyük kuşatmalara kalkıştı. Paktia ilindeki Khost şehrinin kuşatılması buna bir örnek oluşturmuştur. Bu kuşatma ülkenin işgali süresince 11 yıl sürdü. Böylece yerel güçlerle sonraki operasyonlar daha da artmaya başladı. Genellikle, savunma hareketi işe yaramayınca Sovyetler Birliği birlikleri modern silahlarla kuşatmaları kırmaya çalıştı. Ancak yerli güçlerin direnişi Sovyetler için bir başarısızlık oldu. Ve Rusların arka arkaya kapsamlı hareketlerine neden oldu (Milli, 1998: 78).

Peştun olmayan mücahitlerin bölgeleri daha farklıydı. Sadece Sovyet işgalinden önce birkaç Peştun olmayan bölge silahlanmıştı. Savaşın başlamasıyla birlikte, askeri gruplara ve jandarmaya karşı zayıf kalmışlardı. Yabancı ordulara karşı uluslararası destek ve silah satışı bu bölgelere en son ulaştı. Mücahitler ani baskınlar yaparak saldırılarda bulunuyorlardı. Bu saldırıların hedefi çoğu zaman elektrik hattı, enerji boruları, radyo istasyonları, devlet daireleri, hava yolları, oteller, sinemalar olmuştur. 1985 - 1987 yılları arasında yılda ortalama 600'den fazla baskın gerçekleştirildi. Pakistan sınırındaki bölgelere, her gün ortalama 800 roket mücahitler tarafından fırlatıldı. 1985 ve 1987 arasındaki zaman aralığında, 23.500 den fazla havan hükümet binaları ve benzeri hedeflere atıldı. Mücahitler, Sovyet topçu ateşi erişiminde olan köylerin içinde ve yakınlarında roket ve füze tatbikatına başvurarak yerli halkı risk altına soktukları durumlar olmuştur. mücahitler de büyük çapta mayın döşeme işine başlamıştır (Bradsher,1991: 114).

Mücahitler askeri ve sivil hedeflere odaklanmıştır. Köprülerin imha edilmesi, anayolları kesme, geçen konvoylara saldırma, elektrik iletim hatlarının kesilmesi, sanayi bölgelerine saldırıda bulunma, Sovyet ordu ve polis merkezine saldırı ve hava üslerine baskın yapma bu hedeflerden başlıcalar olmuştur. Ayrıca hükümet yetkilileri ve Demokratik Parti mensuplarına yönelik suikast düzenlemişlerdir. Uzak sınır bölgelerinde bulunan posta merkezlerini işgal etmişlerdir. Mart1982'de Mücahidin Hukuk Örgütü tarafından atılan bombalar binalarda hasara yol açtı. Aynı bombalamada bir elektrik santralinin da hasar görmesi Kabil'de yaygın elektrik kesintilerine neden oldu. Haziran 1982 yılında Komünist Parti'nin 10 bin üyeden oluşan bir grubu Panjshir vadisine gitmek üzere yola çıkmışken. Kabil'in 30

kilometre uzaklığındaki bir bölgede pusuya düşürülmüş ve ağır kayıplara yol açmıştır (Bradsher, 1991: 104).

4 Eylül 1985'te isyancı bir grup, iç hat hava yollarından olan Bakhtar havayolu uçaklarından birini Kandahar hava alanından kalkışı esnasında çalmaya çalıştılar ve içinden bulunan 52 kişi yolcunun hepsini öldürdüler. Mücahitlerin terör eylemleri için kullandıkları tim ortalama 5 kişiden oluşmaktaydı. Bu suikast timi devlet görevlilerini öldürme emri aldıktan sonra uygun bir fırsat yakalayan kadar normal hayat rollerinden birine bürünmekteydi. Terör eylemlerinde yöntem olarak uzun namlulu silahlarla arabaya ateş ya da arabadan hedefe ateş, devlet daireleri veya konutlara patlayıcı çantası yerleştirme, zehirli madde kullanımı ve arabalara patlayıcı ve yanıcı madde yerleştirme tarzındaydı. 1985 yılında Pakistan'da bulunan yedi ana parti, Sovyetler ve Afgan hükümetine karşı yürütecekleri askeri operasyonlarını koordine etmek için bir ittifak kurdu. 1985 sonlarına doğru, Kabil ve çevresinde faaliyet gösteren gruplar önemli mevkilere roket fırlatmaya başladılar. 1987 yılı ortalarında, Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekileceğini açıkladı. Bu dönemde Sovyet kukla rejimine karşı mücahitlerin meşruluğunu savunmak ve faaliyetlerini yürütmek üzere Sıbgatullah Müceddedi mücahitler tarafından ilan edilen geçici hükümetin başkanı olarak seçildi. Afganistan'ın geçici hükümetin başkanı olarak Amerika başkan yardımcısı George Herbert Walker Bush (baba Bush) ile görüşen Müceddedi, bunu Afgan direniş hareketi için önemli bir zafer olarak niteledi. Onlara göre Kabil rejiminin yenilip geriye çekilmesi, nihai bir barışı getirecekti. Bu görüşü savunan mücahitler birleşmiş milletlerin garanti etmeyeceği her türlü siyasi uzlaşmayı reddetti (Bradsher, 1991: 106).

2.2.5.Çıkış stratejisi 1985-1987

Sovyet birliklerinin çekilmesi ile Afgan hükümeti ilk adım olarak Sovyet yardımı olmadan mücahit gruplara karşı nasıl çarpışacağını düşünmeye başladı. Bu dönemde Sovyet yardımı, Afgan silahlı kuvvetlerini topçu ateşi, hava desteği ve teknik yardımı ile desteklemekle sınırlıydı. Ama bazı eylemleri büyük ölçüde Sovyet askeri birlikleri üstleniyordu. Sovyetler Birliği'nin rehberliği altında, Afgan silahlı kuvvetleri 1986 yılında 302 bin askere ulaşmıştı. Olası bir darbenin riskini en aza indirmek için bu güçler, Sovyetler Birliği ile işbirliğine gittiler. Savunma Bakanlığı

132 bin, İçişleri Bakanlığı 70 bin, Devlet Güvenlik Bakanlığı (eski Adı KHAD) 80 bin kişiden oluşmaktaydı. Bu rakamlar sadece kâğıt üzerindeydi. Aslında çeşitli firar ve toplu saf değiştirme olaylarından sonra geriye kalan ordunun gerçek sayısı sadece 32 bin kişi idi (Gromov, 1995: 63).

Afgan ordusunun ne kadar sayıda olacağı aslında Sovyetler Birliği kararına bağlıydı. Bundan Afgan hükümeti rahatsızdı. Çünkü onların ana destekçisi ordunun sayısını düşürmüştü. Mayıs 1987'de Argandab ilçesindeki mücahit mevzilerine karşı bir grup hükümet güçleri harekete geçti. Ancak mücahit direnişine karşı ağır zayıat vererek geri çekilmek zorunda kaldı. 1986 yazında Paktia eyaletine yapılan saldırı ağır kayıplara yol açtı (Herevi, 2013: 169).

2.2.6.SSCB'nin Afganistan'dan Çekilişi 1887-1889

Sovyetler Birliği'nin son lideri Mihail Gorbaçov'un 1985 Mart ayında açıkladığı iç ve dış politikadaki değişiklik, SSCB'nin Afganistan'ı terk etmesindeki en önemli faktördür. Gorbaçov, durgunluk dönemini değiştirmeye çalışıyordu. (Perjef'in hükümeti sırasına denk gelir). Siyasi ve ekonomik reform için düşündüğü Glasnost ve Perestroy programlarını uygulamaya koydu. Ayrıca, orta menzilli nükleer silahların azaltılması antlaşmasının imzalamak suretiyle soğuk savaş gerginliğini azaltmaya çalıştı. 1987 yılında, işgale karşı uluslararası kınamaların artması üzerine Amerika ile anlaşmaya vardı ve Afganistan'dan Sovyet birliklerinin geri çekilmesini emretti. Diğer yandan sınırda asker yığmaya kadar varan Çin-Sovyet gerginliği Brejnev'in büyük hatalarından biri idi. Sovyetleri Afganistan'ı terk ettikten (ve bazı başka şeyler) sonra Pekin-Moskova ilişkisi normale dönmeye başladı. Çin ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler son 30 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Aynı zamanda Gorbaçov, Küba'yı Angola'daki faaliyetlerini durdurması için zorladı (Danishyar, 1992: 139).

1987 yılında Moğolistan başta olmak üzere çok sayıda Sovyet askeri birlikleri konuşlandığı yerlerden çekildi. Ayrıca Kamboçya istilasından sonra Vietnam'da konuşlanan kuvvetler 1988'de geri çekildi. Farklı ülkelerden askerin büyük ölçüde tahliyesi ve Afganistan'ı terk etme kararı, Sovyet dış politikasında büyük bir değişikliğe neden oldu. Kalan son birlikler de Afganistan'dan çekilmeye

hazırlanırken sadece sınırlı sayıda saldırı operasyonları, savunma desteği mücahidin saldırılar oldu. Kalıcı bir sonuç vermeyeceği belli olsa da sembolik bir zafer için Gardez ve Khost arasındaki yolunu düşmandan temizleme adında bir Sovyet hareketi gerçekleştirildi (Danishyar, 1992: 140).

Afganistan'daki Sovyet birliklerinin yarısı 15 Mayıs 1988'de ve kalan yarısı 15 Kasım 1988-15 Şubat 1989 arasında Afganistan'dan çekildi. Askerlerin güvenli bir şekilde çekilmesini temin etmek amacıyla yerel mücahit komutanlarla ateşkes yapıldı. Bazı fırtına operasyonları hariç genellikle bu ateşkes uyuldu. Sovyetler Birliği Savunma Bakanı, 40. Kolordu Komutanı General Yazov'un Ahmet Şah Mesut ile yapılan ateşkes anlaşmalarını ihlal etmesi buna örnektir. Ahmet Şah Mesut Panjshir vadisinde silahlı kuvvetlere operasyon emri verdi. Bu operasyonun asıl amacı Necibullah hükümetini savunmaktı. Mesut'u Sovyet birliklerinin çekilmesinden sonra, hükümet bir potansiyel risk olarak görmekteydi. General Gromov'un karşı olmasına rağmen 40. Ordu Komutanı bu operasyonları gerçekleştirdi. Raporlara göre sivil kayıp çok yüksekti. Mesut kuvvetleri geri çekilme sürecinde bir tehdit değildi. Operasyon sonucunda Mesut kuvvetlerinden 600'ü yaralandı (Gromov, 1995: 74).

Kasım 1986'da Afgan gizli polislerinin eski başkanı Muhammed Necibullah, Başkan oldu ve yeni hükümet kuruldu. Giriştiği ulusal uzlaşma politikası aslında SBKP (Sovyet Birliği Komünist Partisi) uzmanları tarafından tasarlanmıştı ve bu politika daha sonra dünyanın diğer bölgelerinde kullanıldı. Bu popüler yeni politika ile Necibullah hükümeti yüksek beklentilere girse de Moskova, kabil rejimine herhangi bir destek vermeyeceklerini vurguladı ve mücahitlerle pazarlık yapmaya ikna etti (Herevi, 2013: 183).

1988 yılında, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği ile Afganistan ve Pakistan hükümetleri Cenevre konferansında Sovyet kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Birleşmiş Milletler barış güçlerini için mutabık kaldı. Öte yandan Necibullah, Sovyet çekilmesinden sonra kendi siyasi konumunu pekiştirdi. Haziran 1987'de ilk grup ülke dışına çıkarılmış oldu. Sovyet çekilmesinden sonra, Afgan hükümeti güçleri tek başına mücadeleye devam etti. İçlerinde inanç gücü olan

mücahidine karşı uzun süreli direncin olamayacağı inancı yaygın oldu. Ama 1989 yılının baharında, hükümet güçleri Celal Abad kentinde mücahidini mağlup etti. Sovyet kuvvetlerinin çekilme planı 40. Kolordu Komutanlığı komutanı General Boris Gromov tarafından tasarlandı. Cenevre anlaşmalarında Afganistan ve Pakistan, ABD ve Sovyetler Birliği bir birlerinin içişlerine karışmama ve çekilme zamanlaması belirledi (Herevi, 2013: 184).

2.3. Necibullah Dönemi ve Ulusal Uzlaşma Programı 1986-1992

Kasım 1982 yılında Sovyetler Birliği'nde bazı siyasi gelişmeler oldu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Parti Merkez Komitesi Genel Sekreteri Brejnev öldü ve KGB Şefi Andrei PVF, Merkez Komitesi Genel Sekreteri ve Sovyet hükümetinin başı tayin edildi. Kryuchakf KGB başkanı oldu. Onun Afganistan'ın askeri harekâtı hakkında geniş bilgisi vardı ve devlet başkanı Karmal ile soğuk ilişkisi bulunmaktaydı. Komünist Partisi Merkez Komitesinde Kabil rejiminin nasıl değiştirileceği konusunda farklı görüşler vardı. O zamanda Khadyst Afgan cepheleleri de mücahitlere karşı savaşmaktaydı. Başkan Karmal dışında Necibullah'ın ilişkisi de Moskova ile iyi düzeyde bulunmaktaydı. Necibullah, Afganistan başbakanından gizli şekilde Moskova liderleriyle düzenli olarak doğrudan temas halindeydi. Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreteri, KGB başkanı Kryuchakf ile Andrei PVF Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin bir hata olduğu sonucuna varmıştı (Andishmand, 2009: 654).

Başkan ayrıca bu konuda Batı ile iş birliği olursa birliklerini Afganistan'dan çekerdi. Çok geçmeden Andrey PVF Şubat 1984 yılında öldü ve yerine Konstantin Chernenko Sovyetler Birliği Başkanı olarak atandı. Mart 1985'te Chernenko öldü ve Mihail Gorbaçov devlet başkanı ve Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri seçildi. O, Andrey PVF takipçilerinden biriydi ve onun öneri ve fikirlerini takip etmekteydi. Çalışmalarından biri de Babrak Karmal'ı görevden alıp Necibullah'ı Mayıs 1986 yılında Kabil rejiminin başkanlığına getirmek oldu. Geçiş öncesinde, KHAD ve Necibullah'ın destekçileri Rus yardımıyla önemli bölgeleri ele geçirip Karmal taraftarlarını silahsızlandırdılar. Necibullah, Haziran 1986 yılında hükümette değişiklikler yaptı ve Merkez Komitesi üyelerini 50'den 96'ya yükseltti. Diğer 28 yeni üye Merkez Komitesi için aday oldu. Karmal'ın destekçileri Kabil'de

Necibullah'a karşı gösteriler başlattı ancak kısa sürede bastırıldı. Necibullah öncelikle, protestolara önderlik eden Anahita Rateb'ı kadın kolları başkanlığından aldı ve yerine kendine sadık olan Firoza Fedayi Vardak'ı getirdi. Babrak Karmal göstermelik olarak iki aylığına başkan yardımcılığına getirilmiş, Afganistan Demokratik Halk Partisi Siyasi Büro üyesi olarak kalmıştır. Ancak daha sonra Moskova'ya gönderildi (Ali Abadi, 1393: 178).

1986 yılında Necibullah üst düzey yetkililerin bazıları ile birlikte Moskova'ya gitti ve Gorbaçov ile görüşükten sonra yeni bir perspektif ile Kabil'e geri döndü. O uzlaşmanın pratik uygulamasını yapmak istedi. Böylece muhalefete taviz vererek Demokrat Parti içinde çatışmaya teşvik edenlere karşı koydu. Necibullah 37 bin mücahitler ile uzlaşma programı yaptı. Moskova iktidarda Demokrat Partiyi tutmaya çalıştığı için Necibullah'ı sıcak karşılamış, mücahitler ateşkesi reddetti diyerek Temmuz 1986 yılında tek taraflı ateşkes yapılacağını açıklamıştır. Necibullah, ulusal uzlaşma programı ile mücahitlere yenilmeye başlayan Kabil'deki rejimin hayatta kalması yollarını aramaya başlamıştı. Aynı şekilde Gorbaçov da Rus askeri baskısına direndi ve Necibullah'a programın genişletilmesi gerekçelerini sundu. Ancak mücahitler bu ateşkes önerisini geri çevirdi ve farklı gruplar arasındaki kendi Mücahitler Hukuk Örgütünü(MEK) güçlendirdi (Arnold ve klass, 1988: 36).

1985 yılından bu yana Sovyetler Birliği Afganistan'dan askerlerinin çekilmesi için hazırlık yapıyordu. Ancak taraflar arasında bir koalisyon hükümeti kurulamadığı için geri çekilme ertelendi. Diğer yandan mücahitlerde uzlaşma programını tamamen reddetmişti. Ruslar, bir başka seçenek görmeyince iki taraf arasında siyasi bir çözüm olmadığı takdirde Afganistan'dan kuvvetlerini tek taraflı olarak çekeceğini ilan etti. Ruslar Afganistan'dan geri çekilirken aynı zamanda mücahitlerin ve Demokrat Parti'nin bir uzlaşma içerisinde olmasını istemekteydi. Bu durumda mücahitlerin direnci de kontrol altında tutulacaktı (Arnold ve klass, 1988: 37).

Tanvir eserinde Kelis'den şu ifadeleri aktarmaktadır: "Necibullah KGB, mücahitler ve diğer gruplar arasında ikilik yaratmak ve mücahitleri uluslararası destekten mahrum etmek için çalışmalar yapmıştı. Necibullah'a bağlı komünistler yalan ve sahte haberler ile ulusal uzlaşma politikasının bazı bölgelerde hayata geçtiğini

yaymıştı. Bu haberler mücahidin tarafından oluşturulan ortamda bölünmeler yaratmak için önemli bir paya sahipti. Dahası Necibullah, Pakistan Peşaver’de bulunan mücahitlerin liderleri arasına terör ve korku dolu bir atmosfer yaratmaları için Khadystleri görevlendiriyordu. Böylece propaganda ile mücahit gruplar arasındaki anlaşmazlıklar giderek artıyordu. Bunların yanı sıra Necibullah, Pakistan Milli Avami Partisi ile de anlaşmalar yaparak bölgedeki etkinliğini artırıyor. Necibullah’ın milli mutabakatı sağlama faaliyetleri mücahit grupları tarafından reddedildi. Mücahidin sözcüsü olarak Maulvi Muhammed Nabi Muhammedi, geri çekilme fikrinin Rusların uzlaşma ve ateşkes planı olduğunu ilan etmiş, Rusların Afganistan’dan koşulsuz olarak tüm güçleriyle çıkmadığı takdirde herhangi bir uzlaşmayı kabul etmediklerini ifade etmiştir (Tanvir, 2000: 287).

2.4.Mücahitlerin Yükselişi

Mücahitler; Amerika, Suudi Arabistan, Pakistan ve diğer Müslüman ülkelerden askeri destek almaktaydı. 1978 yılında Amerika Pakistan’da Mücahitlere savaş ve propaganda eğitimi vermeye başladı. Sonra (1979 yılı başlarında) Amerika Birleşik Devletleri istihbarat servisi, ihtiyaçlarını tespit etmek için direniş liderleriyle görüşmelere başladı. Sovyet taarruzundan bir ay sonra, Amerikan Ulusal Güvenlik Danışmanı, Ziybginyo Brejenski bizzat Pakistan’a gelerek Khyber geçidinin yakınında yer alan Afgan sınırına bitişik bir bölgede oradaki mücahitlere şunları söylemişti: *Biz sizin Tanrı’ya içten inandığınızı biliyoruz ve savaşta başarılı olacağınıza inanıyoruz. Toprak size aittir ve savaşınız zafere ulaşacağı için günün birinde oraya geri döneceksiniz. Bir kez daha evleriniz ve camilerinizle buluşacaksınız. Çünkü yolunuz doğru ve Allah sizinledir* (Dayk, 1988: 106).

Brejenski’ye göre, Afgan savaşçılarına CIA yardımı, Sovyet işgale geçmeden altı ay önce Ocak 1979’da kararlaştırıldı. Ama Sovyet işgalinin resmen başlaması ile silahlar gönderilmeye başlandı. Amerika Başkanı Jimmy Carter’e göre Sovyetlerin bu işgali, sadece Sovyet coğrafi alanında etkin olmak için başlatılmamıştı. Aslında Amerika’nın Basra Körfezi’ndeki çıkarlarını tehdit etmekteydi. Amerika ayrıca Sovyetlerin Pakistan üzerinden Hint Okyanusuna erişme niyetleri olduğundan endişeliydi. ABD daha çok Ahmet Şah Mesut’un öncülüğündeki güçlere destek verme eğiliminde idi. Mesut’un desteklenmesi fikri Amerika’nın dış politika

analistleri Michael Jones ve James A. Philips tarafından ortaya atıldı. Afganistan'a yönelik Sovyet işgali başladıktan sonra, Pakistan'ın askeri diktatörü, Muhammed Ziya-ül Hak Mücahitlere aracı olarak batılı güçlerden bağış kabul etmeye başlamıştır. Ronald Reagan'ın 1981 yılında başkanlığa seçilmesinin ardından CIA yetkilisi Gost Avra Kotokus ve Texas'lı Kongre üyesi Charlie Wilson'un yoğun çabalarıyla, mücahidin taraftarı Ziya-ül Hak rejimine yardım daha da artmıştır. Amerika'nın CIA paramiliter görevlileri, özel operasyon birimi yetiştirmek ve bazen de Sovyet karşıtı Mücahitlere liderlik yapmak hususunda aktifti. Genel olarak CIA ve Kongre üyesi Charlie Wilson çok riskli uygulamaları üstlenmiş olsa da bu planın teşvikçisi Michael J. milis Vykras adlı genç bir militandı. (görünüşte mücahit grupları ve eğitim faaliyetleri ile bağlıydı). Pentagon'un bir üst düzey görevlisi Michael Pylsbvry son olarak bürokrasiye galip geldi ve Reagan'ı Mücahitlere binlerce Stinger füzesi göndermeye ikna etti (Dayk, 1988: 109).

Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Suudi Arabistan en fazla finansal desteği vermişlerdi. Amerika 600 milyon US \$, Körfez ülkeleri de bu rakama eşit miktarda para yardımı yaptı. Çin, T-59 tankları, AK-68 model, 7 ve 59 modeli RPG göndermekle silah yardımı yaptı. CIA ile işbirliği içinde Mısır da fazlaca silah üretip Afganistan'a göndermişti. Mücahitlere verilen en önemli silah desteği Amerikan Stinger uçak savar füze sistemleri FIM-92'nin verilmesi idi. Böylece Sovyet hava kuvvetlerinin kayıpları giderek artmıştı. Dolayısıyla Sovyet Rusya, taktiklerinde değişiklik yapmak zorundan kaldı. Sovyet yönetimi hava sistemlerini daha da güçlü olarak kullanmaya başladı. Bundan sonra helikopter gibi hava araçlarının sayısında artış olacak, çatışma günleri kılalacak ve jetler daha yüksekten uçmak zorundan kalacaktı (Dayk, 1988: 110).

Mart 1985 yılında Amerika Birleşik Devletleri Mücahidini zafere taşıma hedefini benimsemiştir. 1985 yılından sonra, CIA ve ISI (Pakistan istihbarat servisi) Mücahidini, hükümetin askeri yerlerine saldırmaya teşvik etti. CIA direktörü William Casey rehberliğinde, CIA teknik eğitim programlarına başladı. Bombalı arabaların hazırlanması, kişilere yönelik suikast ve Sovyet topraklarında özel operasyonlar gibi hareketlere başlandı. ISI ve Pakistan özel kuvvetleri çatışmalara aktif katılmak ile birlikte CIA ve İngiliz özel hava kuvvetlerinin mücahitlere destek

operasyonlarında da yer aldı. Mücahitlere yapılan uluslararası ekonomik yardımın büyük bir bölümünün Pakistan tarafından alıkonulması bu ülkenin ekonomik kalkınmasında yardımcı oldu. Ancak savaşın bu ülkeye yansıttığı zarar da az değildi. Karaçi limanına yüksek miktardaki silah yardımı burada düzenin bozulmasına yol açmaktaydı (Gorbaçov, 1990: 141).

Pakistan'ın mücahitlere yardımına karşılık olarak, Afganistan İstihbarat servisi KHAD Pakistan'a karşı büyük operasyonlar yürüttü. 1987 yılında Pakistan'da meydana gelen 127 olay 234 kişinin ölümüne yol açtı. 1988 yılında, Pakistan'ın başkenti İslamabat'a bir mühimmat deposunda patlama meydana geldi. En az 100 ölü ve binden fazla yaralı vardı. Olayda ana şüphelinin KGB ve KHAD olduğu kabul edilmiştir. Pakistan, çoğu Peştun olmak üzere Afganistan'dan kaçan milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Çoğunlukla General Rahim al-Din Han'ın sıkıyönetimi altında olan Beluçistan eyaletinde yerleşen bu göçmen topluluğu dünyanın en büyük göçmen topluluğu olarak kabul edilir. Zamanla Pakistan'ın diğer bölgelerine de dağılan bu mülteci akımı olumsuz sonuçlara yol açtı ki günümüzde dahi etkisi hissedilmektedir. Pakistan, Mücahitleri desteklemekle Afganistan'dan Sovyet kuvvetlerinin geri çekilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hatta Afgan hükümeti ve Sovyet birlikleri ile doğrudan hava çatışmalarına da girmiştir (Bradsher,1991: 119).

2.5.İktidarın Komünistlerden Mücahitlere Geçişi

Mücahitlerin Kabildeki Necibullah hükümetine karşı direnişi önemli ölçüde başarılı olmuştu. Mücahitlerin iktidar ile olan mücadelesi Afganistan'da belirsiz bir durumun ortaya çıkmasına neden oldu. Birçok grup farklı bölgelerde daha fazla güç kazanmaya çalışıyordu.1992 yılının ilk gününde, Mezar-ı Şerif şehri mücahitler ve Necibullah muhalifleri tarafından ele geçirildi. Necibullah'ı iktidardan indiren koalisyon Ahmet Şah Mesut, Reşit Dostum, Caferi (Sayed Kayhan) ve Vahdet Partisinden oluşmaktaydı. Peştuların hâkimiyetine karşı çıkan gruplar tarafından oluşturulan bu koalisyon ve Mezar-ı Şerif'in düşüşü Vatan Partisi'ndeki çoğu Peştu komutanlarının Afganistan'daki Hizb-i İslami gruplarına teslim olmasına yol açtı. Mezar-ı Şerif'in düşüşünün ana nedeni Necibullah'ın Peştulara yönelik sağladığı imkânlardı. Nitekim önemli askeri makamlar Peştular tarafından işgal edilmişti. Bu

ise diğer farklı grupların tepkisi çekiyordu. Hatta Sayyaf ve Gülbeddin Hikmetyar'ın da aralarında bulunduğu birkaç mücahit lider yılbaşı vesilesiyle bir mesaj yayınladı ve bu mesajla özellikle dünyanın komşu ülkelerinden Afganistan'a müdahale etmekten kaçınmasını istediler. Avami Ulusal Partisi gibi Pakistan'daki siyasi partiler mücahidinden Afganistan sorununu çözmek için doğrudan Necip rejimi ile görüşmelerini istediler (Tanvir, 2000: 542).

1992 yılbaşı gecesi, Necibullah, Kabil televizyonu aracılığı ile 12 dakikalık bir açıklama yaptı. Savaşın iki taraf arasında bir uzlaşma süreci başlaması için Birleşmiş Milletler Programının uygulanmasını istedi. Hikmetyar'ın İslami Partisi, gelecekteki Mücahidin yönetiminde Necibullah destekli Vatan Partisi mensuplarının yer alabileceğini kesin bir dille reddetti. Diğer yandan Kabil rejimi mücahidin tarafından Mezar-ı Şerif'in ele geçirildiği iddiasını reddediyordu. Nitekim General Nabi Azimi ve Cumhurbaşkanı Necibullah'ın danışmanlarından olan Seyed Akram'ın Hz. Ali'nin mezarındaki töreni için Mezar-ı Şerif'te olduklarını belirtmişlerdi. Bu açıklamalara rağmen Kabil yönetiminin Mezar-ı Şerif'e hâkim olmadığı devlet mallarının mücahitler tarafından yağmalandığı haberlerinin dünya medyasında yer almasıyla anlaşılmıştı (Mubarez, 1998: 430).

25 Mart 1992 yılında, Afgan mücahitlerin liderleri, Cemiyeti İslami Partisinin Paktia vilayeti Chamkani semtinde bulunan askeri-siyasi merkezlerinden birinde, üçüncü kez bir araya geldiler. İktidarın el değiştirmesi ve BM önerilerine konularını ele aldılar. Bu toplantıya, mücahidin liderlerinden Sıbgatullah, Burhaneddin Rabbani, Gülbeddin Hikmetyar, Abdul Resul Sayyaf, Khalis, Pir Sayed Ahmad Gilani, Muhammed Nabi Muhammedi, Nasrullah Mansoor, Qazi Muhammed Amin ve Bay Javed katıldı. Toplantı gündemi daha çok, Necibullah'a sırt çeviren Raşit Dostum ve Caferi milislerinin kamu mallarını talan edip etmedikleri konusundan ibaretti. Siyasi karar verme sürecinde neyin yapılması gerektiği konusunda tartışmalar yapılmadı. Konferansta bu gruplar Afganistan'daki son olaylar ve rejimin düşüşü hakkındaki memnuniyetlerini dile getirdiler. İktidarı alabilecek tek bir Mücahidin liderliği kurulması konusunda, Müceddedi ve Hikmetyar arasında görüş ayrılıkları vardı. Daha sonra, iki aylık süreyle geçici bir hükümet kurma kararı alındı ve iki ay sonra,

Burhaneddin Rabbani görevi devralacaktı. Bu süre zarfında genel seçimler yapılacak ve dört yıl için seçilmiş bir hükümet iş başına gelecekti (Ansari, 2003: 60).

Kabil'de baskı ve kargaşa giderek artmıştı. Merkezi bir otoritenin olmaması ekonomik olarak Afganistan'ı derinden etkilemekteydi. Dahası fiyatlar dramatik bir şekilde yükselmişti. Pakistan hükümeti, Afganistan'a yardımda bulunacağını ifade etmekte, Mücahidin, Kabil'de ve civar ilçelerde yapılacak olan bu yardımların gerekliliğini vurgulamaktaydı. Mücahit gruplar bu yardımların Kabil rejimini güçlendireceğini bilmesine rağmen durumu kabullenmek zorunda kalmıştı. Nitekim Pakistan yardımları önemli ölçüde ülkeye giriş yapmış, iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkilemişti. Bununla birlikte Necibullah, BM ile de görüşmeler sürdürmekteydi. Nitekim Necibullah, BM ve Pakistan Başbakanı Navaz Şerif ve Dışişleri Bakanı Sadık Han Kancu ile İslamabat'ta görüşmeler yaptı. Bu tarihte Herat şehri de mücahitlerin eline geçmişti. Bununla beraber Kuzeydeki Hizb-i İslami yetkilileri de (Kunduz, Takhar ve Bağlan illeri) Komünistlerle koalisyon olmadan İslami bir sistem kurulması gerektiğini ilan etmişlerdi (Ansari, 2003: 61-62).

Peşaver'deki İslami partilerin liderleri Birleşmiş Milletlerin iktidarı devralmak için Kabil'de bir tarafsız konsey kurma önerisini reddederek 30 komutan, 10 din adamı ve 11 çeşitli mücahit grubundan oluşan 51 üyelik İslami Cihat Konseyi kurmaya karar verdiler. Afgan Ulusal Kurtuluş Cephesi lideri Sıbgatullah Müceddedi iki aylığına "Mücahidin İslami Cihat Konseyi" başkanlığına seçildi. Bu süreden sonra Mücahit liderlerden oluşan 10 üyeli bir liderlik konseyi, Burhaneddin Rabbani liderliğinde dört ay daha hükümetin başına geçti. Toplam altı aylık yönetim döneminde seçimlerin yapılması gerektiği fikri oluşmuştu. Nitekim 24 Nisan 1992'deki bu karar Peşaver zirvesinde yedi Mücahit grubun katılımı ile alındı (Ataee, 2005: 492).

Bu yedi grup ittifak halinde yeni hükümeti oluşturdu. Danışma konseyi, üye partilerin temsilcilerinden ve Afgan partilerinin ve mülteci ve göçmen gruplarının ittifakından teşkil oluyordu. Konsey ittifak liderleri arasından bir kişiyi geçici hükümetin başkanlığına seçti. Danışma Konseyi'nde 480 delege bulunmaktaydı. İttifak'ın cihatçı gruplarının her birinden 60 üye ve İran'ın desteklediği sekiz partili koalisyonundan da 60 üye atandı. Geçici Hükümetteki Konsey yedi partinin liderleri ve

etkili komutanlardan oluşmaktaydı. Her biri belli bir özel yetkiye sahipti. Konsey esas olarak geçici hükümetin yönünü ve görevini denetlemekle birlikte iç ve dış politikanın belirlenmesinde önemli role sahipti (Sajadi, 2012: 218).

25 Nisan 1992'de saat 09.00'da Ahmet Şah Mesudun komutasındaki kuvvetler Kabil havalimanına helikopterle iniş yaparak radyo ve TV binalarını, cumhurbaşkanlığı sarayının büyük kısmı ve kentin diğer hassas bölgelerini ele geçirdi. İnsanlar cihat güçlerini ağırlamak için gösteriler ve tezahürat yaptı. Mücahidinin geçici liderlik konseyinin başkanı olarak Sıbghatullah'ı seçme amacı, Afganların üzerinde ittifak ettiği tarafsız bir kişi olmasıydı. Eski kral Muhammed Zahir bu rolü üstlenebilirdi. Fakat İslami radikaller ona karşıydı. O dönemde Gülbeddin Hikmetyar Peştunları birleştiremedi ve onları bir araya getiremedi. Bu yüzden rakibine karşı ayakta durmaya çalıştı. Kuzey Müttefik Kuvvetleriyle Hikmetyar'ın Hizb-i İslami Partisi arasındaki güçlü savaşlar 25 Nisan 1992'de Kabil'de başladı. Bu savaşlar, 29 Nisan'a kadar devam edecekti. Kabil ve Afganistan halkı için bu kanlı savaşın faturası çok ağır olacaktı. Bu durum devam ederken geçici hükümetin üyelerini taşıyan konvoy 24 Eylülde Peşaver kentinden Kabil'e doğru yola çıktı. Hükümetin üyeleri, bir ya da iki kez -Hizb-ı İslami liderlerinin engeline takılsa da sonunda ertesi gün Kabil'e vardılar. Savaşın sıcağında, farklı Mücahit gruplar kentin muhtelif yerlerinde mevzilenmişken Sıbghatullahve geçici hükümet üyeleri cumhurbaşkanlığı sarayına girdi. Burada yapılan törende, cumhurbaşkanı Necibullah hükümeti resmen Mücahitlere teslim etti (Ataee, 2005: 495-496).

28 Nisan 1992'de Sıbghatullah, yeni Afgan yönetim konseyi başkanı olarak hükümetin sıcak karşılaması ile Kabil'e geldi. Sıbghatullah, kısa bir süre sonra saraya yerleşti ve çalışmaya başladı. Fakat "İslami Cihat Konseyi" radikal görüşlere sahip olan ve aynı zamanda Afganistan'a hâkim olmak isteyen Hikmetyar ile anlaşmazlığa düştü. Bunun ardından Hikmetyar'ın Kabil'deki etkinliği azaldı. 29 Nisan'da Pakistan Başbakanı Navaz Şerif, Afganistan'da yeni ilan edilen İslami hükümeti resmen ziyaret eden ilk devlet başkanı oldu. Yeni hükümet haftalar içinde tüm dünyada tanındı. Mayıs ayının başlarına kadar İslami Cihat Konseyi üyelerinin yarısı Kabil'e gelmişti. 5 Mayıs 1992'de Cumhurbaşkanı Müceddedi, İslami Cihat Kurulu

ile yaptığı görüşme sonrasında bir bakanlar kurulu oluşturduğunu ilan etti (Farzan, 2010: 90).

Savunma Bakanlığı Ahmet Şah Mesut'a, Dışişleri Bakanlığı Ulusal Cephe lideri Seyit Ahmet Geylani'ye verildi. Bu arada Başbakan Hikmetyar'ın İslam Partisi'nden Tacik bir komutan olan Abdul Sobor Farid oldu. Ancak Hikmetyar bu tabloyu kabul etmek istememişti. Cumhurbaşkanı Sıbgatullah'ın ilk faaliyeti genel af ilan etmek oldu. Aynı zamanda Hikmetyar'ı da silah bırakmaya teşvik etti. Ama Hikmetyar "General Dostum'un" güçlerinin başkente gelmesine karşı çıkmıştı. Bunun üzerine Hikmetyar, Kabil'i şehir çevresindeki çeşitli yerlerden topçu ateşi ve hedefsiz roket bombardımanına tuttu. Bu bombardıman sonucunda onlarca Afganlı öldü ve yaralandı. Müceddedi istikrarı sağlamak amacı ile eski komünist yetkilileri yerinden etmedi. Sıbgatullah'ın hükümeti kanunsuzluğun tavan yaptığı bir dönemde iki ay sürdü. Yoğun politik ve askeri çatışmalar arasındaki bu kısa dönemlik başkanlığı sırasında herhangi olumlu bir faaliyette bulunamadı. Bu arada Rabbani sabırsızlıkla bu iki aylık sürenin bitmesini ve iktidarı ele almayı bekliyordu. Haziran 1992'de Mücahidin hükümetinin kurulmasıyla birlikte Sıbgatullah Müceddedi iki ay sonra isteksizce cumhurbaşkanlığından istifa etti. Sıbgatullah yönetimden indikten sonra da önceden beri devam eden isyan dalgası Rabbani döneminde de devam etti. Sıbgatullah, Dostum'u kısa sürede yüksek bir konuma getirmişti. Sıbgatullah'ın Dostum'u desteklemesinin temel nedeni iki aylık hükümeti süresini uzatmak için ordusunu kullanma fikriydi. Ancak o dönemde hâkim olan atmosfeye buna izin vermedi. Bunun yerine Dostum, mücahidin hükümetine çok büyük problemler çıkarttı ve hükümetin tüm imkânlarını heba etti. Böylece Müceddedi'nin Afganistan İslam Devleti saltanatı iki ay sürdü. Sıbgatullah, 1992'de makamını liderler konseyine teslim etti. Peşaver kararına göre, konsey Burhanuddin Rabbani'ye devlet başkanlığını dört ay süre ile devretti (Farzan, 2010: 92).

2.6.Burhaneddin Rabbani'nin Dört Aylık hükümeti

28 Haziran 1992'de Burhaneddin Rabbani, geçici Afganistan İslam Devleti Başkanı olarak on üyelik bir konseyin başkanlığına geldi. İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşu için Nisan 1992'de, Peşaver'in dördüncü mutabakatının ikinci aşaması gerçekleşmiş oldu. 28 Nisanda Sıbgatullah Müceddedi, Komünist hükümetin yıkılmasından sonra

İslam Cumhuriyeti hükümeti konseyi geçici başkanlığını yürüttükten iki ay sonra, iktidarı Liderlik Konseyi'ne ve Cumhuriyet Sarayındaki Cihat Konseyine devretti. Kısa bir açıklamada Mücahitlerin tüm liderlerine ve gruplarına farklılıklarını terk etmeleri ve ülkeyi yeniden inşa etmek için içtenlikle işbirliği yapmaları çağrısında bulundu. On üyelik konsey hemen yetkiyi Rabbani'ye bıraktı. Rabbani İslam Devleti başkanı olarak Kabil'de hukuk ve düzenin yeniden hâkim olacağını ve ulusal seçime katılmak üzere Afganları birleştirmeye odaklanacağını söyledi. Törene katılmayan Gülbeddin Hikmetyar, kısa bir süre içerisinde yardımcısını Kabil'deki başbakanlık koltuğuna oturtacağını söyleyerek ayrıca seçimlerin dört ayın sonunda yapılması gerektiği yönünde çağrıda bulundu (Ataee, 2005: 498).

Nitekim Hikmetyar bu sürecin muhalif unsurlarının başında gelmekteydi. Hikmetyar Peşaver anlaşmasının hükümlerini bile dikkate almadı. General Dostum güçlerinin Kabil'den çekilmesi gerektiği koşulunu ortaya koydu. Sonraki olaylar ve felaketler, Hikmetyar'ın tarihin bu kritik döneminde yaptığı büyük yanlışlığın Rabbani hükümeti ile ciddi bir şekilde koalisyon kurmamasının sonucu oldu. Bu durum çelişkilere yol açmış, İslamcı gruplar arasında daha fazla gerginliğe neden olmuştu. O sırada dış ve iç fırsatçılar bu durumu kullandı. Çelişkileri ve çatışmaları karıştırdılar ve sokak savaşları başladı. Bu durum her iki tarafın da yararına olmadı. Pakistan'ın müdahalesi bu grupların arasının daha da açılmasını sağladı. Pakistan'ın Hikmetyar'ı desteklemesi hükümete karşı savaşmasında ve uzlaşmaz tavrında etkili oldu. Rabbani Afganistan'ın bir barut fıçısı haline geldiği koşullarda iktidara gelmişti. Kabil çeşitli semtlere ayrılmış, her bölge, kendi başına hareket eden bir grup Mücahit topluluğun eline geçmişti. Rabbani kabinesi bakanları, çeşitli cihat partilerine ait kişilerden oluşmaktaydı. Buna ilaveten devlet bakanlıklarını kendilerine göre teşkil etmeye çalışmışlar, akraba ve tanışlarını iş başına getirmişlerdi. Bu dönemde yolsuzluk olayları da devlet içerisindeki yozlaşmayı açıkça ortaya koymaktaydı (Farzan, 2010: 105).

2.7.Mücahidin Hükümetinin Pakistan ve Diğer Komşularla İlişkileri

Pakistan cihat gruplarını desteklemede ya da Afganistan'daki İslamcı gruplar üzerinde söz sahibi olmada önemli bir rol oynamıştır. Bu ülkenin Afganistan'da gerçekleşen olaylar üzerindeki rolü, birinci ve ikinci mücahidin hükümetlerinin

Pakistan topraklarında oluşmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. Pakistan gönüllü olarak hükümeti kurmak için Mücahidin görüşmelerinde yer aldı. Mevcut tarihsel kanıtlara göre başbakan Navaz Şerif'in ve ISI başkanı General Javed Nasır'ın mücahidin hükümetinin uzlaşma ve bildirge görüşmelerine katılmalarına rağmen, hükümetin yapısı hususundaki rolleri çok zayıftı. Pakistan hükümeti ve ordu istihbaratı rolünün bu husustaki zayıflığı Necibullah liderliğindeki Demokratik Halk Partisi'nin düşüşünden kaynaklanıyordu (Andishmand, 2012: 514).

Kabil'de mücahidin hükümetinin kuruluşundan sonra ilk olarak Pakistan hükümeti bu geçiş hükümetini tanıdı. O sırada Başbakan Navaz Şerif Kabil'de iktidarın devri merasimine katılmak üzere Sovyet Rusya sonrası ilk yabancı ülke lideri olarak Afganistan'ın başkentine geldi. Cumhurbaşkanlığı sarayında Sıbgatullah Müceddedi ile bir araya geldi ve mücahidin hükümetine yardım etmek amacıyla 10 milyon dolarlık bir çek teslim etti. Ancak Pakistan daha sonra Kabil'e para vermeyi reddetti. Navaz Şerif'in yaptığı bu geziden sonra iç savaş başladı (Saeedi, Ahmad, "Altı yıl boyunca Afganistan-Pakistan ilişkilerinin gözden geçirilmesi", Ulusal Armani Gazetesi; <https://www.armanmili.af/spip.php?article564>

Navaz Şerif'in Kabil yolculuğundan sonra, Sıbgatullah da Pakistan'a resmi bir ziyarette bulundu. Burhaneddin Rabbani, Yüksek Konsey ve Afganistan İslam Devleti başkanlığını yaptığı sırada iki ay içerisinde Pakistan'a iki kez gitti. Bununla birlikte Pakistan Demokratik Halk Partisi'nin Afganistan'daki iktidarı sona erdikten sonra ikili bir politika izledi. Görünüşte Kabil ve İslamabat arasında siyasi bir ilişki olsa da pratikte Pakistan askeri istihbaratı Kabil'e karşı verdiği savaşta Gülbeddin Hikmetyar'ı destekliyordu. Öte yandan, Pakistanlılar mücahidin hükümetinin ilk dönemlerinde Hikmetyar'ı destekliyor olsa da Ahmet Şah Mesut ile Hikmetyar arasında arabuluculuk yapmaya ve ortak bir hükümetin kurulması yönünde hareket etmeye çalışıyorlardı. Unutulmamalıdır ki o dönemde Ahmet Şah Mesut'un Pakistan ile ve bu ülkenin devlet adamları ve generalleri ile sorunu vardı. Sovyet güçleri Afgan topraklarını terk etmeseydi Pakistan'ı da işgal edeceklerini söylemişlerdi. Pakistan'ın mücahidine desteği yalnızca ülkenin çıkarları gereği idi. Ahmet Şah Mesud'un bakış açısından 1990'lı yıllarda Pakistan, güvenliği sağlamaya, politik ve ekonomik alanlarını bölgesel bir güç olarak geliştirmeye çalıştı: Pakistan liderlerinin

stratejilerinin temelini Afganistan'da paralı bir hükümet kurmak oluşturmuştu. Bu liderler Pakistanlılarca korunan bir Afganistan'ın aşağıdaki avantajlara sahip olabileceğine inanıyorlardı:

- 1- Stratejik konum
- 2- Afganistan'ın bakir kaynaklarına erişim
- 3- Merkezi Asya'ya nüfuzunu yaymak için Afganistan'ın bir üs olarak kullanılması
- 4- Orta Asya'ya erişmek için transit bölge
- 5- Durand hattı sorununun halledilmesi

Ahmet Şah Mesut 1992 baharında Pakistan hükümetinin ve askeri istihbaratının desteği olmaksızın Necibullah hükümetinin çökeceğine inanıyordu. Pakistan'ın Afganistan stratejisinin başarısızlığı ortaya çıkınca Pakistan hükümeti yetkilileri hatalarını itiraf etmek yerine Afganistan'a müdahale etti. (Lalestani, 2005: 587)

Mücahidin hükümetinin diğer komşularının Afganistan ile olan ilişkilerine gelince, kuzeyde yeni bağımsızlığına kavuşan komşuları Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan vardı. Bu ülkeler Mücahidin hükümetinin kendi bölgelerine İslami Kurtuluş Hareketleri göndermesinden çekinmekteydi. Özellikle Seyit Abdullah Nuri önderliğindeki Tacikistan muhalefetinin Afganistan'daki varlığı onlar için endişe vericiydi. Aynı şekilde kendisini eski Sovyetler Birliği'nin varisi olarak gören bağımsız Türk devletleri Orta Asya İslamcı güçlerinin Afganistan'da bulunmasından endişe ediyordu. Bu nedenle Tacik İslami Hareketin izlerini takiben ülkenin kuzeyinde birkaç hava saldırısı gerçekleştirildi. Nihayetinde o dönem yöneticilerinin ve bölgedeki bazı ülkelerin çabaları ile Afganistan'da Mücahidin hükümetinin ciddi sorunu olan Tacikistan muhalifleri sorunu çözüldü ve bir barış antlaşması imzalandı. Mücahidin hükümetinin dış ilişkilerinde dikkati çeken diğer bir nokta da, Taliban'a karşı direnişte 1992 yılı mücahidin liderlerinin Hindistan, İran, Rusya, Türkiye, Tacikistan ve diğer Orta Asya ülkeleri ve bazı Avrupa ülkeleriyle siyasi ilişkiler geliştirmeye yönelik adım atmalarındır (Lalestani, 2005: 588).

Sonuç olarak, Necibullah'ın düşmesinden sonra Taliban'ın gelişine kadar Afganistan'ın dış politikasından söz etmek zordur. Çünkü Afganistan kara ülkesine dönüşmüştü ve hükümet oldukça edilgen bir duruma sahipti. Savaşın başlamasıyla

Taliban'ın daha geniş bir kesimi ele geçirmiş, kendisini ülkenin başka noktalarına taşıma fırsatı elde etmişti. Ancak bu dönemde BM ve diğer uluslararası örgütler, Afganistan'ı resmi olarak tanıdı. Bu arada Devlet başkanı Burhaneddin Rabbani bazı ülkelere elçilikler açarak ülkenin diplomatik açıdan daha da güçlü olmasını sağladı. Ancak daha sonra Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan Taliban'ı tanıdığından dolayı bu ülkelerle diplomatik ilişkiler askıya alındı (Martsden, 2005: 77).

2.8.Mücahidin Hükümetinin Çöküşü

Mücahidin hükümetinin Peşaver'de kurulmasından sonra Mücahit guruplar arasındaki anlaşmazlıklar belirginleşti. Sıbgatullah Müceddedi'nin iki aylık hükümeti döneminde olayların ve anlaşmazlıkların gidişatı daha da yoğunlaştı. Bu olaylar Mezar-ı Şerif'in düştüğü ve Raşit Dostum'un İslami Hareketi'nin oluşumuyla zirve yaptı. O bölgedeki General Dostum ve Resul Paşa otoriteye sahip çıkmışlardı. Mahmut Baryali liderliğindeki Parçam Partisi'nin savunucuları General Dostum'a ve yanındakilere karşı sıkı mücadele ediyorlardı. Buna karşın iç savaşı değerlendiren Ahmet Şah Mesut ve General Dostum koalisyonu ordudaki milis generaller ile anlaşmaya varmışlardı. Öte yandan Hikmetyar, Kabil'in çevresinde bir askeri çember oluşturdu. Kabil'in güneyi ve kuzeyinde, etkili ve tecrübeli güçler vardı ve diğer mücahidin guruplarını ordu yoluyla aşmak ve iktidarı almak istedi. Hikmetyar, Ahmet Şah Mesud'un Kabil'e girmeden önce Kabil'in girişini ele geçirmesi için Halk Cephesi, özellikle de kendilerine yardımcı olabilecek Peştun General Rafi ve Matinjar'ın kuvvetleri ile bağlantılıydı (Farzan, 2010: 85).

24 Mayıs 1992'de Abdul Vekil Cebelsaraj'a geldi. Mesut ile müzakere etti ve Necibullah'ın iktidarı şartsız olarak mücahidine teslim etmeyi kabul ettiğini açıkladı. O sırada Hikmetyar güçleri başkente General Rafi yardımıyla girdi ve rekabet yoğunlaştı. Birlik Partisi güçleri Kabil'e batıdan sızdı ve Resul Sayyaf, güçleri de Kabil'in batısında kentten bir miktar bölgeyi kazandı. Kabil'in kuzeyinden Ahmet Şah Mesut güçleri, Hizb-i İslam kuvvetlerinin kışlasını yıktıktan sonra başkentte özel bir emir çıkardı. Hikmetyar ve Halk Ordusu şehrin anahtar noktalarında konuşlandırılıyor ve sermayeyi elinde bulunduran gurupları kendi yanlarına

almışlardı. Hikmetyar, Ahmet Şah Mesud'un ve müttefiklerinin onları şehirden alabileceğini düşünmemişlerdi; fakat İslami Parti güçleri kent merkezinin geri kalanına itildi. Bu durum her zamanki gibi Kabil roket ateşine tutan Hikmetyar'ın öfkesine yol açtı. Bundan sonra İslam kamuoyuna muhalefet etmek için İslam Partisi girişime başladı. Burhaneddin Rabbani önderliğindeki İslam Devleti'nin kuruluşunun ilk günlerinden itibaren, diğer grupların sesi daha da yükseldi (Farzan, 2010: 86).

Her kesim kendine makam istemekteydi. Hikmetyar başbakanlığa ikna olmamıştı. Hazara liderliğindeki İslam Birliği Partisi de hükümette önemli görevler istiyor ve bir yıl için kendi kendini yöneten hükümetin fısıltıları ve Caferi içtihadının uygulanması bile karşı cephede tutuldu. Sayyaf İslam Birliği ve Vahdet Partisinin güçleri batı Kabil'de savaştı ve söylendiği gibi, İslami Parti hükümet güçleriyle ilgileniyordu. Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi herhangi bir uzlaşmaya aracılık etmedi. Savaşları Yıkıldığı Kabil'den ayrıldı. 1 Temmuz 1994'te bir işbirliği Konseyi kuruldu. Bu ittifakta Hikmetyar, General Dostum ve Vahdet partisi İslam Devleti güçlerine karşı birleşti. Amaç Rabbani devletini çökertmekti. Darbe başarısız oldu, ancak savaş devam etti. Bu olaylar ve savaşlar Taliban'ın büyümesini sağladı. Pakistan'da tehlikeli bir oyunun koşullarını sağladı ki Taliban'ın Hikmetyar için sert bir rakip olduğunu bile hesapladılar (Farzan, 2010: 87).

2.9.Taliban'ın Oluşturulması Teorisi

Taliban 1994 yılında Kandahar'da kuruldu. Mücahitler tarafından yönetilen kargaşa ortamına karşı mücadeleye girdi. İslam âlimleri de saldırıları için fetva verdi (Marchden, 2005: 78).bazı kaynaklar bu hareketin Afgan dini liderler tarafından kurulduğunu da ifade etmektedir. Pakistan medreselerinde okuyan Afganlar, Afganistan'da anarşizme, bürokrasiye ve baskıya karşı bir tepki olarak hızlı bir şekilde bir araya geldi. Bu konu hakkında İkmal'nın eserinde Anthony Davis şu ifadeleri kullanmıştır: Kandahar ve Helmand şehirlerinde Maivand okulu Taliban tarafından kuruldu. Taliban lideri Molla Muhammed Ömer aynı okulda dini eğitim aldı. Kampanyası Komünistler ve Rus işgalcilere karşıydı. Kandahar'da hırsızlık, soygun ve tecavüz ve yağma ve yolsuzluğun arttığı zamanlarda, Molla Muhammed Ömer, 1994 sonbaharında düzinelerce savaşçı ile silahlarını yeniden kuşandı.

Kötülük ve yolsuzluk gruplarını ortadan kaldırma adı altında yeniden toplandılar (İkmal, 2000: 37).

Savaşmaya başlayan Taliban hareketi 1994-1996 yılları arasında kısa süre içinde Peştu kabilelerinden 35 binden fazla gönüllü oluşturdu. Afganistan nüfusunun % 40'ını oluşturan Peştular tarih boyunca, liderlikte Afganistan'da belirleyici bir rol oynamıştır. Afganistan'ın güney ve doğu bölgelerinde çoğunluk ile Peştu kabileleri nüfusunun yüzde 25'ini, kuzey bölgelerinde ise 15'ini oluşturmuştur(İkmal, 2000: 38).

1996'dan beri özellikle Taliban'ın Kabil'e hâkim olması sonrasında diğer halkların eğilimleri ve ilişkileri de Taliban hareketinin gücünü artırdı. General Raşit Dostumun Ulusal Hareketi iki farklı şekilde, birleşmiş kuzey cephesindeki üyeliği ve Komünist Partide General Raşit Dostumun önceki üyeliği ve dini eğilimleri (Sünni) onu Taliban'a yöneltti. Belki de Türkiye ve Özbekistan gibi ülkelere Suudi Arabistan'ın dış baskıları ve Raşit Dostumun özel ilişkileri Taliban ile olan yakınlaşmasına yol açmıştı. Buna ilaveten Raşit Dostumun Burhaneddin Rabbani ve Ahmet Şah Mesud'un faaliyetlerine olan güvensizliği, İsmail Han ile olan anlaşmazlığı Taliban ile ilişkilerini geliştirmesine neden oldu. Farıyab ve Badgis vilayetlerinin Taliban'a teslim edilişi ve Mühendis Nasim Mehdi'nin Kandahar Merkez Konseyinde Özbeklerin temsilcisi olarak atanması, Taliban için Mezar-ı Şerif'e yönelmeye destek olan gelişmeler oldu (Tanvir, 2000: 623).

2.10.Taliban Grubunun Ortaya Çıkışı, Savaşın Şiddetlenmesi

Afganistan'da iç savaşı ve yabancı saldırganlığı artıran olaylardan biri Taliban grubunun aniden ortaya çıkmasıydı, onların ortaya çıkmaları ile birlikte, iktidarın en önemli kayması Afganistan'ın siyasi arenasında ortaya çıktı ve iç savaşlar daha da yoğunlaştı. Taliban grubunun Afganistan'ın askeri ve siyasi arenasında beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmasından dolayı, hızlı işgalin ilk günlerinde, Afganistan'ın birçok bölgesi savaşırsız ve kan dökülmeden işgal edildi. Siyasi hamlelerinin kaynağı halka açık ve görünür değildi (Mili, 1998: 122).

Bazı araştırmacılara göre Taliban'ın kendiliğinden ortaya çıktığını düşünülmektedir. Onlara göre bu hareket, kargaşaya, güvensizliğe, güçlü bir merkezi hükümetin olmamasına tepki olarak hırsızlık, yağma ve kamu mallarının yağmasını önlemek için oluşmuştur. Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler Taliban oluşumunu bölgesel politikaları doğrultusunda değerlendirmişlerdir. Taliban'ı doğrudan Pakistan Askeri İstihbarat Teşkilatı'nın (ISI) oluşturduğuna inanmaktadırlar. Buna karşın bazı araştırmacılarda ABD ve İngiliz istihbarat birimleri, CIA ve MI6'nın dolaylı olarak bu örgütü yarattığını ifade etmişlerdir. Eski Başbakan Benazir Butto, Pakistan'ın Afganistan'daki son gelişmelerdeki rolü ve Taliban adlı bir olgunun yaratılması üzerine BBC'nin Dünya Hizmeti ile röportaj yaparken şöyle söyledi: “CIA (Amerika Birleşik Devletleri Merkezi İstihbarat Teşkilatı) ve Pakistan, bu fanatikleri yarattı.” (Mili, 1998: 123) Nitekim Pakistan'ın Jamaat-e-Islami lideri olan Gazi Hüseyin Ahmet de “İmparatorluk komplosu devam ediyor çünkü Birleşik Devletler ve İngiltere Taliban'ı destekliyor” ifadelerini kullanmıştır (Mili, 1998: 122).

Pakistan Balucistan'ındaki Peştu Ulusal Partisi Başkanı Mahmut Han, açıkça Butto'yu uyarıyor: Afganistan'daki işlerde İslam âlimlerinin meselelerine müdahale etmeyin. Diğer Peştu ve Baluç politikacılar da Pakistan hükümetine benzer uyarılar yaptı (İkmal, 2000: 42). Taliban'ın Afganistan'daki oluşumunu iç ve dış boyutuyla değerlendirmek ve analiz etmek mümkündür.

Taliban'ın ortaya çıkışının iç boyutuna bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz. İktidar savaşı, Afganistan'da egemenliğin parçalanması, siyasi istikrarsızlık, birleşik cihat güçlerinin olmaması, iç savaş, etnisite ve milliyetçilik. Ayrıca, partiye dayalı bölünme, insanların umutsuzluğunun ve sıkıntılarının göz ardı edilmesi, Afgan cihat gruplarının ve parti liderlerinin kapsamlı bir hükümet kuramaması. Öte yandan, şiddet kültürü egemenliğinin teşvik edilmesi, El-Ain militanlarının mutlak egemenliği, Komünist partilerin bazı üyelerinin varlığı ve etkinliği, cihat partileri içindeki milisler, ulusal mülklerin yağmalanması, toplumda mal ve can güvenliği eksikliği, tekel konusundaki parti ve etnik savaşların yoğunlaşması, savaştan insanların bıkmaması, toplumda kültürel güçsüzlük ve maddi yoksulluk Taliban örgütünün çıkış nedenleri arasında gösterilebilir. Dış politika bakımından,

Burhaneddin Rabbani hükümetinin İran İslam Cumhuriyeti'ne yakınlığı, Hindistan ve Rusya'ya yeşil ışık yakması. Tüm etkenler Taliban adlı bir grubun ortaya çıkışına yol açtı. Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden ve özellikle Kabil'de Necibullah başkanlığındaki komünist hükümetin çöküşünden sonra ayrılıklar artmıştır. Ve aynı zamanda Afganistan'da cihat güçleri tarafından yönetilen İslami bir hükümetin kurulması ile birlikte Sovyetler Birliği döneminde cihat güçlerine farklı amaçlarla yardım eden ülkelerin politikaları Taliban örgütünü besleyen etkenlerden olmuştur. ABD, Suudi Arabistan, Pakistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran İslam Cumhuriyeti'nin bölgedeki rekabeti Taliban'ın ortaya çıkması için uygun bir ortam hazırlamıştır. (Haqju, 2011: 173)

2.10.1.Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Pakistan'ın Rolü

Pakistan siyasi, ekonomik, askeri krizi değerlendirerek Amerika ve İngiltere istihbarat servislerinin operasyonları ve Suudi Arabistan'ın mali desteği ile Afganistan'daki Taliban üzerinden Peştun siyasetine yön vermek istemiştir. Bazı araştırmacılarına göre bu grup, Afganistan'da Pakistan çıkarlarını koruyan istihbarat servisi (ISI) askeridir. Diğer bir görüşe göre Taliban İslami bir devlet kurmak için yola çıkan Pakistan dini okullarının talebeleridir. Diğer bir görüşe göre ise Taliban Amerika'nın oluşturduğu kukla bir örgüttür. Ama tarihsel kanıtlar ve diğer ülkeler ile ilişkilerine bakıldığında bu grubun elebaşları ve yöneticilerinin, Pakistan, İngiltere, Suudi Arabistan ve Amerika ile güçlü ilişkiler içerisinde oldukları anlaşılıyor. Bu nedenle batı devletler ve Pakistan'ın bu köktenci grubun oluşmasında yadsınamaz bir rolü olmuştur. Pakistan'ın Afganistan'daki Taliban örgütünü kullanarak iç siyasete müdahale etme isteği kendi pozisyonunu daha güçlendirme arzusundan kaynaklanmaktadır. Çünkü egemen bir devlet Pakistan çıkarlarını tehlikeye atabilir. Ayrıca Afganistan'da son yüz yılda hiçbir hükümet Taliban kadar Pakistan etkisi altında kalmamıştır. Savunma, güvenlik ve siyasi çıkar düşüncesi Pakistan'ın ulusal bölgesel ve uluslararası politikası ile hiç bu kadar uyumlu olmamıştır. Pakistan daima Afganistan'da çıkarlarını pekiştirmek peşindedir. Durand Hattı ve Peştunistan konusu bunlardan biridir. Herhangi bir etnik Afgan grup tarafından sağlanan ülke birliği ve ulusal hükümetin otoritesi Pakistan için endişe verici olmuştur. Savaşın zarar gören ve iflas eden bir ekonomi ve zayıf bir hükümet Pakistan'ın Afganistan'a hüküm sürmesinde yardımcı olmuştur. Nitekim Pakistan her zaman Afganistan'da

Pakistan çıkarlarını güden bir hükümeti kurma yolunda çalışmıştır. Pakistan'ın İslami Partiyi ve daha sonra Taliban'ı desteklemesi bu politik tutumdan kaynaklanıyor. Bu yüzden Pakistan etnik grupları ile yakınlığı olan Peştunların hâkimiyet kurmasından yana politikalar benimsemiştir(Aqchary, 2014: 66). Pakistanlı yetkililer ihtilafli konularda bu etnik grup ile daha iyi anlaşacaklarını düşünmüşlerdir. Pakistan'a göre Afganistan'da kendi etkisi altındaki bir hükümet şu yararları sağlayabilir:

- Stratejik derinlikle buluşma
- Afganistan'ın kullanılmayan kaynaklarına erişim
- Orta Asya'daki nüfuzunu yaymak için bir üs olarak Afganistan'ı kullanmak
- Orta Asya'ya giden yollara erişim;
- Durand Hattı sorununu ortadan kaldırmak

Pakistan Taliban'a sadece ekonomik ve siyasi olarak destek çıkmadı. Eğer el-Kaide 11 Eylül saldırılarında başarılı olmasaydı ve bu gurubu yaratanlar bunun farkına varmasaydı yakın zamanda bu radikal grup, kitle imha silahlarına da sahip olacaktı. Bu amaca ulaşmak için Pakistan 12 nükleer bilim adamından 6'sını Afganistan'a gönderdi. Pakistan'a göre, Peştunlar'a destek vermemek kendi güvenliğini tehlikeye sokabilir ve her an Peştunistan sorunu ortaya çıkabilirdi. Bu nedenle Amerika'nın Taliban'a savaş açması sonrasında da Pakistan Taliban'ı desteklemeye devam etti. Uzmanlar Afganistan'da Pakistan rolünün şeffaf olmadığı kanaatindedir. Amerika'nın Afganistan'a saldırısında, CIA projesi kapsamında Pakistan, bir yandan CIA siparişi ile Taliban'a muhalif Peştunları bir araya getirirken öte yandan ISI Taliban'ı desteklemeye devam etmiştir. Yayınlanan belgelere bakılınca CIA'nin adamı olan Taliban karşıtı Abdulhak'ın faaliyet bilgileri Pakistan vasıtası ile Taliban eline geçti(Aqchary, 2014: 67).

11 Eylül saldırılarından sonra Washington baskısıyla Müşerref, Afganistan'daki aşırı köktendinci Taliban rejimine desteğini sekiz yıl sonra kesti. Afganistan'a Amerika'nın ilk bombaları atıldığı gün, Pakistan istihbarat örgütü (ISI) başkanı görevden alındı. Halefi Hasan el-Haq'ın Müşerref ile aynı görüşü paylaştığı söylenmektedir. İstihbarat örgütünün başına gelen Hasan-ül Hak altı ay boyunca, ISI içerisindeki Taliban'la ilişkili unsurları temizledi. Ancak, ISI'nın eski ilişkilerinden

vazgeçip Amerika ile tamamen aynı yönde hareket ettiği de halen tartışılmaktadır. Suudi Arabistan Taliban'ın ana sponsoru ve destekçisi idi. Aşırılık ve terörü desteklemek Suudi selefi hükümetin politikalarından biriydi. Suudi Arabistan'ın, Vahhabi mezhebi ve Suudi ailesinin eline geçtiğinden beri Suudi Krallığının genel politikası bu tarz grupları desteklemek olmuştur. Afganistan'ın Sovyet işgali sırasında Suudi Arabistan Ziya-ül hak ile işbirliği içersinde Pakistan'da binlerce radikal dini okul açtı. Demokratik Halk Partisi zamanında ve Afganistan'daki Sovyet işgali sırasında, Körfez ülkeleri, özellikle Suudi Arabistan Afganistan- Pakistan sınırı yakınlarında medreseler inşa etti. Okullara iki Pakistan İslam Partisi yani Hafız Hüseyin Ahmet başkanlığındaki İslam partisi ve Fazlur Rahman başkanlığındaki İslami Ulama Birliği partisi önderlik etti. Bu partiler Müslüman Kardeşler ve Vahhabi görüşleri etkisi altında kalmıştır (Aryanafar, 2014: 23).

2.10.2.İran'ın Afganistan Politikası

Afganistan'daki devlet dönüşüm süreci son otuz yılda önemli derecede değişkenlik göstermiştir. Bu değişikliklerden bazıları İran İslam Cumhuriyeti'nin ve dış politikasının başarısının menfaatini sağlarken, diğerleri İran'ın çıkarlarına ve ulusal güvenliğine karşı olmuştur ve büyük oranda dış politika hataları olarak kabul edilmektedir. Afganistan'daki İran'ın dış politika kararlarının sonuçlarını değerlendirmek istiyorsak, 1992'de Afgan direniş hareketinin zaferi, İran da dâhil olmak üzere tüm anti-komünist aktörlerin başarısıydı. 1992 yılından bu yana devam eden Burhaneddin Rabbani'nin dört yıllık hükümeti bu Afganistan'daki siyasi ve hükümet tarihinde ikinci kez Fars dilli hükümeti olarak kabul edilir, başka bir başarıydı. Ama bu başarıyı sürdürmekte yetersiz kalınması bir başarısızlık olarak kabul edilir. Taliban'ın hakimiyet kazanması ki bu ortaya çıktıklarını tespit etme ve tahmin etme imkânımız olmadığı ve başarısızlığımız sonucu oldu ve Afganistan topraklarının yüzde 90'ına hakim olarak ve nihayetinde İran'ın gazetecileri ve diplomatlarının öldürülmesi İran'ın karar mekanizması için acı bir başarısızlık felaketi idi. Dolayısıyla, Burhaneddin Rabbani yönetiminin dört yıllık dönemi, İran'ın yararına olduğu için Peşaver anlaşması tarafından tanımlandığı üzere, arzu edilen ve beklenen bir sonuç olarak düşünülebilir (Shafae, 2005: 11).

Rabbani hükümetinin resmen ya da gayri resmi olarak on yılı aşkın sürmesi, beklenmedik ama arzu edilen kabul edilir. Çünkü Rabbani, dört yıllık görev süresinin ardından iktidarı devretmeliydi. Fakat çeşitli nedenlerle iktidar devretmeyi reddetmesi, acı olaylara rağmen Fars dillinin konumunu beklenmedik ve istenmeyen sonuçlara götürdü. Bu, yeterli bilgiye sahip olmadığımız, ancak Afganistan'da egemen olan 11 Eylül sonrası gelişmelerin büyük bir bölümünü kazanmayı başarmış bir gücü tanımamızı mümkün kılıyor. Ayrıca, Taliban'ın güç sahnesinden çıkarıldığı ve İran Afgan hükümetindeki dostluk pozisyonunun güçlendiği için de beklenen ve istenen bir durum halini aldı. Taliban rejiminin yıkılması İran'ın doğu sınırlarını tehdit eden büyük bir tehdidin yok olmasına ve İran'ın yanlısı grupların iktidara gelmesine yol açtı. Ancak son gelişmeler tamamen İran'ın çıkarına değildi. 2001'deki Bonn Zirvesi'nden 2002'deki anayasa Loya Jirga'sına kadar olaylar İran'ın aleyhine gelişti ve bu süreç İran'ın rolünün azaltılmasına doğru yavaş yavaş devam etti (Shafae, 2005: 12).

2.10.3.Hindistan'ın Afganistan Siyasetine Etkisi

1992 Nisan ayında Necibullah rejiminin yıkılması ile mücahitler iktidara geldi. Hint hükümeti İslami eğilimli hükümetin gelişinden mutsuz olmuş, ancak Burhaneddin Rabbani hükümetini desteklemişti. Bu hükümet farklı gruplara sahip olması nedeniyle uzun süre devam edemedi. Cihatçı gruplar arasında çok sert çatışmalar ortaya çıktı. Bu kargaşa o kadar arttı ki Afganistan'da istikrarsızlığın oluşmasına neden oldu. Örneğin, Hikmetyar grubundan roket yağmurları ve mermiler Kabil'e ağır hasarlar verdi. Benzer şekilde diğer gruplar arasında güç dağılımı yüzünden bir anlaşmazlık vardı. Bu durum bir ulusal birlik hükümetinin kurulmasını ve hayatta kalmasını engelledi. Bu gelişmelerin ardından, başlangıçta güney Afganistan bölgelerine kontrolü ele alan Taliban yavaş yavaş kontrol yelpazesini diğer bölgelere doğru genişletti. Sonunda Taliban Kabil'de iktidarı ele geçirdi. Bu hükümet Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından hemen tanındı. (İsmail Shafae, Siyaset Hind dar Afgannistan http://www.iichs.org/foregin_policy_articles/siasat-hend.docx. (2014).

Pakistan, Sovyetler Birliğine karşı Afgan mücahitleri organizasyonunu, koordinasyonunu ve eğitimde aktif rol aldı. Sovyetler Birliği ve Amerika arasındaki soğuk savaş ortamında bu faaliyetlerin hacmi ve boyutları genişletildi. Batı'nın desteği

ve bazı Müslüman ve Arap ülkelerinin yardımı ile dini okullarda ideolojik eğitimin ve organizasyonun sonucu bu sayı aniden olağanüstü yükseldi. Kabil'de Mücahidin hükümetinin iş başına gelmesi ile birlikte Pakistan, Afgan hükümetindeki unsurları yardımı ile Taliban hareketini oluşturmaya karar verdi (Aqchary, 2014: 74).

Bu grup Deo Bandi medreselerinde eğitim gören bir grup mutaassıp Peştunlardan oluşmaktaydı. Pakistan'ın bu gurubu oluşturmadaki amacı bir daha asla toprak meselesini gündeme getirmeyecek bir kukla meydana getirmektir. Ayrıca Pakistan, rakibi Hindistan'a karşı derin bir strateji oluşturmayı amaçladı. Pakistan askeri istihbarat ajansı ISI yardımı ile Afganistan'da etkili olan Taliban Hindistan'ın güvenliği için istenmeyen sonuçlara yol açtı. Kısa bir süre sonra Kabil'de Hint elçiliği kapatıldı ve Taliban'la diplomatik ilişkiler kesildi. Çünkü Hindistan hükümeti Taliban'ı Afganistan'ın resmi hükümeti olarak kabul etmedi. Dahası yayımlacı Taliban ideoloji Hindistan güvenliği için bir tehdit olarak kabul edildi. Güvenlik ve ülke bütünlüğü bakımından Hindistan'ın Jammu ve Keşmir bölgesinde Taliban zihniyeti çok tehlikeliydi. 1994 yılında bu eyalette Hindistan hükümeti Müslüman nüfusun huzursuzluğu ve hoşnutsuzluğu ile karşılaştı. Dahası bu örgüt mücavir bölgelere de huzursuzluk yaymaya başladı. Diğer taraftan, Pakistan'da siyasi çevrelerin rekabet ve düşmanlık hedefinde Hindistan vardı. Pakistanlılar rakibi ile mücadele içinde ve Keşmir meselesini canlı tutmak niyetindeydi. Hindistan'ın Keşmir vadisinde terörist faaliyetlere katılan gruplar şunlardır: (Cemaat Ensar El-Ansar veya Ceş-E-Muhammed) İslam'ın bir hizmetçisi, Tayyibe Ordusu, Hizbul Mücahidin grupları, Alamral grupları, Jammu ve Keşmir İslam Cephesi, Al-Badri, Cemaat-i-Halk ve Ulus kızları... Çoğunluğu Keşmirli olan Mücahidin Partisi hariç bölgedeki diğer oluşumlar 2000 yılında çıkartılan yasa ile terörist grup kapsamına alınarak Hint yetkililerce faaliyetleri yasaklandı(Aqchary, 2014: 75).

2.11.Taliban'ın Çöküşü ve Uluslararası Toplumun Afganistan'da Yeni Bir Hükümet Kurma Çabası

Afganistan'daki Taliban rejimi yönetimi takip ettiği aşırı tutumundan dolayı Birleşmiş Milletler başta olmak üzere dünyaca yaygın eleştiriye maruz kalmıştır. Bunun yanı sıra Taliban, ülkede bulunan Usame bin Ladin ve el Kaide terörist grubuna kucak açtı. Taliban'ın varlığının yanı sıra Bin Ladin, asker eğitmek, silah

satın almak ve satmak, diğer cihazçılarla koordinasyon kurmak ve yeni terörist planlarını harekete geçirmek için Afganistan'ı mümkün derece kullandı (Rahmani, 2012: 51).

Afganistan'daki bu varlığın ardından Usame Bin Ladin, Ağustos 1998'de ABD büyük elçiliği bombalaması olayında Bill Clinton tarafından fail olarak gösterildi ve Bill Clinton Afganistan'daki El-Kaide eğitim kamplarına füze saldırısı başlatma emri verdi. Aynı zamanda (1999) Birleşik Devletler Bin Ladin'i Taliban'dan istemiş, ancak bu talep reddedilmişti. Afgan topraklarını kullanarak El Kaide şebekesinin 11 Eylül 2001 saldırılarını gerçekleştirmesi Afganistan'da savaşın başlamasına neden oldu (Rahmani, 2012: 51).

11 Eylül 2001 olayından bir hafta sonra Amerika Birleşik Devletler başkanı George Walker Bush, Usame bin Ladin'in ana zanlı olarak tespit edildiğini söyledi. Bin Ladin o dönemde Afganistan'da yaşıyordu. Böylece 20 Eylül 2001'de ABD Kongresi konferansında Başkan Bush Kongrenin onayı ile Taliban'a son beş şartı belirledi:

1. Tüm El Kaide liderleri Birleşik Devletlere teslim edilecek
2. Taliban hapisanelerindeki tüm yabancı uyruklu tutsaklar serbest bırakılacak ve Birleşik Devletlere teslim edilecek
3. Tüm terörist kampları kapatılacak
4. Tüm teröristler ve hamileri yetkililere tanıtılacak ve teslim edilecek
5. Birleşik Devletler adına General Tom'a tüm terörist kamplarına erişim izni verilecek.

Bu konferansta George Bush şu ifadeleri belirtmekteydi: *“Bize teröristleri vermeler, yoksa kendileri kendi kaderlerini paylaşacaklar”*(Farzan, 2010: 117).

Afgan hükümeti Pakistan'daki elçiliği aracılığı ile şu açıklamayı yaptı: *“Birleşik Devletler, bin Ladin'in 11 Eylül saldırılarına karıştığına dair herhangi bir kanıt sunmadı ve hükümetin kendisinin de böyle bir kanıtı yok. Bin Ladin'in ülkede konuk olduğunu açıkladı ve Taliban ve Peştun geleneğine göre, ev sahibi her zaman misafirperver olmalıdır. Ve ayrıca onların sığınma hakkı da vardır”*. Taliban, 11 Eylül olayları için ABD Hükümetine üç teklif önermiş, ancak ABD tarafından her üçü de reddedilmiştir. (Farzan, 2010: 118) Tabii ki, Taliban, Bin Ladin'in Birleşik

Devletlere doğrudan gönderilmesi yerine Bin Ladin'i üçüncü ülkeye teslim etme teklifi de dâhil olmak üzere başka planlar önerdi. Ancak George Bush bunları reddetti (Stozi, 2007: 192).

Nihayetinde Taliban bin Ladin'i ABD'ye vermeyince ABD hükümeti askeri operasyonunu 7 Ekim 2001'de Afganistan'da başlattı. Yaklaşık bir ay süren savaştan sonra Taliban rejimi çöktü. Fakat ABD liderliğindeki terörle mücadele koalisyonu güçleri Afganistan'daki Taliban mevzilerini bombalamaya ve Taliban rejimini yok etmeye devam ederken Birleşmiş Milletler Ahzar İbrahimi liderliğinde siyasi bir çözüm yönünde geniş faaliyet başlattı. BM bir yandan birbirleri ile çatışan Afgan grupları arasında siyasi bir uzlaşma sağlamaya çalışırken öte yandan, 6+2 (Afganistan'a komşu 6 ülke + Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu) ile müzakerelerine devam etti. Geçmişin aksine bu kez Afgan grupları ve bölge ülkeler çeşitli farklılıklarına rağmen Afganistan meselesine siyasi bir çözüm getirilmesi konusunda anlaşılabilir (Stozi, 2007: 194).

Afganistan sorununa siyasi bir çözüm bulmak için BM ve 6+2 ülkelerinin Bonn Anlaşması'na kadar gösterdiği çabalar şunlardır:

- 1- 6+2 ülkeleri, 11 Kasım 2001'de New York'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'nde toplandı ve Sekiz önemli konu üzerinde anlaşma sağlandı. Bu grup bir yandan Terörü kınadı ve öte yandan, Afgan halkının Taliban rejiminin baskısından kurtulacağına dair söz verdi. Bu bildiriye siyasi bağımsızlık, Afgan egemenliği ve toprak bütünlüğü de vurgulandı. Ek olarak, geniş tabanlı ve tüm etnik grupların yer alacağı bir hükümetin seçim yoluyla kurulacağı ve komşu ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olacağı da vurgulandı.
- 2- 13 Kasım'da, Birleşmiş Milletler Afganistan Özel Temsilcisi Ahzar İbrahimi, farklı gruplarla görüşmesinin ardından, Afganistan'daki durum ve savaştan zarar gören bu ülkeye yönelik siyasi yaklaşımlar hakkında BM Güvenlik Konseyi'ne rapor sundu. Bu raporda İbrahimi, Afganistan'ın dönüşümü için İran'ın ve Pakistan'ın olumlu rolünü vurguladı. Yardımcısı Frans Winderl'in desteğini alan İbrahimi, nihayet Afgan çatışmasını çözmek için beş maddelik bir plan önerdi. Bu planda, Ptersberg (Bonn) konferansının gerçekleştirilmesi tartışıldı ve değerlendirildi (Rahmani, 2012: 54).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA BARIŞI SAĞLAMA ÇABALARI VE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

3.1.Afganistan'da Barış Süreçleri

Bir coğrafi birim olarak Afganistan BM ailesinin bir üyesi ve İslam dünyasının da bir parçasıdır. Diğer İslam ülkeleri gibi kalıcı dini, milli ve tarihi değerlere sahiptir. Ülkenin tarihi ve din kültüründe barış kelimesi tek kelimeyle mutlu ve kutlu anlamına gelir. Barışın herhangi bir toplum için hayati bir öneme sahip ve ciddi bir sahip olduğuna şüphe yoktur. İnsan toplumları, geleneksel, modern ve post modern gibi her durumda barış kesinlikle bir zorunluluktur. Afganistan da bu kaideden istisna değildir. Fakat asıl soru şu ki, Afganistan Hükümeti bu barışçıl iddiaya meşru bir iddia olarak erişebilir mi? veya esasen bugüne kadar barışa ulaşmak için seçtiği yol yanlış yere mi götürdü?

3.1.1.Afganistan'da Barış Sağlamak İçin Kalkınma

Etnik grupların yönetiminde barışın en önemli değişkenlerinden biri olan kamusal politika çerçevesinde, kalkınma odaklı politika ve stratejilerin benimsenmesini sağlamaktır. Marksist ve Marksist olmayan bilim insanları, etnisitenin, iletişim ve ulaşımın sınırlı olduğu geleneksel bir toplumun koşullarının göstergesi olduğu üzerinde hem fikirdirler. Böylece sanayileşme, kentleşme ve eğitimin yaygınlaşması sonucunda genelleşme, özelleşmenin yerini alır ve etnik grupların daha büyük toplulukta entegrasyonu kaçınılmaz hale gelecektir. Gelişmenin çeşitli boyutlarından ekonomik ve kültürel boyut (eğitim ve iletişim) barış sağlamada daha önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanda ekonomik ve kültürel gelişme, iki nedenden dolayı önemlidir: Birincisi, toplumsal boşlukların tikanıklığını bozan, bireylerin kimliğini çoğaltmaya ve yaymaya yardımcı olan sosyal hareketliliği teşvik eder. İkincisi, geleneksel etnik ve geleneksel çıkarların genelleştirilmesi yoluyla gelişme, etnikötesi

süreçlere doğru hareketi güçlendirir. Buna göre, geniş bir yelpazede sosyal bilimciler, kalkınma ve modernleşme konuları, geleneksel toplum ve sanayi toplumunun analizinde, geleneksel sadakati ve etnik farklılıkların modernleşme sürecinde ortadan kalkacağına ve işlevsel rollerin yerinde önem kazanacağına inanıyorlardı. Müzakere, pazarlık ve diyalog politik yaşamın temelini oluşturacak ve tolerans, birleşik olan alt kültürlere çoğulculuk ve saygı şeklinde müsamaha gösterilecektir (Arma, 1997: 73). Gerçekten de, modernizasyon paradigmasının sosyal bilimler üzerindeki egemenliği, geleneksellikten moderne, basitten komplekse, özencilikten genellemeciliğe kadar toplumsal değişim süreci anlamına gelmektedir (Astavnin, 1997: 9).

Ekonomik sorunlar, etnik krizlerin ana nedenlerinden biridir; ekonomik büyüme ve gelişim, ulusal bir kapitalizm, birleşik bir ulusal pazar oluşturulması, ilişkilerin genişlemesi ve ortak menfaatlerin yaratılması, yakınma ve bütünleşme yaratmada önemli bir rol oynamaktadır. İletişim gelişimi ayrıca bireylerin sosyal ilişkilerinde değişikliğe neden olur. Bu durumda, grup profilleri, duygusal ve kişisel duygu yönleri zayıflar: Birey ve grup kimliği yerini örgütsel kimlik alır, gruplar arası uyumsuzluk, çeşitlilik ve farklılık yerini bütünlük ve birlik alır. Eğitimin genişletilmesi, bir yandan toplumsal hareketliliğe ve kimliğin yayılmasına yol açarken, diğer yandan ortak norm ve değerlerin kurulması ve kurumsallaşması yoluyla toplumsallaşma ve birleşme görevini yerine getirmektedir. Bir topluluğun tüm sakinlerinin zevk, talep ve beklentilerine yakın olduğu toplu iletişim araçları, toplumların izole ve izole edilmiş durumlardan çekilmesine neden olur. Jean Caseno ve diğerlerinin "kitle oluşturma" dediği süreç budur. Yani, topluma toplu medyanın girmesiyle birlikte, ayrı ayrı alt kültürler ve özel kültürler kaybolur ve bir toplumun tüm sakinleri benzerlik kazanmaya başlar ve yaşam biçiminde istek ve arzularında, kitle iletişim araçlarının kendilerine sunduğu kalıpları izler. Bu süreç, ulusal sınırları olan bir coğrafi bölgedeki tüm insanların kitlesi olarak düşünülür (Saroukhani 1996: 87-88). Bir yandan eğitim diğer yandan kitle iletişim topluluğun taleplerini sunduğu zaman ve birbirlerinin zevklerini birleştirdiği zaman ister istemez bu topluluk barışa doğru adımlar atmış olur.

3.1.2.Afganistan'da Ulusal Birliği Sağlama abaları ve Ulus İnşası

Otuz yıl süren savaş ve krizden sonra, özellikle geçmişin egemenliğini etkisiz hale getiren kanlı bir iç savaşın ardından, Afgan halkı demokratikleşme dönemi olarak adlandırılan bir dönemdedir. Bu ağda, demokratik ilkeler ve değerler politik meşruiyetin kaynağı olarak görülüyor. Demokratik politikalar gündemdedir ve Afganistan, halkların ve ulusların katılımı ilkesine dayanan yeni bir siyasi sisteme sahiptir. Taliban sonrası dönemi üç aşama olarak ele almak gerekir. Bu üç aşamada geçici hükümet, geçiş hükümeti ve seçilmiş hükümet yer almaktadır. Biz de, bu üç aşamada Afganistan'dakalıcı barışı sağlamak için etnik bölünmelerin yönetimi ile ilgili demokratikleşme yaklaşımlarınıdeğerlendireceğiz.Geçiş ve geçici hükümet aşamaları geçici bir süreç olduğundan, anayasa ve seçilmiş hükümet ve bunların çerçevesinde kabul edilen resmi ve gayri resmi yaklaşımlara odaklanacağız (Motahari, 2008: 231).

Bu bağlamda etnik gruplar bölünmesini yönetmeye yönelik eylemler ve yaklaşımlar, Afganistan'ın gelecekteki siyasi ve etnik ilişkileri üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olacaktır. Ayrıca, bu yönelimler ve yaklaşımlar etnik grupların mevcut ve gelecekteki yönetimi ve karar alma süreçlerine onların katılımı için daimi ve resmi bir mekanizma oluşturmaktadır.Afganistan'da kalıcı bir barış tesis etme sürecinde etnik bölünmeleri yönetmenin ana eksenini yakınsama ve ulus inşası oluşturuyor. nceki bölümde de belirtildiği üzere,günümüz yazarlarının varsayımları ve düşünceleri şoyledir: Afganistan'da kalıcı bir barış tesisi sürecinde entegrasyon ve mezhepsel bölünmelerin yönetimi insan odaklı olmalıdır. Kalıcı barış tesisi için, etnik grupların korunmasını ve bunun iktidar yapısındaki orantılı ve dengeli katılımını vurgulamak yerine onları etnik ötesi ve ulusal yüce yaklaşımlar etrafında birleştirecek organize kurumsal eylemlere ihtiyaç vardır(Changizada ve Sahrayı, 2015: 72).

Bir başka deyişle, ulus inşasının Afganistan'da kalıcı bir barış inşa etmeye odaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla, bu ülkedeki siyasi mühendisliğin ana amacı, etnik bölünmeleri zayıflatmak ve bu bölünmeleri sınıf, cinsiyet vb. gibi diğer toplumsal bölünmelerle değiştirmektir. Bunun için, dengeli etnik katılım üzerinde durmak, etnik kimlik temelinde bir sosyal yapıyı meşrulaştırmak veya etnik kimlik

söylemini korumak doğru bir yaklaşım değildir. Ancak, etnik grupların katılımı üzerine yapılan vurgu, mevcut durumdaki muhtemel güçlüklerle uğraşmaksızın barış için ulus inşası olan nihai hedefe ulaşma vasıtasıdır. Halkların iktidara orantılı katılımının tek amacı, etnik gruplar değil de barış için ulusal birlik sağlamayı ve yakınlaşmayı hedefleyen bir araç olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bütün etnik grupların katılımıyla ilgili anayasada ve resmi politikalarda vurgunun birlik oluşturma uğruna yapıldığını söylersek yanlış olmaz. Temel amaç, etnik kökenin artık siyasi karar alma yapısının varlığının temelini oluşturmadığı ve bunun sadece dönemlik bir ortaklık olduğudur. Fakat bireyler, etnik kökene ve ırk kökenine bakılmaksızın, basitçe vatandaşlık haklarını ve görevlerini seven bireyler olarak siyasi ve sosyal süreçlere katılırlar. Ulus-inşası ve birlik oluşturma endişeleri, bir etnik gurubun diğer halklar üzerinde denetim ve kontrole dayanan bir yaklaşım zeminini de açabilir. Bu, Afganistan'da barışın karşılaştığı en büyük zorluklardan biridir ve bazı siyasiler bu tehdidi defalarca dile getirmişlerdir (Motahari, 2008: 233).

3.1.3.Afganistan'da Vatandaşlık Haklarına Dayalı Ulusal Kimlik

Ulusal kimliğin etnik göstergelerinden biri, başka bir deyişle ulusal kimliğin temeli vatandaşlık sisteminde yatıyor. Eğer toplumu yöneticiler ve yönetilenler olarak iki kutba bölersek, yöneticiler kutbunda farklı siyasi rejimlerin olduğu gibi toplumun alt sınıfını oluşturan yönetilen kutbunda da iki tür yönetilen sistemin olduğunu görürüz: vatandaşlık sistemi ve raiyet sistemi. Raiyet sistemi, ayrımcılık ve eşitsizlik üzerine kurulu olup gruplar hiyerarşik olarak güç merkezine olan yakınlığa göre sıralanıyor. Fakat vatandaşlık sistemi, etnik ve dilsel kriterler ne olursa olsun, toplumdaki herkes için aynı haklara ve sorumluluklara dayanır. Bu nedenle, vatandaşlık kimliğinin, diğer kimliklerin (etnik, dini vb.) yoksun olduğu eşitliğe dayanan özelliğe sahip olduğu söylenmektedir (Kastilz, 2001: 47).

Vatandaşlık sistemi aynı zamanda çoğulcu özelliğe sahiptir; çünkü etnik köken, dil vb. bakılmadan bir ülkede yaşayan tüm bireyler için aynı haklara ve görevlere sahiptir. Dolayısıyla, vatandaşlık hakları aslında insanların vatandaşlık statüsüne sahip oldukları yasal düzenlemedir. Vatandaşlık sisteminin önemi, eşitlik ve çoğulculuk açısından çok etnikli toplumlarda gizlidir. Ayrıca, vatandaşlık hakları,

aslında birçok etnik krizin çok etnikli toplumlarda bu hakların ihlalden kaynaklandığı bir dizi sivil, siyasi ve sosyal hak ve özgürlüklerdir. Dolayısıyla, vatandaşlık haklarının sağlanması, birçok etnik çatışma ve gerginliği azaltabilir ve uzlaşma ve barış inşa etme için bir platform sağlayabilir. Afganistan'ın yeni anayasasındaki düşünce, sivil hakların örneklerinin (sivil, siyasi ve sosyal) tanınmış ve vurgulanmış olduğunu gösteriyor (Asas, 2007: 4).

Geçmişte aşiretçilik ve kabilecilik sistemi Afganistan'daki yönetim sisteminin baskın şekli olmuştur. Bu sistemin demokratik olmayan rejimlerle uyumlu olduğu gibi, vatandaşlık sistemi de demokrasiyle uyumludur. Demokratik olmayan rejimlerin başlıca özelliklerinden biri, rasyonalizmi ve demokrasiyi ortadan kaldırmaktır. Bu rejimler, ulus oluşumunu önlemeye çalışır; böylece toplumun insanları tamamen raiyet olarak kalmaktadır. Faşizm ve Nazizm gibi modern demokratik olmayan rejimlerin de ulus inşasına başlamış olduğu doğrudur, ancak bu ulusun ırk ve etnik bir doktrin temelinde zorla oluşturduğu ve aslında bir tür modernist raiyetçilik olduğu aşikârdır. Demokratik olmayan sistemlerin raiyetçiliğe oranla karşılaştırıldığında, demokratik rejimler sadece vatandaşlık sistemine adapte edilir ve aslında demokrasinin ortasında vatandaşlık sistemi doğar (Payam, 2006: 3). Öte yandan vatandaşlık sistemi, ulus inşası sürecinin temelini oluşturmaktadır. Çünkü çoğulculuğu kabul eden ve toplumdaki herkesin eşitlik vurgusu ile vatandaşlık sistemi, ulus inşası ve ulusal bir kimliğin oluşturulması için uygun bir zemin sağlar. Aksine, dil, ırk ve etnisite gibi fiziksel faktörlere ait olma duygusuna dayanan faşist ve mekanik ulus oluşturma, etik ve pratik işlevleri olmayan ırksal ve etnik doktrinlerdir. Modern uluslar o kadar çok ırksal ve etnik çeşitliliğe sahiptir ki ulus inşası sürecinde fiziksel unsurların rolünün büyük ölçüde azaldığı, bununla birlikte ortak hedefler ve ortak yaşamın iradesi ulus inşasının temelini oluşturmaktadır. Kuşkusuz, bir ülkede, ortak bir sebep ve ortak yaşamla ulus inşasının temelini oluşturulduğu zaman toplum her türlü ayrımcılıktan uzak olacak ve barış içinde birlikte yaşayacaktır (Ashuri, 2005: 7).

Geçmişte Afganistan, demokratik olmayan bir sistemin kurulması için raiyetçilik içinde olmuştur. Çünkü Afganistan'da geçmişteki demokratik olmayan rejimlerin ürünü, raiyetçilik ve aşiretçilik sisteminin kurulması ve güçlendirilmesidir.

Afganistan'da vatandaşlık sisteminin yokluğunda, yapılan etnik ve ırksal entegrasyon ve etnikleşme tek yaklaşım olmuştur. Peştun ırksal ve etnik kriterlere dayanan ve etnik milliyetçiliğe (Paştunizm) dayanan ulus kurma çabaları, Afgan toplumunun karmaşık çok etnikli yapısı ile uyuşmadığı için tarihi bir başarısızlığa uğradı ve sadece ulusal bir kimlik krizine neden oldu. Çünkü bugün Afganistan'ın karşı karşıya olduğu şey, ulusal bir toplum olmaktan çok, parçalı bir toplum olduğudur. 11 Eylül'den sonra ulus inşası vatandaşlık sistemine dayanıyordu. Bu temelde, ulusal kimlik yalnızca ülkenin vatandaşı olma ile açıklanır ve tanımında başka hiçbir faktör söz konusu değildir (Ashuri, 2005: 8).

Afganistan'ın yeni anayasası 4. maddesine göre şunu açıklıyor: Afganistan vatandaşlığına sahip kişilerin tümü Afganistan ulusudur. Afgan ulusu, Peştun, Tacik, Hazar, Özbek, Türkmen, Baloch, Peşeyi, Nuristani, Aimak, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Koçi, Brahui ve diğer kabilelerden oluşur. Afganistan anayasasına göre: ulusal kimlik yalnızca vatandaşlık sistemi ve Afganistan vatandaşlığı ile tanımlanır ve etnik veya dini faktör yoktur (Afganistan Anayasası, 2003: Madde 4). Afgan halkının ulusal kurucu parçaları olarak isimlendirilmesi, Afganistan'daki ulusal kimliğin çoklu olduğu gerçeğini vurguluyor ve kimlik çoğulculuğunun belirlenmesine ek olarak, tüm etnik gruplar ulusal kimlikler kadar aynı statüye sahiptirler. Ulusun oluşumunda çoğulculuk ve etnik grupların eşitliği üzerindeki bu vurguyu göz önüne alırsak, Afganistan'daki ulusal kimliğin vatandaşlık sistemine dayandığını ve diğer faktörlerin bunu tanımlama ve açıklama konusunda rol oynamadığını söyleyebiliriz. Afgan Anayasasının önsözü geçmişin adaletsizlik ve önyargılarını kabul ederken, Afganistan topraklardaki bütün insanların aynı olduğu ve bu yasanın zulüm, tiranlık, ayrımcılık olmadan ve sosyal adalete dayalı bir toplum yaratmayı amaçladığı öngörülüyor; İnsan onurunun korunması ve insan hak ve özgürlüklerinin korunması herkes tarafından hazırlanmış ve onaylanmıştır. Bununla birlikte, vatandaşlık sistemi üzerinde ulusal kimliğin temeli ve vatandaşlık haklarına vurgu, kalıcı bir barışın kurulmasında önemli bir role sahiptir. Çünkü çok uluslu toplumlarda kalıcı bir barış yaratılması, etnik çeşitliliğin benimsenmesi ve vatandaşlık sisteminde yatan eşitlik vurgusunun yapılmasını gerektirir. Her kabile etnik grubu egemen rejimde daha fazla ayrıcalık kazanmaya çalışırsa farklı yaklaşımlar ortaya çıkıyor. Vatandaşlık sistemindeyken, tüm vatandaşlar için olumlu bir durum yaratma çabaları önceliklidir.

Dolayısıyla kapsamlı bir ulusal hükümet ancak vatandaşlık sistemi çerçevesinde gerçekleştirilebilir (Ashuri, 2005: 10).

3.1.4.Bonn Konferansı'nda Güç Paylaşımı

Bugün Afganistan'da demokratikleşme sürecinin başlaması Bonn Antlaşması'na dayanıyordu. Taliban'ın çökmesinin ardından çeşitli Afgan grupları uluslararası topluluğun gözetiminde Bonn'da bir araya geldiler. 27 Kasım 2001'de Bonn Zirvesi yapıldı ve Afgan gruplarının temsilcileri 9 gün boyunca gruplar halinde bir araya geldi. Afganistan'ın gelecekteki siyasi rejimi tartışıldı. Bu görüşmelerin sonucunda, oluşturulacak bir koalisyon hükümeti çerçevesinde gruplar ve kavimler arasında bir iktidar paylaşımı yapılacağına dair anlaşma imzalandı. Ana hedef, demokrasiye geçiş için siyasi mekanizmanın belirlenmesiydi. Antlaşma, Afgan halkının demokrasi, çoğulculuk, sosyal adalet ilkelerine ve tüm etnik grupların katılımına dayalı politik geleceğini belirleme gereğini vurguluyordu. Bu amaçla geçici bir hükümetin kurulması, geçiş hükümeti, anayasalar ve seçimler için sınırlar, yöntemler ve nihayetinde halkın temsilcilerinden oluşan tamamen seçilmiş bir hükümet kurulması için açık bir zaman çizelgesi oluşturuldu. Bonn Anlaşması, geçici bir hükümet yapısını (ara hükümet) tanımlar ve hükümetin demokratik bir devlete geçişi için bir zaman çizelgesi hazırlar. Geçici hükümet altı ay iktidarda kalacaktı. Yani bir geçiş hükümeti seçmek için acil Loya Jirga (Büyükler Meclis) kurulması olasılığı sağlanacak sürece devam edecekti. Hamid Karzai geçici hükümetin başkanlığına getirildi ve Afganistan'daki etnik grupların nüfusu ve gücü ile orantılı olarak uygun bir konuma geleceği şekilde bir kabine komisyonu oluşturdu. Bonn Antlaşması, tüm etnik grupların güç ve karar alma süreçleri içerisinde olması gerektiğini birkaç kez vurguluyor ve açıkça, etnik, coğrafi ve dini kombinasyonun saygı gören kapsamlı bir hükümetin kurulmasının, barış ve huzurun tesis edilmesinin ve ilerlemenin tek yolu olduğunu belirtiyordu. Örneğin, bu anlaşmanın 4. Maddesinde şunlar belirtilmiştir: Geçici hükümet ve acil Loya Jirga bağımsız özel komisyonu, kadının ve tüm etnik ve dini cemaatlerin geçici yönetim ve acil loya jirga'ya idaresine katılımını sağlayacaktır (Muvafiqatnamayı Bonn, 2002: 317).

Sözleşme ayrıca Afganistan'daki yapıların ve politikaların uluslararası insan hakları standartlarına ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak oluşturulması ve

uygulanması gerektiğini belirtti. Etnik bileşim açısından, geçici hükümetin yapısı 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara, 3 Özbek ve geri kalanına diğer azınlıkların katıldığı bir güç dağılımına dayanıyordu. Geçici hükümetin altı aylık süresinde, Acil Durum Loya Jirga, geçici hükümeti feshetmek ve Bonn Anlaşması uyarınca iki yıl geçiş hükümetini kurmak üzere toplandı. Geçiş hükümetinin ana görevi, anayasayı hazırlamak için Loya Jirga'nın toplam anayasanın taslağını hazırlamak ve onaylamak ile sonuçta seçilmiş hükümet ve temsilci için zemin oluşturmaktır. Geçiş hükümetinin yapısı da etnik kökene göre oluşturulmuştu. Tacik Yunus Kanuni'in içişleri bakanlığından çıkartılıp yerine Peştun Tac Muhammed Wardak'ın getirilmesi hariç herhangi bir değişiklik yapılmadı. Aslında, Peştunlar, Taciklerin iktidar yapısındaki yerinin nüfusundan daha fazla olduğunu ve bu tür bir etnik kompozisyonun Peştunların zararına olduğunu iddia etti. Acil Loya Jirga tartışmalarında ırksal ve etnik sorunlar göreceli olarak önemsizdi ve bir dizi siyasi, ekonomik ve güvenlik önlemi geçici devlet görevleri olarak kabul edildi. Geçiş hükümetinin etnik bileşimi: 16 Paştun, 7 Tacik, 5 Hazar, 3 Özbek ve geri kalanı diğer azınlıklardandı. Kuşkusuz, eğer bu paylaşım düzgün bir şekilde uygulanırsa ve her kavim kendi gücüne sahipse, çatışma için sebep kalmaz ve herkes barış ve huzur ortamında yaşamaya devam edecektir (Sana, 2005: 18).

3.2.Afganistan Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Uygulanması

Ülkelerin dış politikası, ulusal egemenliğin güçlendirilmesi ve sosyal adaletin sağlanmasından daha ziyade, yönetim biçimi, okuma yazma oranı ve genel kültür düzeyi, ekonomik, sosyal ve politik ilerleme, askeri güç, demokrasinin yaygınlığı, demokratik bilinç, uluslararası ilişkiler konularına dair bilgi sahibi olmak ve uluslararası ve bölgesel örgütleri amaca uygun kullanabilmek gibi bir çok etkenin bir arada olmasından doğrudan etkilenir. Ayrıca dış politika; parlamento, ilgili bakanlıklar, önde gelen partiler ve sivil toplum kuruluşları gibi ulusal kuruluşlarla uyum içinde olduğu zaman başarılı olur. Başka bir deyişle dış politika, ilhamı ilk etapta yerli politikadan alır, düzenlenir ve son olarak da ülkenin yüksek menfaatleri göz önüne alınarak uygulanır. Komşu ve bölgede ülkelerin iç politikasına genel hatları ile aşina olmak ve ticari ya da askeri bakımdan ilişkide olduğu ülkelerin politikasına hâkim olmak dış politikada başarılı olmakta oldukça önemlidir. Hatta bir ülkenin tarihi, coğrafyası, tarımı, endüstrisi, madenleri ve dış siyaseti gibi konularda

bilgi sahibi olmanın dış politika üzerinde önemli bir etkisi vardır (Kazimi, 2014: 238).

Son olarak bilgi, eğitim ve uluslararası ilişkilerde deneyim, yabancı dil edinimi, dış politika diplomasisine hâkimiyet diplomatların başarılı olma koşullarındandır. Afganistan gibi ülkelerin dış politikada başarılı olması için en önemli faktörler uluslararası kuruluşların yönetim politikalarına ve hedeflerine aşina olmak ve onlardan faydalanmaktır. Uluslararası kararlar ve antlaşmalardan haberdar olmak ve onları ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanmak dış politikada başarılı olmak bakımından oldukça önemlidir (Amid, 1990: 218).

Afganistan'ın etkin dış politika yürütmesi için diğer uluslar içinde gerekli olan bazı hususlara riayet etmesi gerekmektedir. Nitekim güçlü batılı ülkelerin iç politikadaki normları diğer ülkeleri de bağlayıcı şekilde etkilemektedir. İç politik unsurlar da şüphesiz bir ülkenin dış politikadaki karakterini oluşturmaktadır. Afganistan'ın dış politikada dikkat etmesi gereken normlar şunlardır:

- Milli egemenlik ve toprak bütünlüğü. Ulusal egemenliği ve toprak bütünlüğünü koruyamayan toplumlar önceden BM üyesi olsa bile zayıf ve uygunsuz bir dış politikaya sahip olur. Diğer ülkeler tarafından tanınmaz.
- Halk iradesine dayanan yönetim ve demokrasinin güçlendirilmesi aktif dış politika için önemli ölçüde etkilidir. Kadın ve erkek eşitliğini sağlamak da oldukça etkilidir.
- İnsan hakları eşit vatandaşlık evrensel bildirgesini riayet etmek kaçınılmazdır. Evrensel insan hakları bildirgesini tanımak, Afganistan'a dünya çapında siyasi ve hukuki kişilik ve saygınlık kazandırır.
- Bağımsızlığı güçlendirdikten ve Birleşmiş Milletler üyesi olduktan sonra BM tüzüğünü kabul etmek. Afganistan gibi bir ülkenin dış politikasında oldukça önemlidir.
- İyi yönetim ve idari fesadı yok etmek Afganistan dâhil her ülkenin dünya gözünde saygı görmesi için hayati önem taşır. Bu yüzden bilinçli ve saygın dış politikaya sahip olmakla yakından ilgilidir.
- Afganistan'daki bürokrat ve diplomatların vatanseverlik hissiyle hareket etmesi ve milli iradeye saygı duyması. Afganistan'da yaşayan tüm halkların manevi ve kültürel

değerlerine saygı, iç ve dış politikanın başarıya ulaşması için ana koşuldur (Aziz, 2014: 3).

- Kapsamlı idarelerin oluşturulması, eğitilmiş ve işinin ehli insanları görevlendirmek dış politikanın yerine oturtulması için gerekli koşullardandır. Ülkenin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi sahibi olmak, devletin işleyiş şekline hâkim olmak, bir ya da birkaç yabancı dili bilmek her dışişleri çalışanının hem ülke içinde hem de ülke dışında başarılı olması için gerekli koşuldur. Dolayısıyla tüm bu etkenler ülkenin dış politikasının başarıya ulaştırılmasını sağlar

- Dışişleri bakanlığı ile diğer devlet kuruluşları ve bakanlık içerisinde siyasi ve idari birimleri arasında koordinasyon ve bilgi alışverişi bakanlığın ve dış politikanın başarılı olmasını sağlar.

Hepimizin bildiği üzere Afganistan'ın sosyal, ekonomik ve güvenlik problemleri vardır. Bu problemlerin Afganistan dış politikası üzerinde doğrudan etkisi vardır. Bu kısmen, seksenli yılların sonlarında eski Sovyetler Birliğinin Afganistan müdahalesi ve Afganistan komşuları özellikle Pakistan'ın Afganistan içişlerine karışmasından kaynaklanmaktadır (Rahmani ve Hossayni, 2012: 31). Dolayısıyla, Afganistan karmaşık siyasi ve toplumsal yapıya sahip olduğundan dolayı dünya ülkeleri arasında kamu diplomasisi araçlarının kullanıldığı merkezlerden biri sayılır. Afganistan'daki eski siyasi sistemin ve kukla liderlerin başarısız olmasının nedenlerinden biri, kamu diplomasisi aracının etkili bir şekilde kullanılamaması olmuştur. Bu liderler, bu ülkede yaşayan insanlara kendi görüşlerini empoze edememişlerdir (Sharifi, 2007: 32).

Afganistan'ın 2003'te kabul edilen yeni anayasası ülkedeki tüm farklı etnik grupların temsilcileri tarafından onaylanmıştır. Ülke çapında bir başkanlık ve parlamento seçimlerinin gerçekleştirilmesi, apolitik milli ordu ve ulusal polis güçlerinin yeniden oluşturulması, ulusal egemenliğin korunması, ulusal ve uluslararası kuruluşlarda Afgan genç erkek ve kız çocukları için yüksek öğretim öğrenme alanlarının sağlanması, Siyasi partilerin faaliyet özgürlüğü, Yürürlükteki ulusal hukuk ışığında ulusal ve uluslararası düzeyde Vakıflar ve kurumlar bu anayasanın dikte ettiği kurallardan bazılarıdır (Sharifi, 2007: 35).

Afganistan gelecek nesli için uluslararası normlara uygun bir hükümetin oluşturulması için şimdiye kadar aşağıdaki olumlu adımlar atılmıştır: Özgür basın, ifade özgürlüğü, siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik özgürlüğün sağlanması, İslam hukukuna uygun kadın işleri bakanlığı oluşturulması ve Afgan kadınların durumunu iyileştirmek amacıyla çalışması, bilgi ve kültür bakanlığı bünyesinde gençlik işleri bölümü oluşturulması, uyuşturucuyla mücadele bakanlığı oluşturulması. Ayrıca uluslararası normlara göre madenlerin çıkarılması, ekonomiyi kalkındırmak için girişimcilerin kapasitesini güçlendirmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde seminerlerin yapılması, 2014'e kadar Afgan ulusal güçleri ve yabancı birliklerin çekilmesi için uluslararası güçlerden güvenlik sorumluluklarının devri (Sharifi, 2007: 36).

3.3.Afganistan'da Barış Sağlama Sürecinde Karşılaşılan Engeller

Doğu-Batı arasındaki ilişkiler eski çağlardan beri çıkarlar üzerine kurulmuş olup değişik devletler döneminde farklı bir şekilde tanımlanmıştır. Hükümetlere yön verenler hizmet ettikleri yönetimin taleplerini karşılamak için mikro ve makro seviyelerde her zaman yeni bir dizayn ve yeni bir mekanizma oluşturmuşlardır. Afganistan'da barış sürecinin önündeki en büyük güçlüklerin çoğu büyük devletlerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesinden kaynaklanmaktadır (Arfani, 2011: 14).

Bu durum, ülkede barışı sağlamak konusunu en güncel meseleye dönüştürmüştür. Yeni siyasi düzenin kurulmasının üzerinden yıllar geçmesi ve uluslararası toplumun yaygın varlığına rağmen hala ülkede güvenlik ve barış sorunu her şeyden öndedir. Kuşkusuz, yıllarca savaş ve krize maruz kalan bir ülkede barış ve istikrarın sağlanması kısa sürede mümkün değildir. Ama Taliban terör örgütünün görece gerilemesinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen istikrar beklentisinin mümkün görülmemesi reformların çıkmasına engel teşkil edemez. Başka bir deyişle, güvensizliğin yayılması, muhaliflerin faaliyetindeki artış ve savaşın şiddetlenmesi mevcut durumu tamamen çıkmaza sokmuştur. Şiddetin sürmesi ve günden güne artması sadece ülkedeki sayısız krizlere neden olmakla kalmayıp ülkedeki uluslararası toplumun bazı üyelerinin davranış ve politikasını kendi kamuoylarında tartışmaya açmıştır. Örneğin ABD'nin Afganistan'da askeri varlığı ve ne elde ettiği konusu ABD kamuoyunda tartışılmaya başlamıştır (Khusruv Shahi, 2012: 1).

3.3.1.Barış Sürecinde NATO ve ABD'nin Afganistan Politikası

NATO, Avrupa'daki kendi üyelerinin güvenliğini sağlamak için Bosna ve Kosova'ya müdahale etti. Ama bu iş Avrupa sınırları içinde gerçekleştirildi. NATO'nun Afganistan'daki eylemlerinin özel bir yeri vardır. Çünkü NATO ilk defa Avrupa dışındaki operasyonlara katılmaktaydı. Bununla birlikte, 11 Eylül olaylarından sonra, NATO'nun o dönemki Genel Sekreteri 5. maddeye dayanarak terör saldırılarının faillerine karşı mücadelede Washington'a yardım edeceklerini açıkladı. Ancak Washington, NATO'nun müdahalesini kabul etmedi. NATO yardımı olmadan Afganistan'ı kendi emrindeki koalisyon ile işgal etmeyi tercih etti. Ancak, Afganistan'da işlerin daha karmaşık hal alması nedeniyle Beyaz saray, NATO'dan yardım alma fikrine kapıldı. Böylece NATO, Avrupa dışındaki ilk misyonunu tecrübe etmiş oldu. 2002'ye kadar Afganistan'da iki büyük uluslararası güç bulunmaktaydı. İlki (Sonsuz Özgürlük Operasyonunu) Amerika'nın başını çektiği güçtü. Bu grup Afganistan'daki El Kaide kalıntıları ile başa çıkmaya çalışıyordu. Bu kuvvetler daha çok Afganistan'ın güneyi ve doğusunda Peştun bölgelerinde konuşlanmıştı. 9.000 askerden oluşan bu gücün 7.000'i Amerikan askeri idi (Moradi, 2014: 19).

İkinci uluslararası güç ise NATO güdümündeki Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (ISAF) idi. Afganistan'ı desteklemek ve istikrara kavuşturmak için 2002 yılında Bonn'daki toplantıda oluşturuldu. İlk başlarda Afganistan'daki yabancı askerler başarılı olsa da bu kuvvetlerin faaliyetleri esnasında sorunlar ortaya çıktı. ISAF stratejilerinin uygulanma süresinin kısa olması, büyük üye ülkelerin küçük üye ülkelere itaat etmekte isteksizliği ve ayrıca ulusal ve uluslararası çıkar açısından üyelerin farklı olması başarısız olmasının nedenlerindedir. Bu sorunlardan dolayı Almanya, ISAF görevlerinin NATO'ya devri için BM Güvenlik Konseyine teklifte bulundu. BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile 2003 yılında NATO da bu grubun liderliğini devraldı (Moradi, 2014: 20).

Afganistan'daki NATO güçleri yavaş yavaş Kuzey Afganistan'dan ülke geneline yayıldı. 2003 ve 2004 yılında çoğunluğu Alman ve Fransız olan NATO askerleri kuzey Afganistan'da yerleşti. Bir sonraki adımda ve İspanya ve İtalyan birlikleri Afganistan'ın batı bölgelerine gönderildi. Üçüncü adımda, çoğu Amerikalı, İngiliz ve

Hollandalı askerler ISAF kapsamında Afganistan'ın güneyinde konuşlandırıldı. Dördüncü adımda 2006 yılının son aylarında, ISAF çatısı altında NATO güçleri ülkeyi kontrol altına aldı. Afgan savunma gücünü artırmak, asker ve polis güçlerini eğitmek, Afgan güvenlik ve askeri güçleri ile daha sıkı işbirliği kurmak, Afganistan'ı kalkındırma ve yeniden yapılandırmada katkı sağlamak, asker ve siviller arasında güveni artırmak uyuşturucuyla mücadele etmek, Afganistan'daki idareciliği güçlendirmek ISAF ve NATO görevleri çerçevesinde yapılacak işlerdi (Darmi, 2007: 234). Bu işbirliği Afganistan'daki aktörler arasındaki anlaşmalara dayanmaktadır:

Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, BM'den talebi üzerine, Güvenlik Konseyi NATO'yu destekledi ve Eylül 2005 tarihinde NATO'yu; Afgan milisleri silahsızlandırma, Afgan yargı reformu ve uyuşturucu ile mücadeleden sorumlu kılan bir kararı kabul etti. Böylece, Afganistan'daki NATO birlikleri meşruluk kazandı. Afgan hükümeti ile NATO'nun kâğıt üzerinde anlaşmaya varması iyi bir olaydı. Ama bu anlaşma sadece kâğıt üzerinde kaldı ve hiç bir zaman uygulamaya geçmedi. NATO'nun Amerika ile ortak bir çıkar göttüğüne hiç şüphe yoktu. Bundan dolayıdır ki Afgan hükümetini göz ardı ederek Taliban'la barış görüşmeleri yapılmasını destekledi. Öte yandan, Rusya'dan çekindikleri için NATO ile Amerika, Afganistan'da etkin varlık göstermek zorundadırlar. Nitekim İslam dünyasına yönelik Amerika'nın stratejisini etkileyen en önemli değişken, ABD çıkarlarıdır. Amerika'nın tüm başkanları çıkar ve önceliklerini sıraladıktan sonra bu stratejilerine erişme yöntem ve araçlara başvurmuştur (Nemati Zargaran, 2006: 77).

Açıkça söyleyebiliriz ki, bu çıkarların kurbanlarından biri de Afganistan'dır. Stratejik konuma sahip olması ve Rusya'ya coğrafik yakınlığı sebebiyle Amerika gibi bir süper gücün dikkatini çekmiştir. Öte yandan, Rusya da Amerika'ya bir cevap olarak Afganistan'ın iç işlerine müdahale etmekte ve Amerika'ya karşı Taliban terör örgütünü desteklemektedir. Rusya tarafından Taliban'ın desteklendiği yönünde Afganistan medyasında defalarca değinilmiştir. Öte yandan Amerika da Afganistan'daki konumunu korumaya çalışmıştır. Afgan hükümetini göz ardı ederek Taliban'la doğrudan görüşmeler yapmıştır. Ayrıca bu eylem kendi başına bir ülkenin ulusal egemenliğini ihlali anlamına da gelirdi (Aryanafar, 2014: 6). Amerika'nın Taliban'la görüşmesi teorik ve pratik olmak üzere iki sebepten kaynaklanmaktadır:

Teorik olarak; ABD'nin politikası yöntem ve düşüncelerin doğru ya da yanlış olmasından daha çok elde edilen sonuca dayanır. Buna göre; Amerikan diplomasisinin kaynağı strateji ve taktikler sonucu elde edilen çıkarlardır. Başka bir yandan, Amerikalılar 2001 yılından bu yana Taliban'a karşı askeri harekât yürütmelerine rağmen askeri zafer kazanamamışlardır. Amerika en gelişmiş savaş araçlarına sahip olmasına rağmen Taliban gibi bir grubu ortadan kaldıramamıştır. (Aryanafar, 2014: 7) Bunun önemli sebeplerinden biri Afganistan coğrafyası ve bir de Kandahar ve Helمند gibi bölgelerde Amerikan askeri güçlerinin gerilla savaşında yetersizliğidir. Dolayısıyla Amerika, Taliban'ı askeri alanda ortadan kaldırmayı başaramayınca dikkatini bu grupla müzakere etmeye vermiştir. Bu durumda, ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin baskılarını hafifletmek suretiyle Taliban üyeleri hatta liderleri arasında parçalanma getirmeyi, Kabil ve Batı'ya farklı bir bakış yaratmayı amaçladı. Bu açıdan bakıldığında, Taliban'ın farklı gruplara ayrılması müzakere sürecinde olumlu etkiye sahip olabildi. Ayrıca, Pakistan ve Afganistan'daki Taliban ile El Kaide arasındaki işbirliği ABD ile olan çatışmayı azaltmış, büyük ölçüde Amerika ve Batı ile gerginliği dindirmişti. Amerikalılar, Taliban'ı terörist bir gruptan çıkartıp en azından fiili olarak Afganistan'daki hâkimiyeti kabul eden siyasi bir gruba dönüştürmenin daha çok işlerine yarayacağı sonucuna varmışlardır. Bu yüzden Washington, Taliban'la müzakere için yapılacak tüm girişimlerde iplerin kendi ellerinde olmasını istiyordu (Aryanafar, 2014: 8).

Diğer yandan Afgan hükümetinin Taliban'la görüşmeler konusundaki mevcut yaklaşımından amacı Afganistan'dan yabancı askerlerin 2014 yılı sonuna kadar aşamalı olarak çekilmesi ile görüşmeleri, ABD-Taliban görüşmeleri yerine Afganlar arası görüşmeye dönüştürmektir. Kabil, beş aşamalı bir plan ile Taliban liderlerini hükümete dâhil etmeyi planlamıştı. Böylece, Taliban, Hizbi-i İslami ve diğer silahlı muhalif gruplar silahlı mücadeleden el çekerek siyasi bir grup haline gelebileceklerdir. Taliban ABD ile doğrudan müzakere etmek peşindeyken Hamed Karzai hükümeti merkezi hükümet sıfatı ile görüşmeleri kendi yönetmek istiyordu. Mevcut durum bağımsız bir devlet olarak Karzai hükümetine zarar vermekte ve aynı zamanda görüşmede ABD taraf olursa Afganistan çıkarları yerine ABD çıkarları izlenecekti. Karzai hükümeti Afganistan içinde de bazı ulusal ve İslami gruplar ve kamuoyu tarafından baskı altındaydı. Bu gruplar ABD'nin Afganistan'ın iç işlerinde

bu kadar hâkim olmasını kınamaktaydılar. Tabii ki, hükümet kurumlarındaki kuvvet, mobilete eksikliği hiçbir yabancı güce karşı manevra kabiliyeti olmadığı anlamına gelmiyordu(Vaizi, 2009: 76).

3.3.2.Taliban’ın Afganistan Politikası

Amerikan diplomasisi El-Kaide’yi dünya için bir tehdit olarak göstermeyi başardı. Böylece ABD, Birleşmiş Milletlerin onayını alarak NATO ve birkaç müttefik ülke ile Afganistan’a saldırdı. Afgan halkının çoğunluğu tarafından desteklenmek suretiyle Taliban’ı düşürdü.(Mehraban, 2008: 34) Ama yıllar içinde Taliban yeniden güç kazandı. ABD ve Afganistan hükümetine karşı direndi. Bu bağlamda ABD Taliban ile gizli müzakerelere başladı. Taliban milis bir askeri grup olarak Amerika ve müttefikleri ile 12 yıl boyunca çok zor şartlarda savaştı. Çıkarlar gerektirince müzakereye de yanaştı. Terörist bir gruptan siyasi bir gruba dönüşmek, diplomatik pazarlık yoluyla finans kaynağı bulmak, diplomatik yol ile hükümet ve sivil toplumlarda müttefikler bulmak, bölgesel güvenlik ve siyasi denklemlerde bir aktör olarak tanınmak, meşruluk elde etmek ve şiddetle tanınan yüzünü yeniden onarmak Taliban’ın görüşmelerden izledikleri hedefleri olmuştur (Vaizi ve Abedi, 2012: 25).

Öyle görünüyor ki, Taliban’ın müzakere sürecine dâhil olmakla özel taktiksel ve stratejik hedefler izlemekteydi. Başka bir deyişle, Taliban bir yandan en fazlaca ayrıcalıklar elde etmeye çalışırken, diğer yandan da El Kaide ile bağını kesmeyi reddetmekle, Afganistan anayasasını kabul etmemekle ve şiddet eylemlerinden el çekmemekle hem askeri hem de siyasi olarak var olmaya çalışıyordu. Bu açıdan bakıldığında Taliban müzakerelere taktiksel olarak katılmıştır. Böylelikle, Guantanamo’daki bazı liderlerinin serbest bırakılması, yurtdışında siyasi bir büro açılması ve Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan baskının hafifletilmesi gibi bazı ayrıcalıklardan faydalanarak Afganistan denkleminde daha fazla manevra fırsatı elde etmiştir. Aynı zamanda, şartlı görüşmelerin başlanması gerektiğini ve tüm yabancı güçlerin Afganistan’dan çekilmesi gerektiğini vurgulamak ve mevcut siyasi rejim ve anayasayı reddetmek suretiyle kendisini esas taraf olarak göstermiştir (Vaizi ve Abedi, 2012: 26).

3.3.4.Bölgesel Aktörlerin Afganistan Üzerindeki Politikaları

Afganistan'da barış ve güvenlik sadece Taliban'la görüşmelere bağlı değildir. Bölgesel ve küresel aktörlerin de durumla ilgili gereklilikleri bulunmaktadır. Pakistan, Suudi Arabistan, Katar ve diğer bazı Arap ülkelerinin Taliban üyeleri arasında etkileri hükümet ile barış görüşmelerine yön verecektir. Ayrıca, barış sürecinde yer alan bölgesel aktörlerin arasında da ihtilaflar vardır. Bölgesel rekabetten dolayı Suudi Arabistan Taliban'la müzakere sürecinde Katar'ın ön ayak olmasından hoşnut değildir. Bu yüzden Afganistan devletinin görüşmelerin Arabistan'da yürütülmesi yönündeki talebini desteklemiştir. Bu durumda Katar, Suudi Arabistan ve BAE gibi Taliban ile ilişkileri olan bölgedeki ABD müttefiklerinin rolünü dikkate almak gerekmektedir. Amerika ve Taliban arasındaki gerginliklerin azalma olasılığı; bölgesel bir oyuncu, İran'a karşı Batı'nın müttefiki durumunu sabitleyici ve sözde Şia hilaline karşı Sünni eksenini olarak Katar'ın güçlenmesine yol açabilirdi (Massoud, 2015: 3). Diğer taraftan, Pakistan'ın yardımı ve Pakistan Taliban'ının katılımı olmadan Taliban'la barış yapmak başarılı olmayacaktır. Ancak müzakere ile uyum belirtilerinin artacağı yakın gelecekte görülecekti. Son parlamento seçimlerinde Pakistan Halk Partisi'nin yenilmesiyle, İslamabat'ın Afganistan'a yönelik dış politikasında değişim olabilirdi. Üstelik kanıtlara bakılırsa İslamabat, yerel Taliban ile çözüme varmayı öncelik olarak görmekteydi. Bu nedenle, Pakistan'da Taliban'la görüşme zemini mevcuttur. Ama bunun için ABD, Pakistan'daki yeni hükümetle bir dizi anlaşmalar yaparak ekonomik ve askeri tavizler vermesi gerekmektedir. Öte yandan, Afganistan'ın bölgeye yönelik belli bir politikası yoktur ve bu da bizatihi Afganistan'daki kargaşaya zemin hazırlamaktadır. İç yönetim güçlü olsaydı eğer, bu durumu değiştirerek tarihsel bir durumun içine bir şey yapabilirdi. Dönemin siyasi figürlerinden Ahmed Massoud diğer siyasiler gibi Pakistan'la ilişkilerin geliştirilmesine karşı çıkmadığını ve düşman yaratma teorisini tamamen reddettiğini, her hareket söz konusu olduğunda ulusal çıkarlar temelinde bölgesel dostlar edinme vakti olduğunu ifade ediyordu. Massoud, *“Pakistan, Hindistan ve Rusya'daki ulusal çıkarlarımız nedir? İran ve Amerika'da nedir? Bu bizim ulusal çıkarlarımızı şekillendirmek için bulmamız gereken noktayı gösterir. Ülkenin aşırı bir biçimde bir tarafa kayması siyasi bir tartışma yaratır. Çin ve Pakistan ile Hindistan arasında oynamak en öldürücü dış politikadan biridir. Bu üç ülkenin her üçü de birbirine düşmandır. Pakistan*

Hindistan'ın düşmanı ve Hindistan Çin'in düşmanıdır ve her üçünün de Afganistan'a eli uzanmaktadır. Biz bağımsız bir dış politika izleyebilseydik hiçbir sorun olmadan her üç ülke ile de ayrı ilişkiler kurabilirdik” ifadeleriyle Afganistan'ın dış politikadaki çıkmazını oldukça farklı bir açıdan izah etmekteydi (Massoud, 2015: 3). Afganistan gerek iç gerekse de dış politikada bölgesel aktörlerden olan İran ve Pakistan'ın tarihte olduğu gibi günümüzde de etkisi altındadır.

İran, Afganistan'ın büyük ticaret ve ekonomik ortaklarından biri sayılır. Afganistan'ın Batı bölgelerinde çeşitli projelerde büyük yatırımlar yaparak destek vermektedir. Tahran, Afganistan'ın ekonomik altyapısının yeniden inşası ve geliştirilmesinde etkin bir role sahipti. Bu etkinlikler arasında Batı Afganistan'ı Chabahar noktası ile Basra Körfezi'ne bağlamak için yolların inşaatı örnek gösterilebilir. Bu yol yerine Pakistan toprakları rotasını kullanmak Afganistan'a pahalıya mal oluyordu. Afganistan böylece denize erişim sağlayabilirdi. Genel olarak İran'ın Afganistan'a ekonomik yardımı bir milyar doları geçmiştir (Vildani, 2003: 75). Bundan dolayı Afganistan'da barış ve istikrarın yayılması, İran İslam Cumhuriyetinin hem ideolojik perspektifi ile uyumludur hem de siyasi olarak Afganistan'ın yararınadır. Ayrıca İran'ın bölgedeki ehemmiyeti ve özel konumundan dolayı Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanması için İran'ın aktif katılımı oldukça önemlidir. Bu katılım, bölgedeki diğer ülkelerin dinamikleri ve çıkarlarının sonucu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olacaktır. (Morgentahu, 2005: 50)

Edinilen tecrübenin sonucu olarak önemli aktörlerden birinin göz ardı edilmesiyle başlayan bölgesel barış eğiliminin arzu edilen bir sonuca ulaşmadığını açıkça göstermiştir. Böylece, Afgan barış görüşmelerinin sürecine İran'ın katılımı kesinlikle gereklidir. Öte yandan İran İslam Cumhuriyeti, görüşmelerin temelli olarak Afganlar arasında bir diyalog olmasına ve Taliban ile Amerika'nın doğrudan görüşmemelerine inanmıştır. Aslında, İran açısından bu sürecin ana aktörü Amerika değil Afganistan merkezi hükümeti olmalıdır. Bu yüzden Amerika'nın başını çektiği bir müzakere Afganistan'da kalıcı barışı sağlayamaz (Farhang, 2001: 8).

Hamed Karzai hükümetinin öncelikli görevi de bu süreçte hükümetin birincil role sahip olması gerektiğine Amerika'yı ikna etmektir. İran İslam Cumhuriyetine göre,

Afgan politik ve güvenlik düzenlemelerindeki Amerikan müdahalesi, ülkenin güvenliğini ve iç çatışmaların artmasını sağlayan en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle, böyle bir aktör Afganistan'daki barış inisiyatiflerinde yapıcı bir rol oynamaz (Morgentahu, 2005: 52).

Diğer yandan Afganistan'da Pakistan çıkarları ekonomik ve siyasi olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Ekonomik çıkarlar açısından Orta Asya'ya giriş, İran'la rekabet ve bölgesel pazarlarda rekabet oldukça önemlidir. Ayrıca Pakistan, Orta Asya petrol ve doğal gaz boru hatları için Afganistan'dan Pakistan'a transit yolunu kullanmak da istemiştir. Başka bir yandan Pakistan, Chabahar ve Bandar Abbas limanları ile rekabet eden Karaçi ve Guadar limanlarının peşinde olmuştur (Arfani, 2011: 156). Siyasi çıkarları açısından Afganistan'la toprak anlaşmazlıklarını çözmek ve Hindistan ile rekabet önem arz etmekteydi.

Pakistan, Afganistan'da iktidardaki yandaş bir hükümetin olduğu zaman amacına ulaşmış olurdu. İktidarda Taliban'ın olması Pakistan'ın hedeflerine erişmesi için birebirdi. Tersine Taliban'ın yok olması Pakistan etkisini zayıflatır ve bölgesel rakibi yani İran'ın elini güçlendirirdi (Aqchari, 2015: 65).

Afganistan'da Pakistan etkisinin en önemli araçları: Pakistan'ın istihbaratı, Hikmetyar'ın İslam Partisi ve Taliban grubu gibi, Afganistan'daki radikal Peştun grupları yakın bir dini ve etnik bağlantısı olan Pakistanlı Peştunlar, Pakistan dini okulları, Pakistan'daki radikal dini çevrelerle (El-Haq, Fazl-ı Rahman, vb.) yakın ilişkisi olan El-Kaide ağı ve Taliban'ın uluslararası siyasi çevrelerde destekleyen Pakistan dışişleri bakanlığıdır. Pakistan'ın başarıdan başarısızlığa uzanan politika sonuçlarını değerlendirmek gerekir. Örneğin Hikmetyar, Pakistan'ın hedeflerini güvence altına alamadı. Bu arada Taliban'ın göreceli başarısı Pakistan'ın Afganistan'a hâkimiyetini artırmak için bir başarıydı. Buna ek olarak on yıl içinde Pakistan'ın ulusal çıkarlarıyla uyumlu olarak Peştunlar ve Peştun olmayanlar arasında bir güç dengesi yaratmayı ve Pakistan'ın Afganistan'daki göreceli konumunu korumayı başardı (Arfani, 2011: 154).

3.4. 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası Afganistan'daki Çatışmalara Müdahil Olan Aktörler

Afganistan, her zaman sömürge güçlerinin müdahale ettiği ülkeler arasında yer almıştır. Ya da kendilerini korumak için Afganistan'ı bir kalkan olarak kullanmışlardır. Daha önce de belirtildiği gibi, Afganistan'daki gelişmelerde üç ana aktör rol oynamıştır.

3.4.1.İç Aktörler

İç aktörler, iki genel kategoriye birbirine karşı yer almışlardır. Birinci iç aktör çoğunluğu Peştun olmayan Kuzey İttifakıdır. Örneğin İslam Cemiyet(Tacik), Ulusal İslami Hareket (Özbek), İslami Birlik Partisi (Hazara-Şia) ve Peştunlardan oluşan İslami Birlik ve Doğu Konseyidir. Bu grupların temel amacı Taliban egemenliğine karşı koymak ve kendi nüfuslarına dayalı iktidarın siyasi yapısına katılmaktı. Kuzey İttifakı ağırlıklı olarak Orta Asya ülkeleri, İran, Rusya ve Hindistan tarafından donatılmış ve güçlenmiştir. İkinci iç aktör, Usame bin Ladin liderliğindeki El-Kaide örgütünün organize ettiği Afgan Araplar ve yedi Peştun partisi unsurlarından oluşan Taliban topluluğuydu. Pakistan, ABD, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından desteklenen bu grubun amacı, Afganistan'da Selefilik fikirleri çerçevesinde daha fazla açıklanıp yorumlanabilecek özel bir hükümetin kurulmasıydı. (Molla Mohammad Omar öncülüğündeki Afganistan İslam Emirliği) Taliban'ın lügatinde, Afganistan'daki diğer partiler, gruplar ve kabileler için ayrı bir yer yoktu ve hepsi de Kandahar'daki Amir al-Mu'minin emirlerine boyun eğilmelidir (Aqchari, 2015: 64).

3.4.2.Bölgesel Aktörler

Afganistan'ın altı komşu ülkesinin her biri, Afgan krizine bir şekilde karışmıştır. Ancak onların müdahalesi zamana göre artan ve azalan şekillerde olmuştur. Pakistan ve İran ön cephedeyken, Çin, Hindistan ve Orta Asya ülkeleri durumu dikkatle izlemiş, müdahaleleri zamana göre farklılıklar göstermişti. İşte Pakistan'ın Afganistan'daki devlet oluşturma süreci üzerindeki politikalarının etkisi budur.

3.4.2.1.Afganistan'daki Taliban Sonrası Gelişmelerde Pakistan Etkisi

Pakistan'ın jeopolitik alanlardaki dörtlü hedefleri, Afganistan'da yandaş ve zayıf bir hükümetin kurulmasına, Durand hattı konusunun göz ardı edilmesine ve Afgan ulusal gücünün ve yeteneklerinin zayıflamasına yol açtı. Jeokültürel açıdan, Peştun etnisitesi için destek (enstrümantal destek) ve Afganistan'daki ideolojik etkinin genişlemesi (fanatik Sünni) görülmektedir. Jeostratejik olarak, Orta Asya bölgesine doğrudan erişim, Pakistan'ı Hindistan'a stratejik bir derinliğe kavuşturmak ve İran-Afganistan ilişkilerini etkilemek için hazırlanmıştır. Jeoekonomik açıdan, Pakistan ile Orta Asya pazarının arasındaki geçiş rotasının açılması, Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarına erişim ve Afganistan'ın tüketici pazarlara dönüşümü düşünülmüştür (Arfani, 2011: 155).

Sovyet bloğunun çöküşü ve komünist rejimin etkisini kaybetmesi Afganistan için yeni bir durum yarattı. Afganistan 1989'dan 2001 yılına Taliban rejiminin yıkılmasına kadar bölge büyük devletlerin karşılaşma alanı durumundaydı. 2001'den bu yana, ABD ve NATO güçleri ülkeyi istila ettikten sonra, terörle mücadele, istikrar ve güvenliği ülkeye geri getirme bahanesiyle bölgesel ve uluslararası rekabet için bir yer haline geldi. 11 Eylül olayıyla Pakistan'ın egemen olma stratejisi ve Afganistan'ı Pakistan stratejisinin derinliği olarak tanımlaması başarısız oldu. Pakistan'ın Afganistan'a ve Keşmir'e doğru yönelmeyi hedeflediği kriz geri tepti. Hamed Karzai yönetiminin gelmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler gerildi. Hamed Karzai hükümeti her zaman Pakistan'ı Afganistan'ın içişlerine müdahale etmek ve Taliban'ı desteklemekle suçladı (Aqchari, 2015: 71). Aslında, Pakistan'ın Afganistan'a yönelik pratik politikası Afganistan'da karmaşıktır. Bir taraftan Pakistan, uluslararası topluluk ve ABD'nin hedeflerinin bir destekçisi olduğunu ortaya koydu ve 12 Eylül 2001'de Taliban'a desteğine son verdiğini resmi olarak ilan etti. Birleşik Devletler'e askeri üsler kurması için lojistik tesisler verdi ve Daha sonra, NATO'ya transit hatlar oluşturmak için tesisler sağladı. Öte yandan Pakistan, Afganistan'ın ve bölgenin istikrarı ve güvenliğini olumsuz etkileyen Hakani Ağı, Hizb-i İslami, Afgan Taliban'ı ve Lashkar-e-Taiba gibi diğer terörist grupları desteklemektedir. (Niyazi, Kako Jan [http:// archive. mashal.org/content.php?c= maqalaat&id=01427\(2010\)](http://archive.mashal.org/content.php?c=maqalaat&id=01427(2010))).

Bu bağlamda, bazı araştırmacılar, kaynakta bulunan terörist gruplardan gelen enerjinin boşaltılmasının, hedef bölgelere taşması ve enerjiyi yayması engelleneceğini düşünüyor. Bu şekilde, Afganistan güvensizliğinin artması ne kadar çok katlanırsa, bu ülkeler o kadar güvende olacaktır. Bu hipoteze göre, Pakistan istihbarat servisi Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi bazı Arap ülkelerinin desteği ile Afganistan'daki istikrarı bozma sürecini destekliyordu (Arjumand, 2008: 46).

Pakistan'ın Afganistan üzerindeki politikalarının etkisi aslında yıkıcıdır ve istikrarı bozmaktadır. Bir yandan, Pakistan'daki durum başlı başına Afganistan ve bölgedeki güvenlik güçlüklerinin sebeplerinden biri olarak düşünülüyor. Pakistan hükümeti, egemenlik içindeki kurum alanını ve aşırılık akımına karşı koyma alanını içeren topraklarında tam yetkiye sahip değildir. Öte yandan, Pakistan Afgan isyancılarını destekleme konusunda rol oynuyor. Afgan isyancılar, Hamed Karzai hükümetine baskısını artırmak için daha önce etkilenmemiş olan Kuzey Afganistan gibi alanları etkilemek isteyen Pakistan topraklarında barınak istiyorlar (Jami, 2014: 45).

3.4.2.2.Afganistan'daki Taliban sonrası Gelişmelerde İran Etkisi

İran, Afganistan'ın komşu ülkeleri arasında yer alıyor ve antik çağlardan beri Afganistan ile ilişki içindedir. İran'ın Afganistan'daki hedefleri ve politikalarını, ilan edilen politika ve eylem politikası olarak iki bölüme ayrılabilir:Afganistan'ın geleceği hakkında karar Afganların kendileri tarafından yapılmalıdır. Kendi kaderini tayin ilkesi uluslararası hukukta bilinen bir ilkedir. Yabancı ülkeler Afganistan'ın iç işlerine müdahale etmemelidir. Başkalarının işlerine karışmama ilkesi uluslararası hukukun prensibidir. Afganistan'da Her hükümet geniş tabanlı olmalı ve ülkedeki tüm etnik ve dini grupları içermelidir. Bu ilkeye "yapıcı müdahale" denir. Jeopolitik ilkesine göre, Afganistan, İran'ın yakınında bulunan bir ülkedir ve İran, bu ülkedeki politikalarının ve hükümetinin niteliğine rağmen, iktidar hükümetiyle geçinmek zorundadır (Morgenhau, 2005: 57).

Jeokültürel ilkeye göre, İran, Afganistan'da siyaset ve hükümetin geleceğinde iyi bir konuma gelmek için İran'la kültürel, medeniyet ve dini bağlara sahip grupları dener

ve teşvik etti. Jeoekonomik ilkeye göre, İran Afganistan'a düşman güçlerin sızmasına engel olmaya çalıştı. Bu arada, İran'ın Afganistan'daki nüfuzunun genişlemesi ile Fars medeniyetin çekirdeği (İran, Afganistan, Tacikistan) stratejik bir eksene kavuştu. Jeostratejik İlkeye göre ise, Afganistan'ın önemli ekonomik avantajları vardır. Afganistan'daki İran'ın varlığı ve etkisi ülkesinin kapasite ve kabiliyetlerinin doğru bir şekilde kullanılması için bir temel oluşturabilir. Bu özellikle, göreceli olarak refah içinde bir Afganistan yaratmak bu topraklardaki sorunlar yüzünden insanların İran'a geçmesini durdurur. Güç dengesinin kurulması ve Fars dil gruplarının Afganistan'daki siyasi sahneden yok edilmesini önlemek ve Afganistan'ın siyasi yapısında Fars ve Şii grupların etkili katılımını sağlamak. Bu İki faktörün sonucu İran'ın Afganistan'daki nüfuzunun gelişmesidir (Morgenhau, 2005: 58).

Afganistan'da Taliban'ın eylemlerini artırması ile İran'ın dış politikası yeni bir döneme girmiştir. Bu noktada, Afganistan'daki çatışmada İran her ne kadar aktif rol oynamışsa da; Pakistan karşısında hiçbir işe yaramadı. Afganistan krizi, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Pakistan'ın Taliban'a verdiği kesin desteği takiben yeni bir döneme girdi. Pakistan, İran'ın ve Türkiye'nin Orta Asya ile ticari ilişkilerini genişleteceğinden endişeliydi ve gelecekte İran, Bandar Abbas aracılığıyla Orta Asya'nın Hint Okyanusu'na ticaretinde önemli bir rota haline gelecek ve böylece Pakistan'ın Karaçi limanına rakip olacaktı (Yusufi, 2010 :110).

Bir diğer konu, Pakistan'ın Orta Asya petrol ve doğalgazına ihtiyacının olmasıdır. Pakistan, hedeflerine ulaşmak için Afganistan'a hâkim olmalıdır. Çünkü transit rotanın bir parçasıdır. Böylece, Pakistan Taliban'ı destekledi ve son olarak maddi ve askeri desteğiyle Taliban'ı Afganistan'ahakim kıldı (Vildani, 2003: 72). Bu noktada İran, Taliban muhaliflerinin ve Kuzey İttifakının ana sponsoruydu. Nihayet Afganistan'da İran için yeni fırsatlar ortaya çıktı ve "Taliban'ın çöküşü" ile yakındaki İran güvenliği için en önemli tehditlerden biri ortadan kalktı. Taliban'ın yıkılmasının ardından İran Cenevre, Bonn'da yapılan BM toplantılarına ve Acil Loya Jirga'ya katılarak daha aktif bir rol oynamaya devam etti. Afgan gruplarını, birlikte çalışmak ve Birleşmiş Milletler ve Genel Sekreter Özel Temsilcisi ile işbirliği yapmak ve yerel komutanları ulusal bir rol oynamaya teşvik etmek ve merkezi hükümetle olan ilişkilerini güçlendirmek yönünde destek veren İran yeni Afgan devleti kuruluşunda

çaba gösterdi. Afganistan'ın yeniden yapılanmasında farklı alanlarda nispeten aktif katılım göstererek yardımcı oldu. Afganistan'ın batı ve kuzeybatısındaki yol ve elektrik ulaştırma işlerine katılmak, Chabahar limanı aracılığıyla Afganistan'a malların geçişini sağlamak, Zaranja'daki hastanelerin ve tıbbi merkezlerin açılmasını sağlamak, üniversitelere ve profesörlere yardımcı olmak, polis kuvvetlerini eğitmek ve donatmak için dostça davrandı. Hükümet dışı ve resmi kuruluşlar aracılığıyla tiyatro ve Afgan sinemasının canlanması, çocukların özellikle de Afgan kızlarının okuryazarlığını artırmak için eğitim vermesi ve genç Afgan mültecilere çeşitli alanlarda eğitim imkânları sağlanması İran'ın Afganistan'a yaptığı yardımlar arasındadır (Vildani, 2003: 73). Ayrıca İran, Afganistan'a 600 milyon dolarlık yeniden yapılanma yardımı da sağladı; bu da Japonya'nın yardımından daha fazladır. İran cumhurbaşkanının 13 Mayıs 2002'de Afganistan'a ziyareti, aslında Loya Jirga'nın acil toplantısından sonra bir yabancı devlet başkanının ilk ziyaretiydi ve İran'ın yeni Afgan hükümetine desteğini gösterdi. İran'ın yeni dönemde Afganistan'a yönelik dış politikasının yönlerinden biri, bu ülkenin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmak olmuştur. Afganistan, son otuz yılda yabancı güçlerin varlığı ve iç sorunlar nedeniyle gelişme fırsatı bulamamıştır. Ancak günümüzde dünyadaki yeni gelişmeler ışığında Afganistan'ın modernizasyonuna her zamankinden daha fazla dikkat edilmesi gerekiyor (Varjavand, 2004: 90).

Avrupa ülkelerinin hala tam olarak Afganistan'a verdiği sözleri yerine getirmemeleri Afgan yetkililer tarafından olumsuz olarak karşılanmaktadır. Bağımsız olmak için Afganistan'ın tek bir sesle konuşması gerekmektedir. Ulusal birlik ve bağımsızlık komşularla karşılıklı olarak ortaklıklar kurma çabaları çerçevesinde daha da sağlam temellere oturacaktır. Yeni Afgan hükümetinin planlarını desteklemek İran İslam Cumhuriyeti'nin Afganistan'ın yeniden inşasına yardımcı olmasının temel amaçlarından biridir. Yakalanan bu fırsat Afgan halkı için çok önemlidir. Ve bu durum uluslararası toplumun dikkate alması gereken bir konudur. Çünkü Afgan halkının gelişip kalkınma hakkı tanınmalıdır. İran da kendi çıkarları açısından Afganistan'ın inşası sürecinde yer almak istemektedir. Gelişme sadece Afganlar için değil bölgenin istikrara kavuşması içinde oldukça önemlidir. Dolayısıyla bölgedeki barış ve istikrar Afganistan'ın gelişimine bağlıdır (Shamloo, 2003: 124).

3.5.Afganistan İçin Sürdürülebilir Barışın Göstergeleri

Afganistan'da kalıcı barış göstergelerinden söz etmeden önce, ilgili konuda hükümetin faaliyetlerini tartışmak gerekmektedir. Afganistan Hükümeti kendine muhalif silahlı grupları da vatandaşı olarak gördüğü için sorumluluk alıyor ve Afganistan'da sürdürülebilir bir barış oluşturmak için halk ile görüşmeler ve konferanslar düzenlemiştir. Hatta barış projesi adı altında bir oluşum oluşturmuş ve görevi de silahlı muhaliflerle müzakere etmektir.

Afganistan'da yıllardır devam eden savaş ve huzursuzluk, hem ülkeye hem de insanlarına ciddi yaralanmalar ve zararlar vermiştir. Bir yandan, Afganistan'ın etnik gruplar arasında barış olmaması ve ülkedeki El Kaide gruplarına atfedilen terör saldırıları, güven ve barışı tehlikeye atmıştır. Şüphesiz ki insanların trajedisi güvensizliğin ana kurbanlarıdır. Afganistan'da kalanlar ülkedeki zorlu acılara dayandı. Komşu ülkelere sığınanlar ise acıları can pahalalarıyla ödediler. Bu şekilde herkes ülkedeki güvensizlikten büyük zararlar gördü. Dolayısıyla Afgan hükümeti insanları korumak ve güvende tutmak için barış sürecini oluşturmak için vatandaşlarla barış diyalog başlatıldı. Afganistan genelinden insanlar bu projeye katıldılar ve tüm katılımcılar konuyla ilgili özgür görüşlerini belirttiler(Guftuman Sulh Barayı Mardum Afganistan, 2011: 4).

3.5.1.Ulusal Güvenliğin Sağlanması Talepleri

Halk diyaloguna katılan Afganistan'ın her yerinde yaşayan hem erkek hem de kadınlar görüşlerini paylaştı. Neredeyse tüm Afganlar, 2005 yılından bu yana güvenlik durumunun kötüleştiğini söyledi. Birçok tartışma süresince, Afganlar sivilleri hedef alan failer tarafından infaz edildiğini ve öldürüldüğünü sandıklarını belirttiler. Uluslararası ve Afgan güçleri arasında yetersiz istihbaratı yöntemlerin olduğuna, Afganların gelenek, göreneklerine ve dine zıt eylemlerin yaşandığına ve hava bombardımanı, gece operasyonu ve keyfi tutuklamalar gibi sivillere zarar veren yöntemlerin uygulandığına dair görüş paylaştılar. Birçok Afgan, normal Afganların askeri güçler tarafından güvende hissettirilinceye kadar huzursuzluğun devam edeceğini söylediler. İnsanlar, hava kuvvetlerinden gece operasyonlarını ve keyfi

tutuklamaları durdurulmasını istedi. Ayrıca insanlar, muhaliflerden de sivil halka zarar vermemelerini istedi (Muhammadi, 2011: 350).

Bu bağlamda, ANSO (Association of Naval Services Officers) derneği kurulmuş olup, görevleri şunlardır: Günlük tehdit uyarıları ve güvenlik olayları, haftalık olay endeksleri, analiz raporları ve güvenlik eğilimleri, haftada bir veya üç ayda bir, haftalık bölgesel güvenlik toplantıları ve devlet dışı çalışanlara yönelik aylık bilgilendirme programları İç ve dış güvenlik kurumlarının toplantılarında sivil toplum kuruluşlarının temsilciliği. ANSO ayrıca, ulaşma kapasitesine bağlı olarak talebe göre başka hizmetler de sağlar. Bu hizmetler şunları içerir: Oraya seyahat etmek isteyen kuruluşlar için ülke çapında güvenlik durumu hakkında bilgi.

- Birey ve kurumlara Güvenlik danışmanlığı
- Çalışma alanlarındaki durumun değerlendirilmesi
- Güvenlik olayları ve olayların analizi (Fakhri ve Jalal zada, 2010: 7).

Ulusal diyaloga katılan hemen hemen tüm kadınlar ve erkekler, barış, güvenlik ve ekonomik refah için hayati önem taşıyan etkin, etkili ve birleştirilmiş bir güvenlik sistemi geliştirmek için arzulanan amaçlarını dile getirdiler. Hükümetin güvenlik kurumlarının kapasitesini artıramaması, neredeyse tüm katılımcılar tarafından (yolsuzluk ya da bu güvenlik birimlerinin üstten altına eğitilmiş ve okuryazar olmayan bireylerin olmaması nedeniyle) yolsuzluk ve fakir liderliğe atfedildi. Güvenlik sorunu sadece devlet kurumlarının etkinliğine atfedilmedi. Örneğin, bir Güneydoğu diyalogunda, 2001'deki Güvenliğin nispeten iyi olduğu, o zaman ulusal polis ve ulusal ordunun çok zayıf olduğu iddia edildi. Afgan hükümeti halka güvenlik ve ulusal yapıları iyileştirme sözü vermesine rağmen, ancak bu gerçekleşen bir ayrılık tartışmasıdır (Muhammadi, 2011: 351).

3.5.2.Yolsuzluğu ve Adaletsizliği Engellemek

Ancak hükümetin halkla söyleminde özellikle yasa uygulayıcı kurumlar arasında hukukun ve adaletin eksikliğinin ve yolsuzluğun varlığının Afganistan'daki tüm konularda tartışılan sıcak bir konu olduğu şikâyet edildi. Hemen hemen tüm Afgan kadınları ve erkekler hükümetin her düzeyinde yaygın yolsuzluğun kötüye giden

güvenliğin nedeni olduğunu söylediler. Yolsuzluk özellikle güvenlikten sorumlu yetkiler arasındaki yolsuzluk güvenlik kurumlarının karşı karşıya olduğu en büyük güvenlik zorluklarından biri olarak görülüyor. Afganistan'da insanlar çıkarlarını toplum ve ülke yararına tercih eden yozlaşmış yetkililer tarafından küresel yardımın büyük kısmının kaybolduğunu ve Afganistan'a verilen uluslararası toplumun yardımlarının çoğunun hedeflerini gerçekleştirmediğini belirtti. Kamu hizmetlerinin güvenliği geliştirilmesi ve sağlanması. Tüm katılımcılar Afgan hükümetine adalet ve yolsuzlukla mücadele konusunda öneri verdiler. Ayrıca yetenek ve yetkinliklere dayalı olmayan yolsuzluk ve ilişkiler nedeniyle en iyi işler ehil olmayanlarca işgal edildiğinden insanların acı çektiği belirtildi. Bu halkın memnuniyetsizliği hükümetin istikrarsızlığı ve yolsuzluğun teşvik edilmesine neden olur. Yolsuzluk, yoksul yönetişimin altında yatan faktördür. Birçok ilde insanlar, olumlu bir değişim getirmek için yolsuzlukla mücadeleye, özellikle de adalet ve yargı kurumlarındaki yolsuzluğa ve yasanın uygulanmasına odaklanmalıdırlar vurgulamıştır (Naqsha Hayi Mahali Barayi Sulh, 2014: 30).

3.5.3. Ekonomik Refahın ve Sosyal Adaletin Sağlanması

Birçok Afgan, barış, güvenlik ve kalkınma arasındaki bağlantıyı vurguladı. Ekonominin gelişmesi halinde güvenliği güçlendireceğini ve dolayısıyla iyi bir güvenlik ortamının ekonomik büyümeyi artıracığını söylediler. Afganistan'daki insanlar, dengeli ekonomik kalkınmanın Afganistan'da sürdürülebilir bir barış için bir ön şart olduğunu vurguladı. Bölgenin yoksulluk, yetersiz büyüme ve dengesiz ekonomi, yaygın işsizlik ile mücadele ettiği bilinmektedir. Yolsuzluk sorunları da kamusal alanda diğer bir sorunu teşkil etmektedir. Bu ise hükümetin kamu hizmetlerini sunmasında başarısız olmasına neden olmaktadır. İnsanların çoğunluğu, sıradan Afgan halkının ekonomik durumu iyileşene kadar sürdürülebilir barışın sağlanamayacağına inandılar. Barış sürecine katılan bir Taliban komutanının şu sözleri dikkat çekicidir: "Pakistan'ın desteğini almadan iki yıl boyunca yerel halktan destek aradım: Son zamanlarda, Pakistan'ın katılımının, özellikle de Taliban'ın kabile yaşlılarının öldürülmesine ilişkin kararnamesinin farkındayken, yaşadığım bölgedeki Afgan hükümetine katılmaya karar verdim. Elektrik, su ya da sağlık klinikleri yok, umarım hükümet halkıma dikkat ederek gerekli tesisleri inşa etmemize yardımcı

olur. " Bazı insanlar, hükümetin kalkınma yardımlarını ülkenin her yerine eşit olarak paylaşmadığına ve bu eşitsizliği etnik üstünlüğe bağladığını belirtti (Guftuman Sulh Barayi Mardum Afganistan, 2011: 8).Bu nedenle dengeli bir şekilde hizmet sunmanın kalıcı bir barış yaratmada etkili olabileceğini söyleyebiliriz.

3.5.4.İnsan Haklarını Korumak ve Geliştirmek

İnsan hakları bir taraftan grup, etnik, ırksal vb. bağı olmayan bireylerin ait olduğu ilke ve ilkeleri somutlaştırmakta ve diğer taraftan bu ilkelere uymak birçok etnik gerginlik ve çatışmayı azaltmaktadır. İnsan hakları bağlamında var olan öğrenme ve eşitlik, çok uluslu toplumlar için çok önemlidir (Malek Zada, 2008: 56).

Geçmişte, insan hakları Afganistan'da bilinmeyen bir fenomendi. Çünkü bu ülkedeki hâkimiyet ve ayrımcı kural insan hakları standartlarına uymuyordu. Afganistan'da, savaşın üç yılı ve dünyadaki insan hakları statüsünü oluşturan işgal sisteminde insan hakları ihlalleri yaşıyordu. Katliamlar, tecavüz, soykırım, zorla yerinden etme, sivillere karşı şiddet, temel özgürlüklerin terk edilmesi, ayrımcılık ve savaşın otuz yılı boyunca, özellikle de 1990'lı yıllarda yaşanan iç savaş boyunca, yaygın olaylardı. İnsan hakları ihlallerinin olduğu düşünülen bu insanlık dışı eylemlerin çoğu etnik köken ve etnik farklılıklarla ilgili olarak uygulanmış ve haklı yapılmıştır. Savaşın kendisi etnik ilişkilerdeki krizin sonucu idi (Mulazahi, 2005: 196).

Taliban dönemi, insan hakları ihlallerinin doruk noktasıydı. Kuzey bölgelerinde Peştun olmayan halkların toplu öldürülmesi, Bamyân, Mezar-ı Şerifte, sivillere karşı şiddet ve yıldırma, özgürlüklerden yoksun bırakma ve din ve din aracılığıyla ayrımcılık ve egemenliği kurumsallaştırma çabaları... bu dönemin bazı en yaygın insan hakları ihlalleridir. Taliban'ın çöküşünün ve Bonn Konferansının kurulmasının ardından insan haklarına verilen önem yeni gelişmelerin temel taşlarından biridir. Bu dönemde insan haklarının durumu, demokratikleşmenin ve insan haklarının paralel olarak yürütülmekte olduğu bir dereceye kadar yükseltildi ve insan hakları vurgusu, demokratikleşmenin temellerinden biri haline geldi. İnsan haklarının Afganistan anayasasının meşruluğunun ve bu ülkedeki yeni siyasi sürecin başlıca kaynaklarından biri olduğu söylenebilir (Malek Zada, 2008: 59).

3.5.5.Yüksek Barış Konseyi Süreci

Taliban rejiminin 2001'de yıkılmasından sonra, halk arasında barış ve istikrar konusunda bir iyimser dalga yaratılmıştır. Daha sonra Afganistan, halkın demokratik bir şekilde il, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılımına tanık olmakla birlikte, yeniden yapılanma ve güvenlik sürecinde yabancı güçlerin ve uluslararası toplumun acımasız varlığına tanık oldu. 2001 yılından sonra ülkede meydana gelen göreceli güvenlik azaldı ve hükümete karşı mücadele muhalefet silahlı grupları tarafından yeniden başlatıldı. Taliban'ın silahlı muhalefet grubu olarak ortaya çıkması sonucunda, ülkenin çeşitli yerlerinde merkezi hükümetin otoritesi, meşruiyeti ve egemenliği için ciddi bir tehdit oluşturuyor. 9'u kadın olmak üzere 69 üyeden oluşan Yüksek Barış Konseyi, Barış ve Yeniden Entegrasyon Programı'nı uygulamak üzere 2010 yılında kurulmuştur. Konseyin vurgusu hükümetin muhalefetiyle özellikle Taliban'la müzakere etme çabalarını artırmaktı(Arman Shahr, 2012: 5).

3.5.6.Sıradan Afganların Barış Sürecine Dâhil Edilmesi Gereği

Herhangi bir barış toplumunda halkın ve toplumun işbirliği olmadan mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, insanların çoğunluğunun eğitimden uzak kaldığı Afganistan gibi bir ülkede, Afgan hükümetinin de ihtiyaç duyduğu kendi insanlarını barış sürecine dâhil etmek önemlidir. Afganistan halkı, barış sürecine destek veren Afganistan hükümetinin iradesini onaylamıştır. Her sınıftan erkekler, kadınlar ve gençler barışı desteklemeye çaba göstermiştir. Gazeteciler, kadın şair ve yazarlar bile insanların barışın yararlarını anlamalarını sağlamak için kısa hikâyeleri, kısa öyküleri ve kısa öykülerinde barış konusunu dâhil etmeyi istediklerini belirterek hareket ettiler. Bu aydınlar hikâyelerde barışın yararları ve savaşın zararlarını anlattılar (Naqsha Hayi Mahali barayi Sulh, 2014: 17).

3.5.7. İsyancılar ve Taliban'ı Barış Sürecine Dâhil Etme İhtiyacı

Herhangi bir barış sürecinin muhtemel başarısı konusunda endişeler var ve genel beklenti, hükümetin çatışmayı sona erdirmek ve kalıcı barışı inşa etmek için

çalışması gerektiğidir. Güvenlik, hukukun üstünlüğü, ekonomik gelişme ve insan hakları savunuculuğu ve terfi gibi unsurların yanı sıra, barış görüşmelerinde de dile getirildiği gibi, Taliban da dâhil olmak üzere isyancılar da barış gücü girişimlerinin vazgeçilmez unsurlarından biridir(Arman Shahr, 2012: 6). Bu bağlamda Afganistan Hükümeti Taliban ile müzakereyi başlamıştır. Günümüzde dahi Taliban barış ve istikrara inanmamaktadır. Nitekim Taliban hala barış ve Afgan hükümeti ile müzakere için belli bir irade ve net bir düşünce göstermemektedir. Taliban anarşi ve şiddetten istifade ederek büyümüştür. Taliban'ın bir kitlesi Afgan hükümeti ile resmi ve gayri resmi görüşmelerde bulunmuştur. Pakistan'dan gelen Taliban heyetiyle müzakere eden Afgan hükümeti bazı konularda pazarlık yapabilmıştır. Konularını itibariyle bu heyet Pakistan tarafından yönlendiriliyordu. Nitekim yapmış oldukları pazarlık konuları Pakistanlı yetkililerin ifadelerinden oluşuyordu. Bu müdahaleler nedeniyle Afgan hükümeti ve ulusu, Pakistan ile istenmeyen bir savaştaydı. Bu savaşta Taliban ve terörist gruplarda “Hakani Şebekesi” gibi Pakistan hükümeti tarafından kullanılmaktadır. Bu büyük savaş projesinde Batı ülkeler ve Pakistan ortak hareket etmektedirler. Afgan hükümeti, Pakistan hükümeti ile Durand sorununu çözmediği sürece bu tarihsel çatışma nihayete ermeyecektir. Bu sebeple barış ve istikrarı sağlayacağı ihtimali de düşüktür (Askar zadeh, Tafakur Talibani, Ruznamayi Asri Naw. www.asrenow.com(2014).

SONUÇ

Afganistan jeo-stratejik konumundan dolayı Orta Asya, Doğu Asya, Batı Asya ve Güney Asya'yı bir birine bağlıyor. Afganistan'ın özel coğrafi konumu, kullanılmayan madenleri ve 19. ve 20. yüzyıllarda iki sömürge ülkesi (İngiltere ve Rus çarlığı)nın arasında kalması her zaman bu güçlerin saldırısına maruz bırakmıştır. Afganistan, yabancı güçlerin istilasına ilaveten, sosyal yapı açısından da Ortadoğu'da en çok farklılık barındıran ülkelerden biridir. Ülkede çeşitli etnik gruplar yaşamaktadır. En önemlileri; Peştunları, Hazaralar, Tacikler ve Özbeklerdir. Afganistan'ın sosyo-politik dönüşümlerini büyük oranda bu dörtlü arasındaki ilişkiler yönlendiriyor.

Afganistan'daki siyasi yapı daima etnik köken ve kabileye odaklanmıştır. Buna ek olarak, etnik unsurun, egemen rejimler tarafından güç meşruiyetinin kimliği olarak algılanması, egemen olmayan grupların etnik duygularını tahrik etmiş ve bu etnik gruplarda etnisite unsurunu kullanarak etnik egemenliğe direnmişlerdir.

Afganistan'da 1979 yılına kadar göreceli istikrar, zorlayıcı kontrol ve etnik egemenliğe dayanan yönetemle temin edildi vehalkına mutlak otorite Peştunlardaydı. Bu uzun süre içerisinde iktidar yapısı daima bir etnisite tezahürü olmuştur ve etnisite unsuru iktidarın kurulması, birleştirilmesi ve akışında belirleyici bir rol oynamıştır. 1979'da Afganistan Sovyetler Birliği tarafından işgal edildi. Sovyetler Birliği, ülkesinin çıkarlarına ek olarak, Nur Muhammed Taraki, Hafizullah Amin, Babrak Karmal ve Necibullah gibi radikal solcu Afgan hükümetlerini desteklemekle Afganistan'daki etnik bölünmelerin önüne geçti. 1980'lerin siyasi ve askeri gelişmeleri etnik kökenli yaklaşımın başarısızlığa uğradığına işaret ederek, Peştunizmin kademeli olarak gerilemesini gösterdi. Ancak bu gelişmeler, çeşitli geleneksel kimliklerin cihatçı partilerin biçiminde tepki olarak ortaya çıktı.

Sol ve sağ siyasi ideolojiler (komünizm ve siyasal İslam), Afgan toplumunun derin ulusal kimlik krizi yaşadığı dönemde, 1980-2001 yıllarında iktidara geldi. Etnik grupların yönetimi için kapsamlı bir stratejinin yokluğunda, bizatihi etnik eğilimler ve sınıflandırmalara dayanan bu iki siyasi sistem toplumdaki kimlik çatışmalarını şiddetlendirdi. Bu dönemin devamlı istikrarsızlığı ve özellikle 1990'lı yıllarda etnik gruplar arasındaki iç savaşlar, Afganistan'daki ulusal kimlik krizinin ne kadar derin ve kapsamlı olduğunu gösterdi.

1990'larda savaşa karışan etnik grupların dengesi nedeniyle bir kilitlenme halinde olması Taliban'ın ortaya çıkışına neden oldu. Onların ana amacı, egemen geçmiş ilişkileri yeniden üretmek ve mono-etnik kuralın yeniden kurulmasını, bu sefer dini ve mezhepsel araçların kullanılması ile gerçekleştirmektir. Taliban, 1980'den itibaren diğer grupların geçemediği barajı geçmeye çalışıyordu. Bu olay, Doğu ve Batı blokları arasındaki çatışmanın bölgedeki, özellikle de Afganistan'daki gelişmelerde de önemli olduğu zaman gerçekleşti. Taliban'ın 2001'de düşmesi, istikrarı sınırsız hâkimiyet ve tekel üzerine kurulması hayal oldu ve Afganistan'ın siyasi hayatında yeni bir dönem başlamış oldu. İç savaşta ve Taliban döneminde diplomasinin zayıflığı göz önüne alındığında yeni dönemde diplomasi, barışın güçlenmesinde, vatandaşların haklarına dayanan bir devlet oluşturulmasında ve taraflar için bir barış süreci oluşturulmasında rol oynamaktadır.

Afganistan'daki Taliban etnik sisteminin çökmesinin ve 11 Eylül olayı ardından kalıcı barışı tesis etmek için diplomasinin rolünün temeli Bonn Konferansı'nda atıldı. Bunu akılda tutarak, Afganistan'da barışın güçlendirilmesinde diplomasinin rolü, aslında iki olgu arasındaki izdiham noktasıdır: iç perspektiften başarısız ve kanlı deneyimler ve dış perspektiften dünya ve uluslararası tutumlardır.

Bonn Konferansı'nın Afganistan'ın siyasi geleceği bakımından kalıcı ve kalıcı etkili sonucu Afganistan'ın yeni anayasası ve iktidarın Afganistan'da yaşayan halklar arasında bölünmesidir. Bu yaklaşımlar etnik grupların mevcut ve gelecekteki yönetimi için elverişli olduğundan, Afgan hükümeti için barış ve vatandaşlığa saygı göstermenin hayati öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Afganistan, Bonn Konferansı'ndan sonra ilk kez, cumhurbaşkanı halkın meşru oyu ile seçilen bir merkezi devleti tecrübe etti. Afganistan'ın toplumsal yapısını bilmeden, terörle mücadele amacıyla Afganistan'da yeni bir hükümetin kurulması ve uluslararası güçlerin varlığı, yalnızca direnişçilerin militan ve baskısının artmış olmasından kaynaklanıyordu. Uluslararası güçlerin Afganistan'ın sosyal yapısını yanlış yorumlaması göreceli istikrarı daha da ağırlaştırdı. Öte yandan, yeni bir hükümetin kurulması ve rakip bölgesel güçlerin etkisi Afganistan'ı rekabet alanına dönüştürdü.

Bu arada, barış sürecinin bölgesel ve küresel güçler tarafından Afganistan'ın ulusal çıkarları göz önüne alınmaksızın takip edilmesi ve yararlanıcıların itibarını ve konumunu korumak için gerçekleşir. Öte yandan, toplumun egemen halkı olarak Peştunlar ile Peştun olmayanlar arasındaki etnik gerilimin yayılması, güç odakları ve askeri kurumlara yayılmış ve özellikle yeni hükümetin gelmesiyle kuzeyin ve güney kutuplaşması hükümet içinde şiddetlenmiştir. Bu nedenle, zayıf ya da bazı düşünürlere göre kırılğan bir ülke olarak Afganistan, uzun süredir iki büyük olaydan etkilenmektedir: büyük güçlerin rekabeti ve iç etnik çatışmalar.

Tek bir etnik grup ülke çapında kendi başına egemen olamayınca, birbirini kabul etmekten öte yol kalmaz. Bu nedenle, farklı etnik Afgan grupları tek bir siyasi yapı çerçevesinde yan yana yaşamak durumundaysa, biri birini kabul etmek ve iktidarı paylaşmak tek çıkar yoludur.

Etnik hâkimiyet ve despotizmden acı anıları olan Afganistan gibi çok yönlü bir toplumda barış süreci, tehlikeler ve endişelerle doludur. Özellikle, Afganistan'daki bazı politikalar ve eylemler, barışın sağlanmasının yakınlaşma ve ulus oluşturma hedeflerinin ötesine cereyan etmişken. Merkezîyetçilik, etnik milliyetçiliğin kuramsallaştırılması ve rasyonalizasyonu ile uğraşan hareketler ve ulusal söylem yerine etnik söylemin baskınlığı bu endişelerin başında yer almaktadır. Bu endişeleri bazı diğer hususlar ve endişelerle birlikte, çalışmanın son bölümünde "Zorluklar ve Çözümler" başlığı altında tartıştık. Bu endişeleri gidermek ve barış sürecine olan kamuoyu güvenini güçlendirmek ve daha doğrusu Afganistan'daki yakınlaşmayı kurumsallaştırmak için ilk yapılması gerekenler şeklinde belittik. Barışın

sağlanmasında diplomasinin rolünün genel bir özetinde, barış içinde birlikte yaşamının yaklaşımlarını benimsemeyi ve güvenlik, insan hakları, özgürlük, demokrasi ve barışa yönelik daha fazla odaklanan bir toplumu şekillendirmeyi vurguluyor. Barışın sağlanması ve korunması için askeri müdahale özellikle de iç karışıklık ve iç savaş yaşayan ülkelerde çözüm değildir. Afganistan toplumu, etnikleşme ve etnik eksende diretmekten uzaklaşmış mı, jeo-stratejik konumundan nasıl yararlanacağını anlamış mı ve etnisite yerine, ulusal kimliği vurgulayan Bonn Konferansı ve yeni anayasayı nasıl kullanacaktır bu konular gelecekteki gelişmeler ışığında yanıt bulacaktır.

KAYNAKÇA

- Arfani S Taher (2011) Janghayı Dakhili Afganistan ve Naqshı Amerika. Karshinasi arshad, Danishgah Tabatabayı, Ravabet Baynul Milal, Tehran.
- Ali Abadi A (1993) Afganistan, Tahran. (Vuzarat Kharijayı İnan yayınları).
- Arnold ve Klass R (1988) Komünist hayı Chand Hizbi Afganistan, Çev. Kanun Asar Jihadi Afganistan. (Pishawer yayınları)
- Arma G(1997) Farhang ve Demokrasi, Çev. Murtaza Saqib.(Tahran: Qafnus yayınları)
- Arman Shahr (2012) Piruzi Shadi ve İftikhar bar Tufang ve İntihari.(Kabil: Huquq Bashar yayınları).
- Arjumand J (2008) Taruk Taliban ve Tasir an dar Ravabet Pakistan, Afganistan ve ABD.Karshinasi arshad,Danishgah Tahran, Ulum siyasi, Tahran.
- Aqchari M (2015) Nqshi Bazigaran Mantiqa dar Farayand Devlet Sazi Afganistan dar Davrani Taliban ve Pasa Taliban.Karshinasi arshad, Danishgah Azad, Ulum Siyasi, Tahran.
- Ali Khani M (2011).Pad Shahani Mutakhir Afganistan.(Erfani yayınları)
- Amid H (1990) Farhang Farsi.(Amir Kabir yayınları).
- Aziz M (2014) Siyaset kharige Afghanistan. (Fasalnamayı Rahburdi yayınları)
- Aryanafar A (2014) Rishahayı Nakami Millet Sazi dar Afghanistan.(Pijuhishkadayı Azadaganı Tacikistan yayınları).
- Azimi M (2012)Mudkhil bar Jografiyayı Siyasi Afghanistan.(Hurasan yayınları).
- Asas Z (2007) Misdaq Huquq Shahrwandi ve Naqsh An dar Jamea.(Motoleatea.org yayınları)
- Ansari Kh (2003) Afghanistan dar Atash Naft.(Kabil: Bangah ve Maywand yayınları).
- Andishmand M (2009) Ma ve Pakistan.(Kabil: Bangah ve Maywand yayınları).
- Ataee S ve Shafee N (2013) Tasir Huzur Amerika dar Afganistan bar Emniyeti Cumhuri İslami İnan ba Takit bar Vaqe Garayı Tahacumi 2001-2012,Karshinasi arshad, Danishgah İsfahan,İsfahan.
- Amiri J (2010) Sarnawesht Bad Farjam Demokrasi dar Afganistan.(Seyit yayınları).

- Ahmadi N ve İsmail Zadeh M (2014) Demokrasi Afgani; Fırsatha ve Chalish ha.(Enstitüt Mutaleat Strategy Afganistan yayınları).
- Astavnin R (1997) Sitize hayi Qawmi ve Tasir An Bar Jamea Bainulmelali, Çev. Sayed Mohammad Mir Sendisi, Mujalayı Siyaset Difai, s. 21-22.
- Arifi A (1999) Mabani Mazhabi ve Qavmi Taliban. Fasalnamayı Olumi Siyasi, s. 4.
- Ashuri D (2005) Huyet Milli ve Puruzhe Millet sazi. Fasalnamayı Madrasa, s. 2.
- Amiri A (2005) Az Waqiyet Aynı ta Ruvayet Rasmi. Fasalnamayı Suraj, s. 22.
- Ahadi A (2006) Zuval peştunha dar Afganistan. Mutaleat Asyayı, s. 7.
- Bradsher H (1991) Afganistan ve İtehad Shuravi, Çev. Shurayi Jihadi Afganistan.(İslam Abad: Shurayi Jihadi Afganistan yayınları)
- Bashiriye H (1999) Jamea Shinasi.(Tehran Nay yayınları).
- Büyükbaş M (2006) Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.
- Changi Zada G ve Sahrayı M (2015) Arzyabi Farayand Sulh Sazi dar Afganistan Pas az Tavafuq namayı Bonn. Pizhuhish hayi Rahburdi Siyaset, s. 14.
- Demirci oğlu H (1993) Roma Tarihi.(Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları), Akçay E ve Kodaman T (2010) Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras. Sosyal Bilimler Dergisi Ankara, s. 22.
- Danishyar A (1992) Jang Afganistan ve Shuravi, Amel Furupashi komünist.(Tahran: İnqilab İslami yayınları).
- Dayk J (1988) Dar Afganistan chi Migzarad, Çev. Ali Farjam.(Tahran: İlham yayınları)
- Darmi G (2007) Farhang ve Democracy, Çev. Murtaza Saqeb Far.(Tehran Qafnus yayınları)
- Farhang M (2001)Afganistan dar panj Qarni Akhir.(Tahran: Durukh shish yayınları).
- Faryad Afgan N (2012) Nigarish Mukhtasar Bar Tarihi Afganistan.(kabil: Mayvan yayınları).
- Fakhri S ve Jalal A (2010) Az Alef ta Ya.(Kabil: Vahedi Tahqiqi Afganistan yayınları).

- Farzan A Shah (2010) Afghanistan Az Hukumat Mucahidin Ta Suqut Taliban.(Ahang Qalam yayınları).
- Guftuman Sulh Barayi Mardum Afganistan (2011).Huquq Bashar Afganistan yayınları.
- Gharavi M (2016) Sterategy Nizami-Emniyeti Amerika dar Afganistan ve Tasir an Bar Emniyeti Milli Cumhuriyi İran. Fasal Namayı Mutaleat Siyasi, s. 33.
- Gorbaçov M (1990) Basuyi Jahani Bihtar, Çev. Manu Chihhr Tuluee.(Tahran: Vuzarat Farhang ve Arshad yayınları)
- Gromov B (1995) Artish Surkh dar Afganistan, Çev. Aziz Aryanafar.(Tahran: Vuzarat Kharijyai İran yayınları)
- Gubar M (1993) Afghanistan dar Masir Tarikh.(Nehzet yayınları).
- Gökçe A (2005) Tarihi Perspektifi İle 21. YY'DA NATO. Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Herevi M (1983) Tarikh ve Zaban dar Afghanistan. Karshinasi Arshad, Danishgah Tehran, Tarikh, Tehran.
- Herevi S (2013) Tahajum ve Shikast Shuravi da Afghanistan. (Alhuda yayınları).
- Haydari A (2011) Niruhayi Bigane ve Chalesh Hayi Devlet-Millet Sazi Karshinasi Arshad, Ulum Siyasi Enistiti, Tehran.
- Hesari A (2011) Tarih Afganistan.(Amiri yayınları).
- Haqju M (2001) Afghanistan ve Mudakhilat Khariji.(Qum: Majlisi yayınları)
- Hyman A (1984) Afganistan dar Zeri Saltayi Shuravi, Çev. Asadullah Tahiri.(Tahran: Shabaviz yayınları)
- Halbach U (1998) Tahdit az Junub Barayi Rusya, Çev. Ahmad Livasani, Fasal Namayı Mutaleat Asyayi Markazi, s. 23.
- İkmal M (2000) Padidayi Taliban (Afghanistan 1994-1997), Çev. Saeed Haqiqi.(Karachi: Oxford yayınları)
- Jeyak J (1988) Bardasht hayi Suravi az Ayin ve Quدرات Nizami, Çev. Massoud Kishvarz. (Tahran. Vuzarat Kharija yayınları)

- Jami M (2014) Chalish hayi Sulh dar Afganistan. Fasl Namayi Mutaleat Asyayi ve Qafqaz, s. 88.
- Kazimi A (2014) Ravabet Baynul Milal dar Teori ve Amal.(Qumes yayınlari)
- Korna L (2004) Afganistan, Çev. Fatma Shadap.(Tahran: Qafnus yayınlari)
- Kara Gözlü M (2007) Zuhur ve Suqut Bunyad Garayi Afganistan.(Tahran: Qasida Sara yayınlari).
- Khusruv Shahi A (2012) Afganistan Pas az Taliban. (Tahran: İbrar yayınlari)
- Kordozo D (2000) Pushti Pardayi Afganistan, Çev. Asadullah Shafae.(Alhuda yayınlari)
- Kastilz İ (2001) Asre Etelaat ve Huyet, Çev. Hasan Chavushiyan.(Tehran Terhe naw yayınlari)
- Kovin B (1993) Nazariye hayi Jamea Shinasi, Çev. Abbas Tavassuli.(Tehran Semt yayınlari)
- Lalestani M (2005) Jang Qudrat ve Vuqayae 3 dahayi Akhir dar Afghanistan.(Kukcha yayınlari)..
- Mustawary Kashani N (1992)Afganistan, Diplomasi du Chehre. (Tahran: İran Shahr yayınlari).
- Malek Zada B (2008) Farhang İstilahat Huquq Bashar ve Huquq Baynul Milal.(Sazman Baynul Milalli İnkishafi Huquqi yayınlari).
- Muhammadi A (2011) Afganistan dar Masir Sulh ve Emniyet.(İntisharat Baynul Milalli Alhuda yayınlari).
- Mucaddadi A (2011)Afganistan az Amir Kabir ta Rahbar Kabir.(Mayvand yayınlari).
- Moradi M Nabi (2014) 20 Dalil Shekest Amerika ve NATO dar Afghanistan.(Fasalnama yayınlari).
- Mehraban A (2008) Hamalat İntehari dar Irak ve Afghanistan.(Fasalnamayi Rahburdi yayınlari).
- Massoud S (2015) Manafe Milli Afghanistan dar Rabete ba Kishvarhayi Digar.(Shafaqna yayınlari).

- Morgentahu J (2005) Siyaset Miyan Millet ha, Çev. Humiyra Masherri.(Vuzarat Umure Kharija yayınları)
- Mozaffari A (2009) Jeryan Shinasi İnan Muaser.(Pijuhishkadayı Tahqiqat İslami yayınları).
- Muvafiqat Namayi Bonn (2002). Fasl Namayi Mutaleat Asyayi ve Qafqaz, s. 38.
- Mizer Y (2003) Afganistan- Tarihi Mudakhelat Kharigi ve Tagir Tahavulat İjtimaee. keretik say. 34.
- Mubarez A (1998) Tahlil Vaqiat Siyasi Afghanistan. (Pishawer: Maywand yayınları).
- Martsden P (2005) Taliban: Jang, Mazhab ve Nazme Jadid dar Afghanistan, Çev. Yunus Sayed Fida.(Bangah ve Maywand yayınları)
- Mashriqi D Ali (2010) Buhrani Huyet dar Afganistan.(Seyit yayınları).
- Mohebbi A (2011) Kızıl Baş ve Hazara dar Labalayı Tarihi Afghanistan.(Germany yayınları).
- Milli W (1998) Afghanistan, Taliban ve Siyaset hayi Jahani, Çev. Abdul Gafar Muhaqiq.(Bina yayınları)
- Muhtat Q (2011) S.S.C.B.'nin 1979 Yılında Afghanistan'ı İşgalinden 2001 ABD Müdahalesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afghanistan'ın Konumu. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Motahari M (2008) Demokrasi ve Qavmiyet dar Afghanistan, Danishgah İsfahan, Ulum Siyasi, İsfahan.
- MulazahiP Mohammad (2005) Firsat ha ve Tehdit hayi Emniyeti Farasuyı Jamhuriye İslami İnan dar Negarish ba Afghanistan. (Tehran İbrar Muaser yayınları).
- Naqsha hayi Mahali Sulh (2016). Jamayi Madani Afghanistan yayınları.
- Nemati Zargaran M (2006) Amerika Rahburd Mubareza ba Trurizm ve Sakhtarı Siyasi Kishvarhayı İslami.(Fasalnamayı Khawar Miyane yayınları).
- Najafi A (2011)Afghanistan; Rangin Kamani Aqvam.(Subhe Umid yayınları).
- Oğuz E (2001) Hedef Ülke Afghanistan. (İstanbul: Doğan Kitapçılık yayınları).
- Payam A (2006) Afghanistan, Nizam ve Huquq Umumi SHahrwandi.(Bahir yayınları).

- Peshgahi Z ve Rahimi S (2008) Jaygah Afganistan dar Jeostrategy Nizam Navin. Tahkikat, s. 11.
- Pahlavaniyan Ch (1998) Asrı Mujahidin ve Bramadan Taliban.(Tehran Nashre Qatra yayınları).
- Qoli A (1994) Jamea Shinasi Nukhba.(Khabar Namayı Sabz yıyınları).
- Rahmand A (2013) Tarihi Ravabet Baynul Milalli Afganistan. (Khurasan yayınları).
- Rahmani A (2012) Pas Az Enziva (Barasi Siyaset Kharigi Afghanistan Pasa Taliban), (Kabil: Merkeze Mutaleat Stratejik yayınları).
- Sarukhani B (1996) Jamea Shinasi Ertebat(Tehran Etelaat yayınları)
- Sharifi N (2007)Siyaset ve Hükümet dar Pakistan.(Daftarı Mutaleat Siyasi ve Bainulmelali Vuzarat Umur Kharije yayınları)
- Sharifi A (2012) Tahlil Guftuman ve Demokrasi dar Afganistan. (Katip yayınları).
- Sajadi A Qayum (2012) Jamea Shinasi Siyasi Afghanistan.(Bustan yayınları).
- Stozi A (2007) Afghanistan, Siyaset ve Jamea, Çev. Asadullah Shifae.(Tehran yayınları)
- Shafae N (2005) Chalesh Hayı Asasi Devleti Karzay.(Tehran: İntisharat Muasisayı İbrar yayınları).
- Sebezvary S (2011) Tarihi Qadim Aqvam ve Sarzaminhayı Afganistan. (Afganan yayınları).
- Sayedi A (2009) Baz Shinasi Tarihi Tamadun Aqvam Sarzaminha (Hurusan-Afganistan). (Balkh yayınları).
- Salihy M (2014) Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Diş Müdahaleler, 1973-2014. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Shamloo M (2003) Ravand Bazsazi dar Afghanistan. Fasalnamayı Nehzet, s. 16.
- Sana M (2005) Az İjlas Rum ta İntikhabat Parlumani. (Aryayi yayınları).
- Tanvir M Halim (2000) Tarih ve Ruznama Negari Afghanistan. (Pishawer: Merkeze Nasharat İslami yayınları).

- Varjavand P (2004) Amalkardi NATO dar Afganistan.(Hafta Namayi Diplomatik yayımları).
- Vaizi M ve Abedi A (2012) Afghanistan Yak Dahe Pas Az Suqut Taliban.(Maaviniyet Pijuhishkadayı Siyaset Karijayı Tehran yayımları).
- Vaizi H (2009) Afghanistan ve Sakhtarı Naqis Huyet Milli.(Tehran yayımları).
- Vildani J (2003) Ravabet Kharigi İran Bad az İnqılab İslami.(Tehran: İntisharat Avayı Nur yayımları).
- Yarkin M (2013) Barghayı az Tarihi Özbekan Afganistan.(Muallif yayımları).
- Yusufi İ (2010) Fırsat ha ve Tehdit hayı Ravand Millet Sazi dar Afganistan. Danishgah Azad, s. 12.

İnternet Kaynakları

- Askar Zada, Tafakur Talibani, Ruznamayi Asri Naw. www.asrenow.com(2015).
- Khalidi, Ahmad, Saqavi Chaharum az Nazar Razaq Mamun, <http://www.Afgan-German.com> (2017).
- Naimi, M, Qavmiyat ve Qavm Garayi dar Afganistan, <http://www.goftaman.com/images/pdf-files-part1/m-naimi-25-04-2017.pdf>(2017).
- Niyazi, Kako Jan [http:// archive. mashal.org/content.php?c=maqalaat&id=01427](http://archive.mashal.org/content.php?c=maqalaat&id=01427)(2010).
- Saeedi, A, Mururi Bar Ravabet Afghanistan ve Pakistan Tayı Shash Daha, Arman Milli. <https://www.armanmili.af/spip.php?article564>
- Mehrin, N, Jamea ve Farhang, <http://www.dw.com/fa-af> (2012).

EKLER

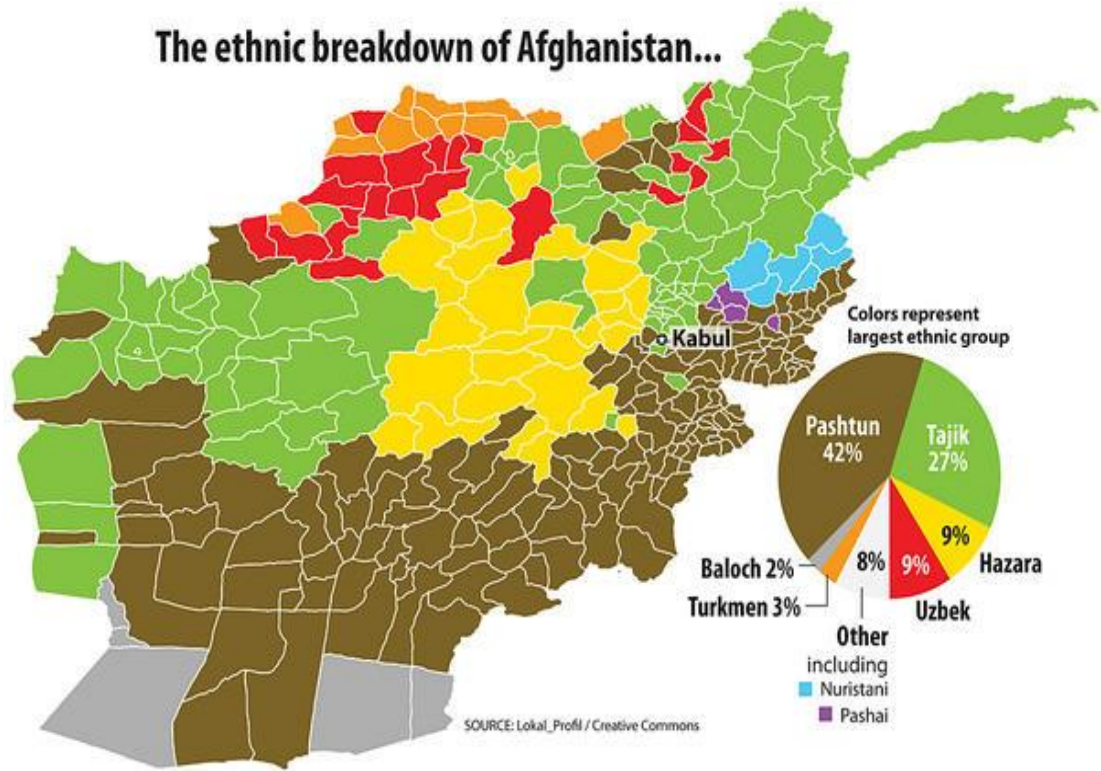
EK1. Afganistan Bayrağı

EK2.Afganistan İle Komşu Olan Ülkeler

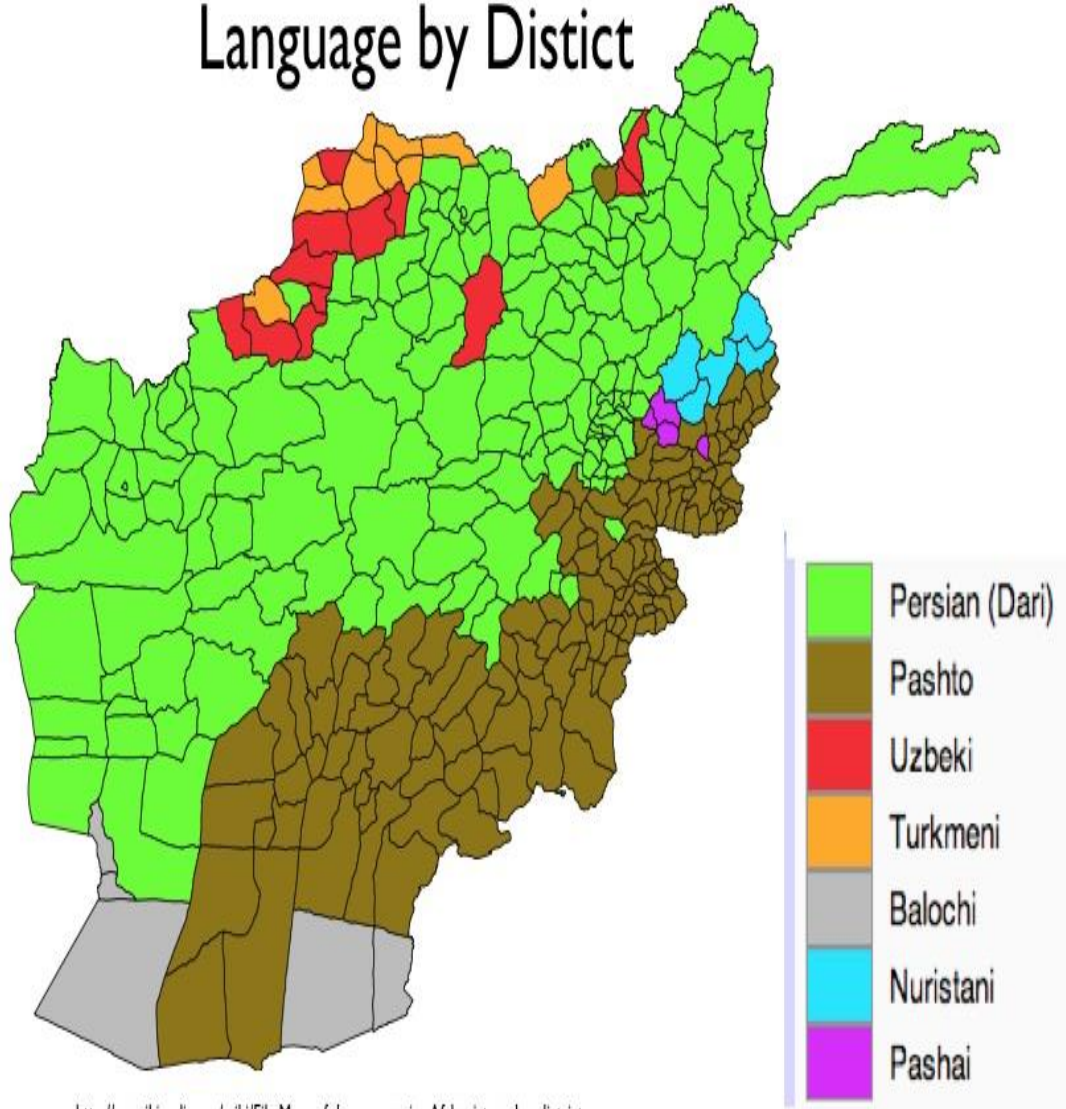

EK3.Afganistan'ın Etnik Bölümleri

EK4.Afganistan'da Konuşan Dilleri

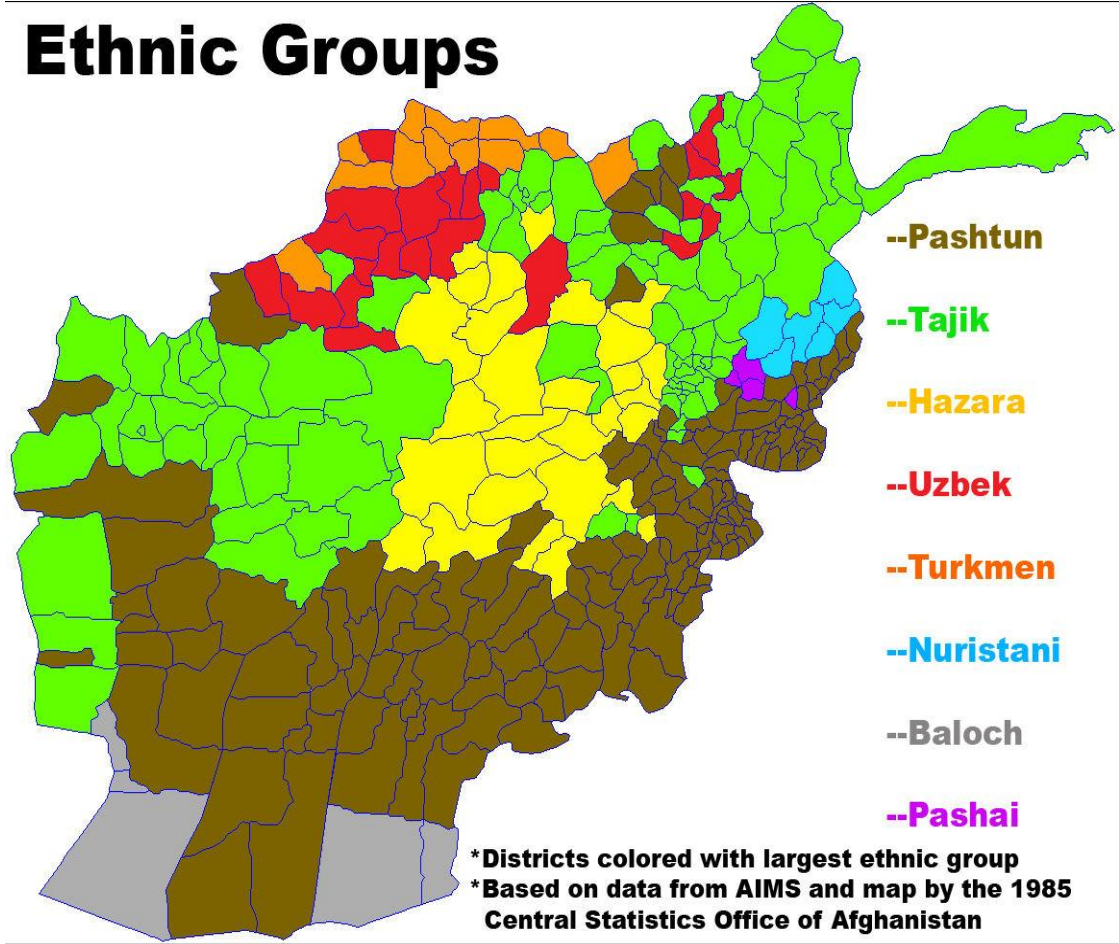
Afghanistan, Dominant Language by District

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Languages_in_Afghanistan,_by_district.svg

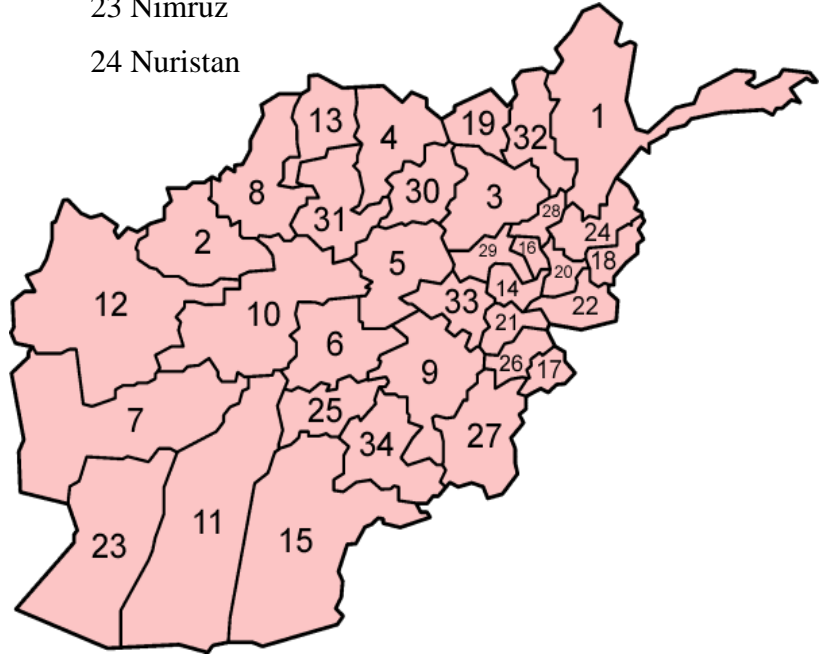
EK5.Afganistan'ın Bölgedeki Yaşayan Etnik Grupları

Ethnic Groups

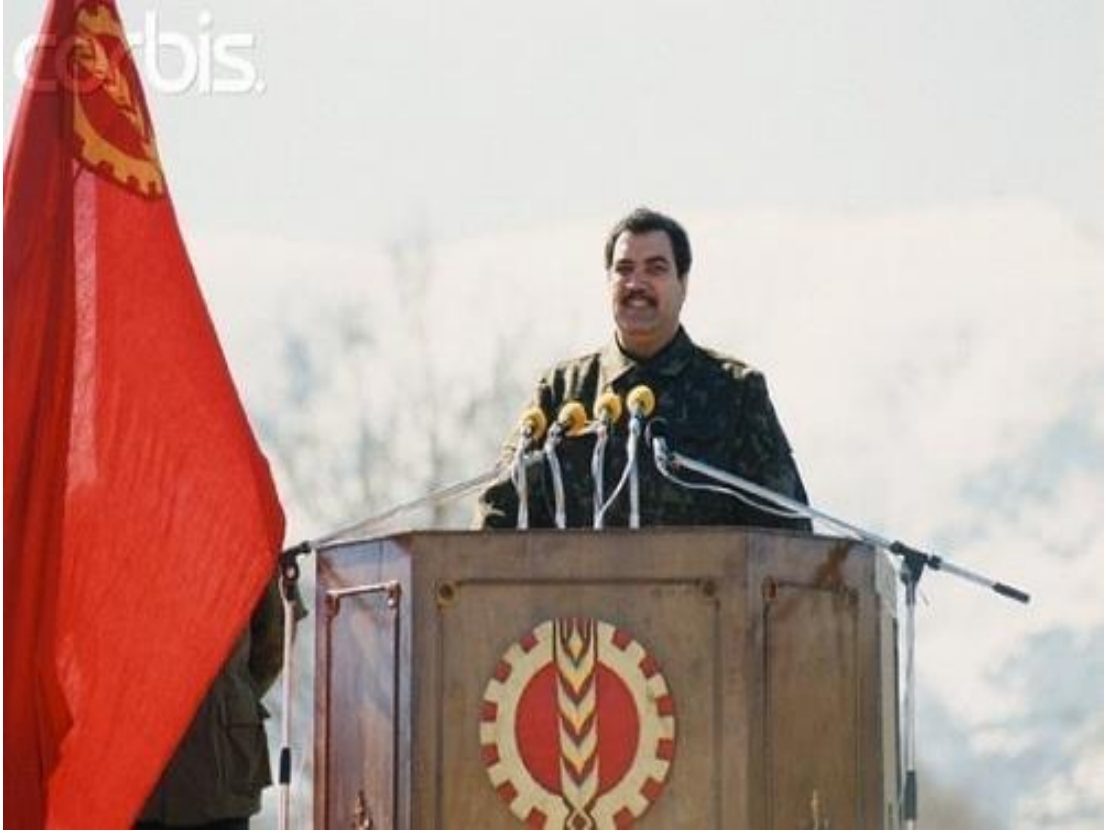

EK6.Afganistan'ın illeri

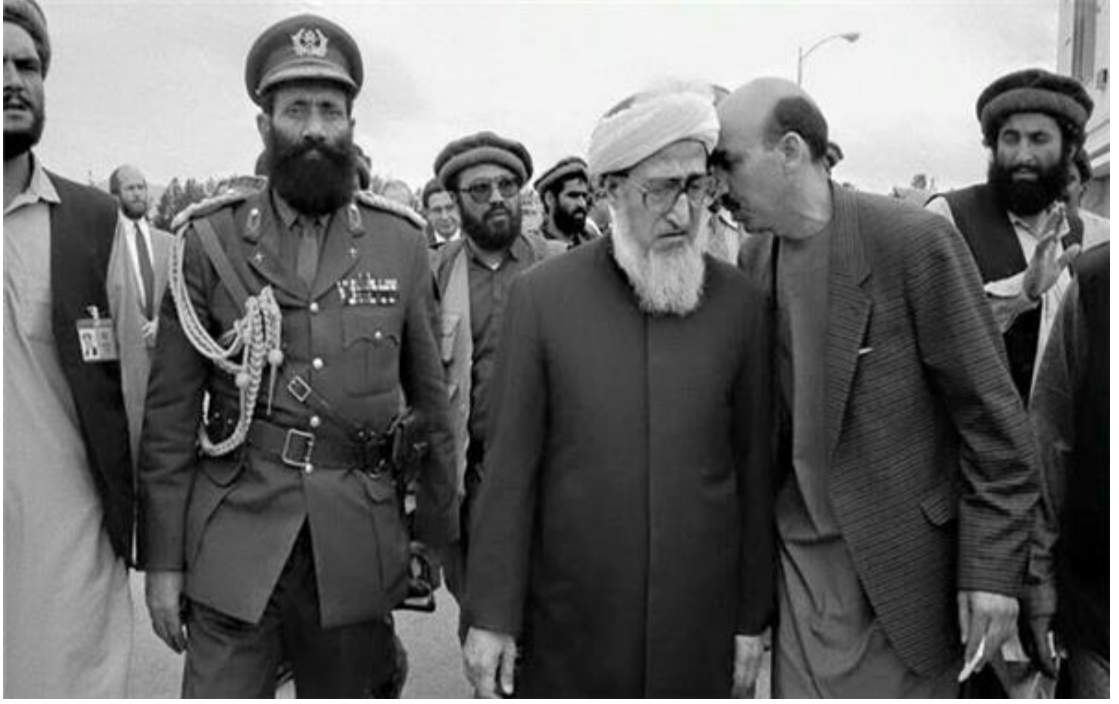
1 Badahşan	13 Cüzcan	25 Uruzgan
2 Badgis	14 Kâbil	26 Paktiya
3 Baglan	15 Kandehear	27 Paktika
4 Belh	16 Kapisa	28 Pençşir
5 Bamyan	17 Host	29 Parvan
6 Daykundi	18 Kunar	30 Samangan
7 Ferah	19 Kunduz	31 Sar-i Pol
8 Faryab	20 Lagman	32 Tahar
9 Gazni	21 Lovgar	33 Vardak
10 Gur	22 Nangarhar	34 Zabul
11 Helmand	23 Nimruz	
12 Herat	24 Nuristan	

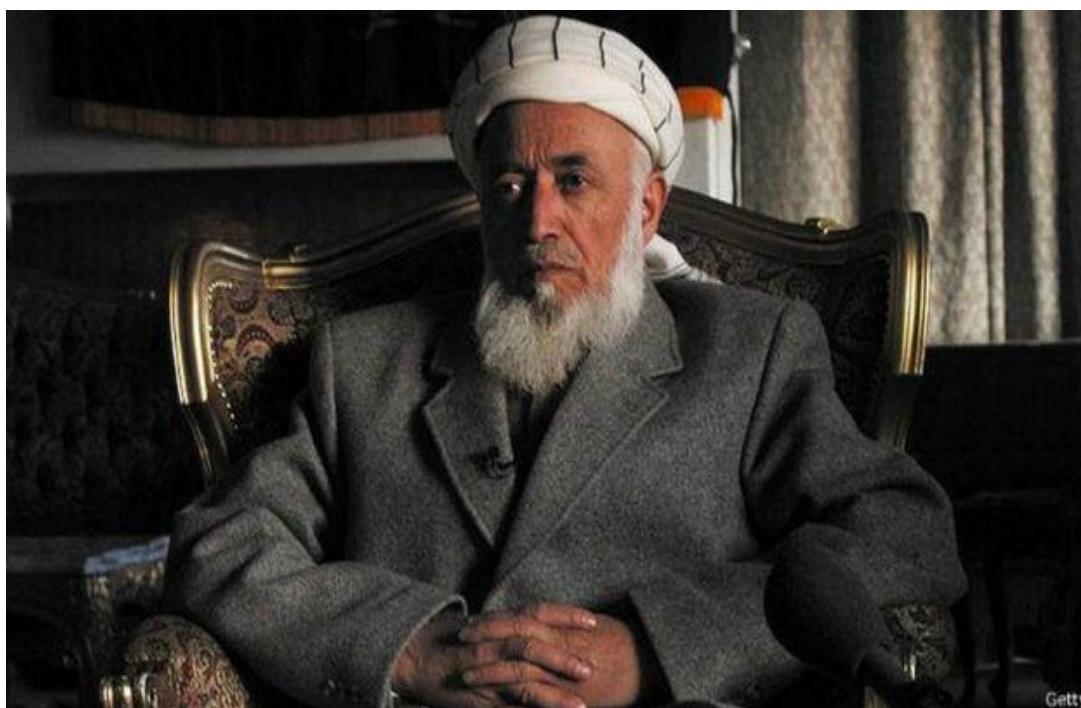
EK7.Necibullah Dönemi 1986-1992

EK8.Sıbgatullah Müceddedi

EK9.Burhaneddin Rabbani

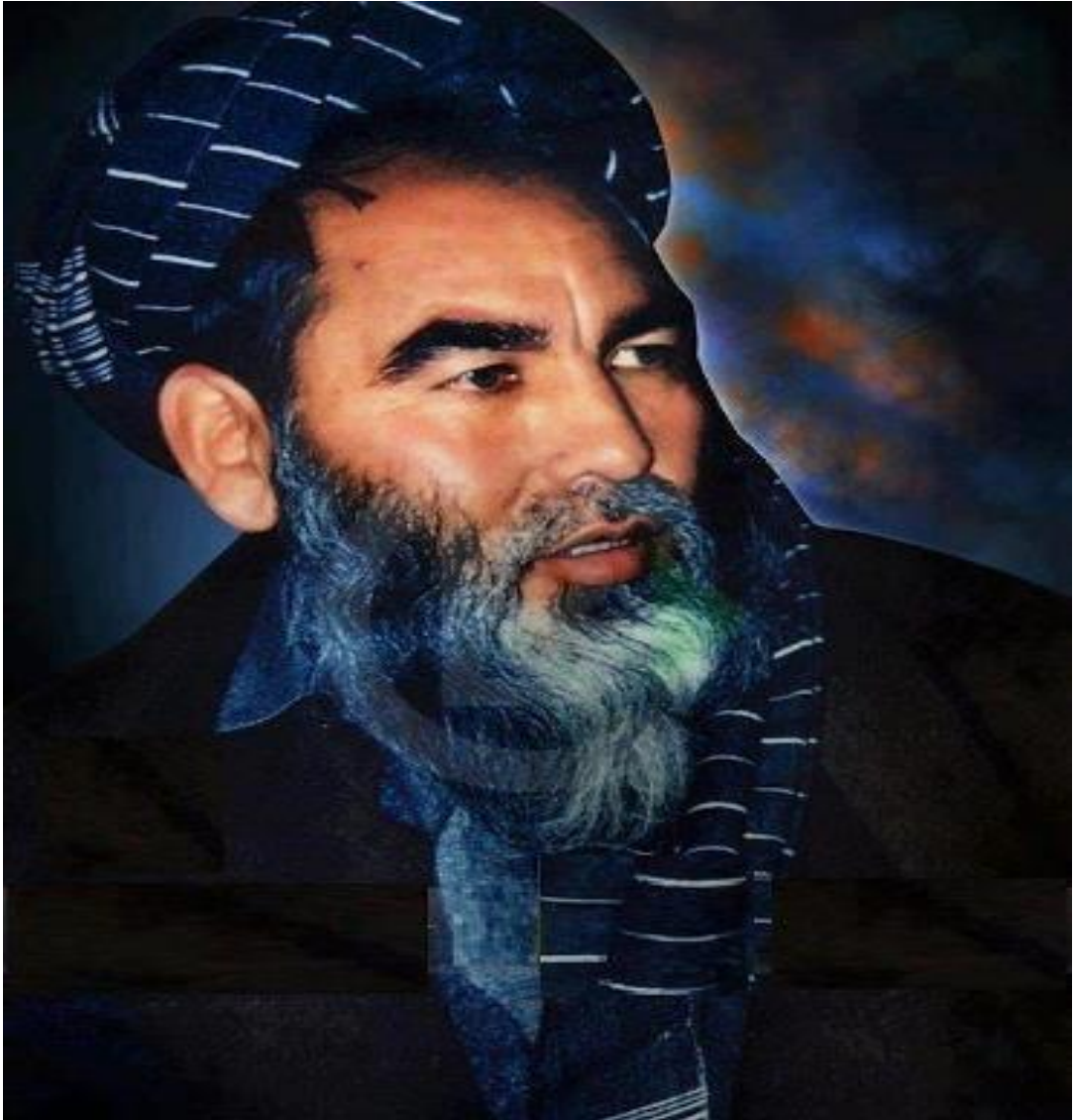
EK10.Gülbeddin Hikmetyar

EK11.Ahmet Şah Mesut

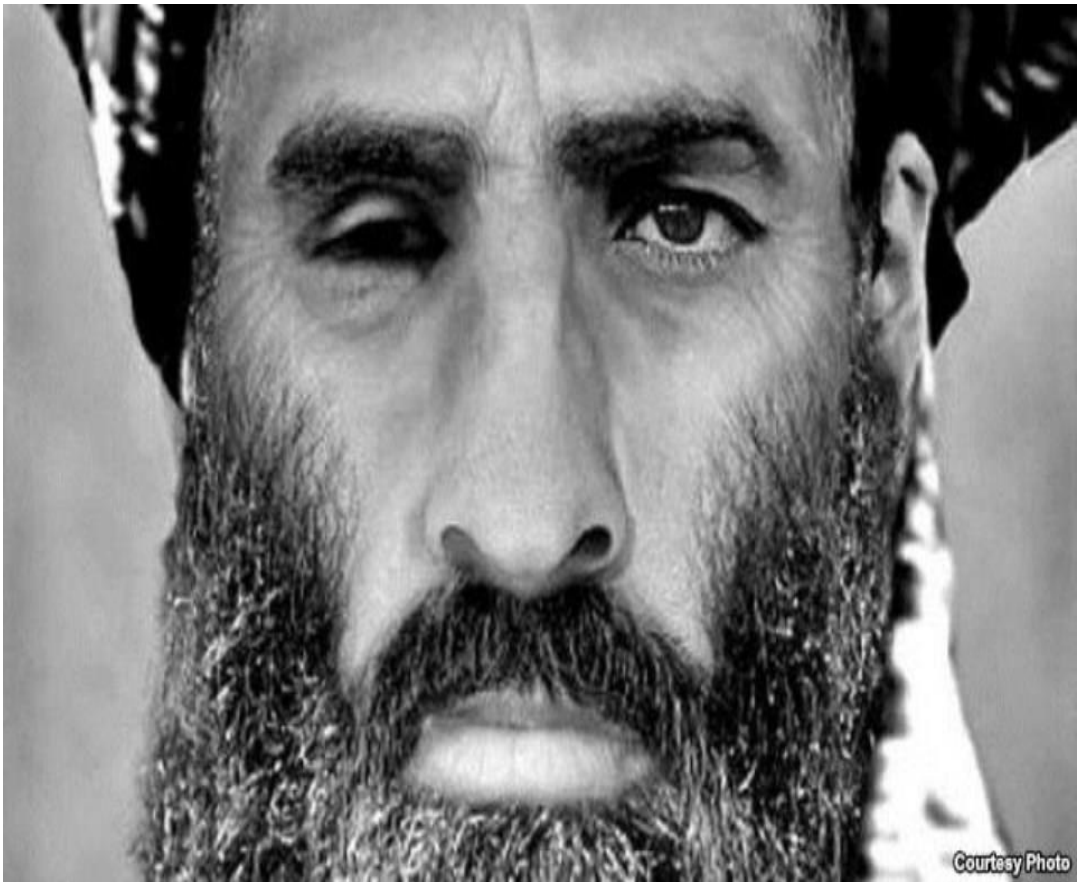
EK12.Abdul Ali Mezari

EK13.Abdul Raşit Dostum

EK14.Molla Mohammad Omar

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Mohammad Kazim RAHİMİ

Uyruğu: Afganistan

DoğumYeriveTarihi: Balkh 4/2/1991

Tel: 05539420000

E-posta: kazim.rahimi@gmail.com

YazışmaAdresi:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Aria University Law and Political Science	2014

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
-----	-------	-------

YABANCI DİL

Türkçe

YAYINLAR